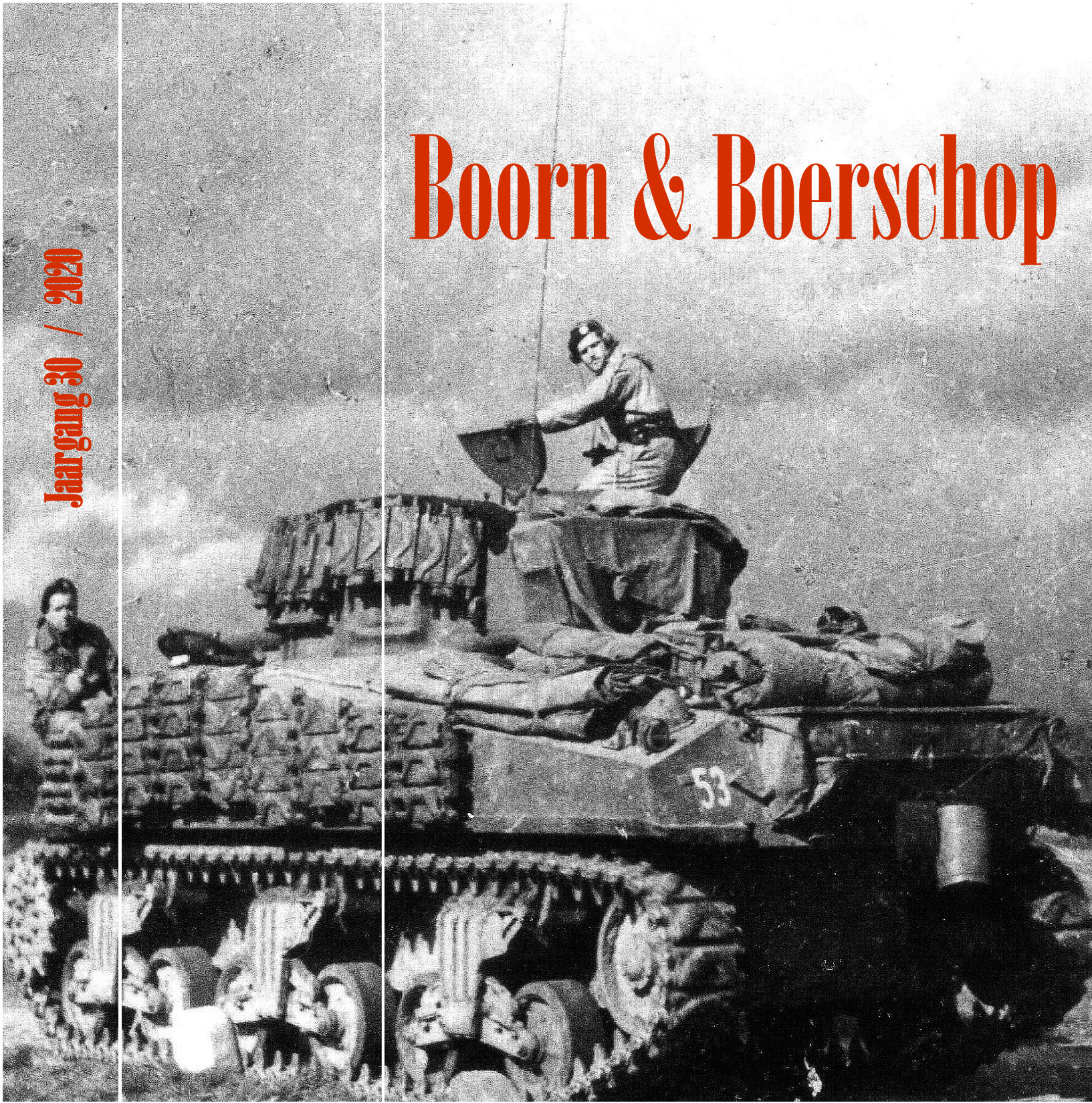

Boorn & Boerschop

Jaargang 30 / 2020

Een uitgave van de heemkondevereniging Borne
Verschijnt 3 keer per jaar

Themaummer
75 jaar bevrijding

Nummer 1

Colofon**Bestuur van de Heemkundevereniging Borne**

Annemarie Haak (voorzitter), Bertie Velt-huis (secretaris), Frank Mars (penning-meester), Leo Bult, Harrie Rouhof (leden)
2 vacatures

Secretariaat

Welemanserf 5, 7622 HT BORNE
tel.: 074 266 70 79
e-mail: info@heemkundeborne.nl

Website

www.heemkundeborne.nl

Lidmaatschap

Persoonlijk lidmaatschap € 18,- per jaar
Gezinslidmaatschap € 24,- per jaar.

Bank

Rabobank Borne, rek.nr.:
NL43RABO0145637409

Redactie Boorn & Boerschop

Hans Nijhof en Jurrie Haak

Redactieadres

Van Deinsteestraat 33, 7621 XL Borne.
tel.: 074 266 43 92
e-mail: boornenboerschop@ziggo.nl

Ondersteuning en advies

Anja Tanke

Omslag ontwerp

Jurrie Haak

Inzenden kopij

Aan het redactieadres (per mail). De redactie kan bij publicatie in overleg met de auteur artikelen, inkorten, splitsen en redigeren.

Uiterste inzenddatum volgende nummer

15 juni 2020

Foto's in dit blad

De redactie heeft haar uiterste best ge-daan rechthebbenden te achterhalen. Mocht u van mening zijn dat u rechten kunt laten gelden op afgebeelde foto's, dan kunt u zich melden bij het bestuur van de vereniging.

Verspreiding

Via boekhandel Bruna, VVV, Museum Bussemakerhuis en de penningmeester van de vereniging, allen te Borne.

Losse nummers

€ 4,00 (porto € 2,00)

Abonnement

Inbegrepen bij het lidmaatschap van de heemkundevereniging.

Overname van de inhoud van dit blad, of delen daaruit, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Grote foto op de voorpagina

Engelse tank op de Weerselosestraat tijdens de bevrijding van Borne

Van de redactie.

Dit is de eerste Boorn en Boerschop onder de nieuwe redactie. En nog wel een extra dikke special over 75 jaar bevrijding. De auteurs van het schrijverscollectief hebben enorm gepresteerd om verhalen van en over mensen die de oorlog en de bevrijding meemaakten over het voetlicht te brengen. Verhalen die niet verloren mogen gaan.

We wensen u veel leesplezier.

Inhoud

Colofon	Redactie	1
Voorwoord burgemeester	Jan Pierik	2
Een vol huis	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	3
Soldaatje spelen	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	6
Voetbal tijdens de Tweede Wereldoorlog in Borne	Leo Leurink	8
En eindelijk ..... de vlag!	Hans Nijhof	14
Met de bevrijding in een oranje jurkje naar de kerk	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	17
Izak	Stevine groenen	19
Breien tussen hoop en vrees	Annemarie Haak	20
"We zijn er behoorlijk zwaar gehavend uitgekomen"	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	22
Mijn vader als militair tijdens de mobilisatie en bij het begin van de oorlog 1940-1945	Leo Leurink	26
Hulp bij het kappen van bomen door de escorte van Seyss-Inquart	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	30
Jodenjagers van de politie in Hengelo ook actief in Borne	Stevine Groenen	33
Met de bevrijding in zicht	Jan Deckwitz	34
Oorlogsherinneringen (Uit het leven van Gerard Wensink deel 10)	Leo Leurink	37
Wie kent Geert Goethart	Redactie	39
Bevrijding zoals door Annie Hassels Mönning beleefd	Bertie Velthuis	40
Nooit meer bang voor onweer	Annette Evertzen en Annie Weusthuis	42
Over de brug	Hans Nijhof	46
Oorlog en vrede rond Borne	Gé Nijkamp	49
Bevrijdingsfeest in de Bussemakerstraat	Redactie	52
Het dagboek van Treesje Hofstee	Antoinette en Hilde Nitert en Bertie Velthuis	53

75 jaar vrijheid, Borne schrijft historie

Het mooie aan Boorn en Boerschop is telkens hoe de historie door verhalen levend wordt gehouden. De heemkundevereniging slaagt er telkens in reflecties te geven op dingen die gebeurd zijn en die de historie van Borne, Hertme en Zenderen levend houden.

Dit jaar is een speciaal jaar. Het jaar waarin we stilstaan bij 75 jaar vrijheid. Er zijn verhalen genoeg uit die oorlogsjaren en de jaren erna, waarin het prille vrijheidsbesef langzaam weer mocht ontwaken en het leven weer voorsprong kreeg op het overleven.

We realiseren ons niet altijd dat we ook nu nog geschiedenis schrijven.

Alle belevenissen van vandaag zijn de ingrediënten van de historie van morgen.

Hoe bijzonder zal het zijn wanneer over 75 jaar teruggeblikt wordt op de bijzondere momenten die dit jaar ons gaan brengen, zoals het belevenistheater in Oud Borne en de komst van regimenten die Borne destijds hebben bevrijd.

We staan stil bij 75 jaar vrijheid op een manier die historie schrijft. Op een manier die de historie gaat verbeelden en een intense tijd voor even laat herleven. Zodat we ons voor even weer beseffen hoe waardevol het is dat we vrij zijn.

Ik wens u veel leesplezier met deze speciale editie van Boorn en Boerschop!

Jan Pierik
Burgemeester van Borne

Een vol huis

Een interview met mevrouw Annie Oude Lansink – Rohof

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Annie Oude Lansink is geboren in maart 1929 in Zenderen. In de oorlogsjaren woonde ze met haar ouders, en zes oudere broers en zussen, aan de Hoofdstraat in Zenderen. Haar ouders hadden daar een manufacturenwinkel. Annies moeder overleed in 1942.

Annie herinnert zich nog hoe de Duitsers Zenderen binnenkwamen. Sommigen hadden een rozenkrans om hun hals, anderen huilden. 'Die arme jongens, die arme jongens', zei haar moeder.

Een broer van Annie was pater Karmeliet. Hij hield in de oorlog in Nijmegen een preek. Hierbij had hij met een variant op een Duitse oorlogslagzin gezegd: 'Christus wint voor Europa op alle fronten'. De *Sicherheitsdienst (SD)* pakte hem op maar gelukkig werd hij na enkele dagen weer vrijgelaten.

Een vol huis

Het huis van de familie Rohof had in de oorlog veel extra bewoners, soms tegelijkertijd.

De voorkamer werd op een gegeven moment gevorderd door de Duitsers, om als slaapkamer voor een NSB'er uit Arnhem te dienen. Omdat drie jongens uit het gezin een leeftijd hadden dat ze bij een razzia

Annie Oude Lansink en Jos Wolbers
Foto: auteurs artikel

opgepakt konden worden voor de *Arbeitseinsatz* in Duitsland, was er in diezelfde voorkamer een gat in de vloer gemaakt, afgesloten met een luik, en bedekt met een vloerkleed. Vader liet dit aan zijn ongenode gast zien en vroeg hem: 'Ik kan je toch wel vertrouwen?'. Waarop deze antwoordde: 'Ik ben de eerste die jullie gaat waarschuwen bij een razzia'. Bovendien verzekerde hij hun dat als de Duitsers toch binnenkwamen,

ze niet verder zouden gaan zoeken, omdat hij er zat. De broers van Annie verstopten zich bij een naderende razzia echter vaak in een hooiberg bij boer Haarhuis (Elhorst). De NSB'er droeg een zwart uniform en was lid van Nationalsozialistische Kraftfahrkorps (NSKK).¹⁾ Hij vertelde om financiële redenen bij de NSB te zijn gegaan. Toen hij wegging gaf Annies zus hem, tegen de zin van Annie, nog een half brood mee. Want zei ze: 'Hij heeft ons toch niets gedaan'. Maar Annie vond: 'Het was wel een NSB'er'.

Er waren ook genode gasten. Pater Verzet van het Karmelietenklooster regelde de opvang van diverse mensen die om uiteenlopende redenen moesten worden ondergebracht. Zo kwam Corrie Stuivenberg uit Zuilen bij de familie Rohof terecht. Annie herinnert zich dat hij onder de luizen zat. Ook kreeg een jongen van Rouhof uit Bornerbroek bij hen onderdak.

Het huis van zijn familie was kapot geschoten. Hij was van Annie's leeftijd.

Mevrouw Linders, tachtig jaar oud, van Maria Roepaan uit Ottersum kwam ook via pater Verzet bij de familie Rohof in Zenderen terecht. Ze kon goed spinnen en Annie's vader regelde een spinnenwiel en schapenwol voor haar. Annie's vader betaalde bij een boer voor één ei voor mevrouw Linders één gulden. Maar bij de Zeilker (Welberg) zei mevrouw Welberg: 'Nem gauw met, Rohof, want mon'n legt de kip'n wa wier, en dat is ok veur niks'. De zoon van mevrouw Linders had een pottenbakkersfabriek 'De oale kruik'. Een servies, waarvan Annie gezien heeft hoe het gemaakt werd, kreeg ze als huwelijkscadeau in 1956 en staat nu in haar kast te pronken.

Er zaten ook onderduikers in hun huis: een achterneef uit Amsterdam en een vriend van hem uit Vlaardingen waren tewerkgesteld in Duitsland en gevlucht. Ze verborgen zich op zolder om aan oppakken en opnieuw tewerkstelling in Duitsland te ontkomen. Een zus van de neef woonde al bij het gezin Rohof om aan de hongerwinter te ontkomen. Ook verschillende andere gezinnen in Zenderen hadden inwoning. Het klooster van de paters Karmelieten werd gedurende korte tijd door de Duitsers ontruimd. De paters werden bij verschillende families in Zenderen ondergebracht.

Bij de familie Rohof werd dagelijks anderhalve emmer aardappels geschild voor de maaltijd.

z.M.C. Zenderense Motor Club
Zitrend op motor bij Jupp de Wit
Met muft op heren Kroeze
links winkel van fam.Rohof

J.J.G. Wolbers Zenderen

Zenderen, winkel fam. Rohof
Foto: privé - collectie Jos Wolbers

Een Italiaanse bloem

Annie kreeg soms hulp bij dat schillen van Rossi Italo, hij pitte de aardappels uit. Rossi was een Italiaan, die met meer Italianen in de door de Duitsers gevorderde katholieke lagere school woonde. Hij moest het munitiedepot in de Hoofdstraat bewaken: na acht uur mocht er niemand meer naar buiten.

Het gedichtje van Italo Rossi in het poëziealbum van Annie

Maar zelf kwamen hij en zijn collega's dan wel stiekem de straat op om op bezoek te gaan bij de mensen uit de buurt. Rossi schreef een mooi versje in Annie's poëziealbum. Hij plakte er een gedroogd bloempje bij dat zijn vader hem gegeven had en dat hij tot dan toe altijd met zich meedroeg.

Een Duitse soldaat en een Italiaan die wachtlieden, kwamen om toen het verzet de munitieopslagplaats in Zenderen (in het gebouw van Christelijke Belangen) overviel.²⁾ Annie hoorde de Duitser roepen: 'Ah mein Gott, meine liebe Frau und fünf Kinder'. Ze stond met haar zus boven voor het raam en een hoge SS-er die in een gevorderde kamer in café Klaassen tegenover hen woonde, schreeuwde naar hen: 'Mach das Fenster zu'. De verzetsmensen zijn naar Huize Lidwina gevlucht en ontkomen.

Slachtoffers

Sergeant Herman Nijhof sneuvelde tijdens de gevechten rond de Grebbeberg. Hij had verkering gehad met een zus van Annie. Na de oorlog gingen ze zijn graf opzoeken. Annie weet het nog precies: 'tweede rij, derde graf'.

Zenderen is ook getroffen door bommen. Alle ramen van de winkel gingen aan diggelen. Erger is dat de heer Brouwer en zijn zoon Leo omkwamen bij die bombardementen.³⁾ De dode lichamen werden des-

Pamfletten

De vader van Jos Wolbers had een kruidenierszaak in Zenderen, eveneens aan de Hoofdstraat. In 1943 bezorgden de Duitsers hem enkele grote pamfletten. Hierin werd melding gedaan van drie respectievelijk vier Nederlanders die door het politiestandgerecht ter dood veroordeeld waren en waarvan de executie inmiddels al had plaatsgevonden. De pamfletten moesten aan de etalageruiten worden geplakt en vanaf de straat goed zichtbaar zijn. De ruimte eromheen moest zwart worden gemaakt, zodat de pamfletten extra goed opvielen. De heer Wolbers heeft ze altijd bewaard.

tijds per paard en platte wagen door de heer G. Mistrate Haarhuis (van de boerderij) naar het R.K. kerkhof te Zenderen gebracht. Daar werden ze enige dagen in het dodenhuisje opgebaard en daarna begraven.

Aleida Freriksen, een meisje van Annie's leeftijd,

werd doodgeschoten terwijl ze aan het afwassen was.⁴⁾

Tijdens de gevechten rond de bevrijding sneuvelde Jopie Deijs bij de brug vooraan in Almelo.⁵⁾ Annie herinnert zich hoe zijn lichaam in een laadbak van een auto door Zenderen kwam. Aan de bevrijding zelf bewaart ze geen herinneringen.

Stationnetje aan het Lidwina te Zenderen

Zenderen, stationnetje Lidwina
Foto: privé-collectie Jos Wolbers

Noten:

1) 'De NSKK' was een aan de NSB verwante organisatie.

2) De overval vond plaats op 29 maart 1945 en mislukte. Een van de overvallers was Tonny Kroeze. (Bron: Noordhuis, H., G.P. ter Braak en M.F.S. Kienhuis. In verdrinking, verzet en vrijheid. Borne-Bornerbroek-Hertme-Zenderen 1940-1945. Hengelo: Twentsche Courant, 1990, p. 211).

3) Op 21 maart 1945. Het ging om Hendrik Brouwer en zijn zoon. Een voltreffer raakte het spoor, maar ook het wachthuisje waarin zij woonden. (Bron: idem, p. 79).

4) Op 5 september 1944. Tijdens de beschieting van een Duitse vrachtauto. (Bron: idem, p. 77).

5) Op 4 april 1945. Jopie Deijs was BS-er. Hij verloor zijn leven in een vuurgevecht met de Duisters nabij café Kroeze. (Bron: idem, p. 211).

Zenderen, bevrijdingsfeest Foto: privé-collectie Jos Wolbers

Hassink.

VERPAKKINGSDRUKWERK

PASSIE

VOOR

ZICHTBAARHEID

Soldaatje spelen

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Dit verhaal gaat over de oorlogsherinneringen van Jan Homan. Jan woont nu in Borne, maar bracht zijn jeugd in Hertme door. Jans ouderlijk huis stond aan de Lodieklanden 3 in Hertme, onder statige eiken, naast de kerk en tegenover de school. Jan Homan is er geboren op 26 november 1927, als oudste van zes kinderen. Een ongehuwde tante – tante Siena – woonde ook bij hen, Jan bewaart warme herinneringen aan haar.

Jan en de Tweede Wereldoorlog

Jan was twaalf toen de oorlog begon: 'Voor kinderen verandert er niet zoveel'. Toch voelde hij wel de spanning, omdat zijn ouders, soms met hulp van de kinderen, veel clandestien moesten doen: het dorsen van graan om met het meel broden te laten bakken bij bakker en oudoom Homan aan de Koppelsbrink in Borne, het karnen van melk tot boter, het verstoppert van een pasgeboren kalf of het slachten van vee. Het waren allemaal zaken die je officieel moest melden.

Eten was er tijdens de oorlog voldoende, kleding niet. De ouders van Jan verruilden tinnen spullen uit het vroegere café van de familie tegen kleding.

Mensen kwamen helemaal uit het Westen naar Twente op fietsen met houten banden om eten te zoeken. Ze kregen dan een goede maaltijd voorgezet voor ze met de nodige levensmiddelen terugfietsten.

In de oorlog werd het gezin uitgebreid. Er kwamen twee evacueetjes uit het westen: Willy Krijnen van elf jaar en Joop Distelbrink. Je kon je opgeven als je deze kinderen – die te lijden hadden onder de hongerwinter – tijdelijk wilde opnemen in je gezin. Jan herinnert zich nog dat de vader van Willy Krijnen naar Hertme kwam om zijn dochter op te zoeken. Jans moeder heeft 's avonds nog eten voor hem gekookt en op de hooizolder werd een slaapplek voor hem in gereedheid gebracht. 's Nachts werd hij doodziek, hij was niet meer gewend aan een goede maaltijd.

Op de hooizolder zaten ook twee onderduikers die

Soldaatje spelen

aan werk in Duitsland wilden ontlopen. Ze luisterden naar Radio Oranje en hielden de ouders van Jan van dit nieuws op de hoogte. De kinderen wisten niet dat er onderduikers op zolder zaten.

De kinderen speelden in de oorlog 'soldaatje'. De Duitsers hadden bezitgenomen van de school en bij wisseling van de daar gehuisveste soldaten, was de inboedel

gedurende enige tijd onbeheerd. Daar maakten de kinderen graag gebruik van: op bijgaande foto speelt Jans broer Henk een Duitser die het paard van Jan wil vorderen (1943).

Naast paarden moesten ook fietsen ingeleverd worden. Geregeld werd er door de Duitsers gecontroleerd en als je dan geen *Ausweis* had, werd je fiets in beslag genomen. Jan kreeg een

Ausweis omdat hij als melk- en monsternemer bij de melkfabriek Coberco werkte en de boeren langsging op zijn fiets.

Jans vader was wekelijks verplicht kabelwacht te lopen. Het verzet probeerde kabels door te knippen en vader moest dan vier uur op wacht staan om sabotage te voorkomen. Er liep een kabel van Hertme naar het toenmalige café Platenkamp in Borne.

Het verzet

Jan was te jong voor het verzet, maar hij hoorde wel de verhalen. Zoals over meester Simonetti, van wie hij nog les had gehad. Hij koestert nog een prentje dat hij van de meester kreeg.

†
In Uwre godvruchtige gebeden
wordt aanbevolen de Ziel
van Zaliger

GERHARD SIMONETTI

geboren 9 Oct. 1916 te Borne, tijdens transport Buchanawaldje Tsjecho-Slowakije door uitputting eind April 1945 overleden.

De mensch weet den dag van zijn einde niet; daarom houdt u altijd gereed, want de Zoon des menschen zal komen op een uur, dat gij niet verwacht. Ik smeek u door onzen Heer Jesus Christus en doop de liefde des H. Geestes dat gij mij door uw gebeden te hulp komt bij God en de God des vredes zij met u allen.

GEBED.

Allergoedertierste God, Vader der barmhertigheden en God van alle vertroosting, die niet wilt dat iemand, die in U geloofd en op U hoopt, verloren gaat; Zie ingevolge der menigvuldigheid Uwer ontfermingen neder op de ziel van uwen dienaar, opdat zij, in het Bloed van Uwzen Zoon gereinigd van alle schuld, moge overgaan tot de eeuwige rust.

Heer geef hem de eeuwige rust
En het eeuwige licht verlichte hem
Dat hij ruste in vrede, Amen.

Mijn Jesus Barmhartigheid.

TEN TUSSECHER - BORNE

In de oorlog werkte Gerhard Simonetti bij het arbeidsbureau in Hengelo voor de afdeling migratie. Hij was lid van de LO, de landelijke organisatie voor onderduikers, en gaf onder meer valse persoonsbewijzen aan uit Duitsland gevluchte Nederlanders. Hij werd verraden en overleefde de oorlog niet.

Zijn broer Henk vertelde Jan over een andere verzetsheld: Tonny Kroeze uit Zenderen. Tonny was in de oorlog bij de ondergrondse, de Binnenlandse Strijdkrachten. Hij had een Duits officierspak verworven waarmee hij op een grote motor gezeten rondreed door Zenderen en omgeving. De Duitsers hielden het gymnasium in Zenderen bezet en Tonny maakte in vol ornaat zijn entree in dit voormalige schoolgebouw. De Duitse soldaten sprongen allemaal voor hem in de houding. Omdat hij ook goed Duits sprak, viel hij niet door de mand. Hij kreeg zo de kans om in het gebouw te spioneren. Hij zou ook enkele gevangenen hebben bevrijd.

De V1

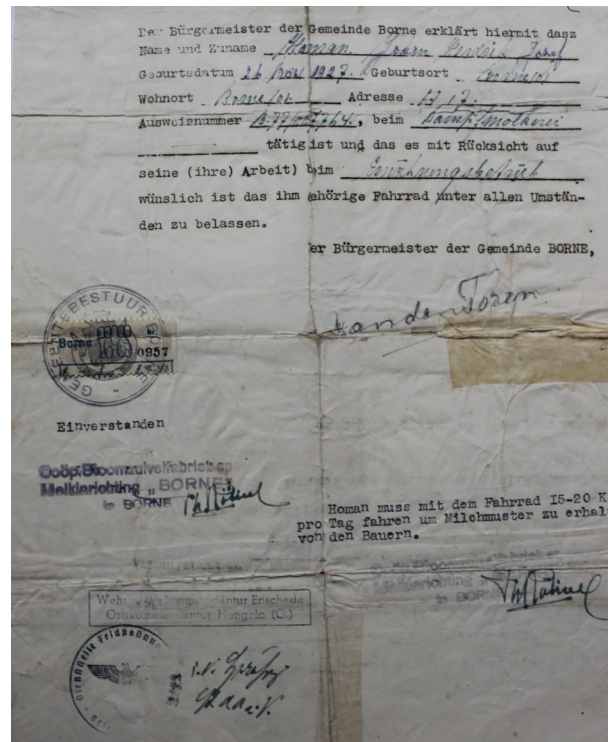
De commandopost van de V1 was in de pastorie in Hertme.

De daar gelegerde Duitse officier en tandarts Winkel kwam veel bij de familie Homan over de vloer. Als er andere officieren op bezoek kwamen, trok hij zich terug in de slaapkamer. Het was een goede man, volgens Jan. 'Ik heb de oorlog niet gewild', zei hij vaak. Toen de Duitsers op de terugtocht waren, waarschuwde hij de familie om alles goed te verstoppen: 'Fietsen en paarden, doe ze aan de kant, want de Duitsers nemen alles mee!'. Hij vertrok huilend uit het dorp toen de oorlog voorbij was.

De bevrijding

Op de dinsdag na Pasen, 3 april 1945, kwamen Engelse tanks Hertme binnen vanaf Jachtlust. Ze deelden chocola en sigaretten uit. En soms kregen de kinderen zelfs brood van hen: witbrood met gebakken eieren!

Bij de bevrijding gingen vlaggen uit, maar de klokken luidden niet in Hertme. Ze waren tijdens de oorlog weggehaald om te worden omgesmolten. Pastoor Van de Grootevheen hield na de bevrijding een gebedsdienst. Met uitgestrekte armen dankte hij God dat er in Hertme niemand gesneuveld was.

Toestemming voor het gebruik van de fiets

Bevrijding bij Misdorp. 1e rij zittend v.l.n.r.: H. Oude Egberink, H. Aalderink, H. Boswerger, G. Aalderink, G. Stege, J. Stege, W. Kleissen. 2e rij staand: ?, B. Lohuis, M. Huiskes, H. Aalderink, J. Homan, J. Vrieling, H. Zegger, J. ten Tusscher, kind?, R. Stege, ?, H. Lohuis, B. Oude Egberink, H. Lansink, B. Boomkamp.

Fotoverantwoording

Foto 1: auteurs van het artikel

Andere foto's: Privé collectie Jan Homan

Voetbal tijdens de Tweede Wereldoorlog in Borne

Leo Leurink

“Voetbal is oorlog!” verkondigt de succesvolle voetbalcoach Rinus Michels in de jarenzeventig. In dit artikel draaien we het min of meer om: “Is er in de oorlog voetbal?” En zo mogelijk onder welke omstandigheden is er, in casu in Borne, in de oorlog 1940-1945 gevoetbald?

De magere en kommervolle oorlogsjaren eisen veel van de Nederlandse bevolking, maar het blijkt dat de voetbalsport aan velen een sportieve afleiding biedt in deze roerige jaren. Dus blijft voetbal in Nederland na de Duitse inval niet alleen populair, het wordt zelfs nog populairder dan voorheen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verdubbelt nagenoeg het bezoek aan voetbalwedstrijden, hoewel verzetsbladen soms tot een boycot oproepen. Ook in Borne blijkt dat het voetballen gewoon doorgaat. Maar voor NEO is al gauw duidelijk dat het haar terrein ‘Achter de dennen’ aan de Deldensestraat zal moeten afstaan aan de Duitse bezetter. Het terrein wordt gevorderd en ingericht met schijnwerpers die het luchtruim aftasten naar geallieerde vliegtuigen. Gelukkig kan NEO wel blijven voetballen dankzij BCSV en BVV Borne, die hun velden mede beschikbaar stellen aan de voetballers van NEO. In dit artikel komen niet alleen opmerkelijke prestaties van Bornse voetbalclubs in de oorlogsjaren 1940-1945 aan de orde, maar ook tragische en confronterende gebeurtenissen. Mede puttend uit artikelen verschenen in boekuitgaven bij het 100-jarige bestaan van BVV Borne (in 2012) als ook van NEO (in 2019) krijgt de lezer een beeld van het Bornse voetbal tijdens de laatste oorlog. Direct na de bevrijding krijgt deze nare oorlogstijd een sportieve afsluiting met voetbalwedstrijden tussen Bornse clubs en onze Britse en Canadese bevrijders.

Door fusie van de voetbalbonden strijden BVV Borne en NEO in 1940 voor het eerst tegen elkaar.

Gedwongen door de oorlogsomstandigheden vindt in de zomer van 1940 een fusie plaats tussen de (K) NVB en de bonden van de verschillende zuilen, waaronder de RKF (Rooms Katholieke Federatie) en de CNVB (Christelijke Nederlandse Voetbalbond). De bestuurders realiseren zich dat het vormen van een eenheid nodig is en nemen het heft in eigen hand, voordat de bezetter er zich mee gaat bemoeien. De verschillende bloedgroepen hebben wel hun wensen. De katholieken hoeven zondags niet voor 12 uur te spelen en de protestanten

Uit de Borsche Courant van 2 november 1940.
De in Borne met spanning tegemoet geziene wedstrijd tussen de plaatselijke elftallen Borne en NEO eindigde in een verdiende 5-0 overwinning voor de geelzwarten, een uitslag welke geenszins geflatteerd is, want zowel technisch als tactisch was de thuisclub haar tegenstander de baas. Voor de rust was het overwicht niet zo groot, alhoewel toen de meeste doelpunten (4) werden gemaakt. Na de rust werd de strijd grotendeels op de NEO-helft gespeeld, doch door een oppeenhoping van spelers voor het doel bleek het scoren moeilijk, zodat nog slechts één keer het doel werd doorboord. De wedstrijd werd door de heer Helwich behoorlijk geleid. Zijn taak was echter niet moeilijk, daar er fair werd gespeeld.

BVV Borne en NEO samen op de foto bij hun eerste treffen eind oktober 1940. Gezien vanaf links herkennen we de volgende personen: (De spelers in gestreepte shirts zijn NEO-leden). Staande: Jan Leushuis (leider), Toon Vloedveld, van Wezel, Lindeman, Nekkers, Jan Eppink, W. Kiewik, ...N.N....., Groenhuijzen, Jan Stoop?, Herman Huls, Tolhuis, Landkroon, Gerard. Huls, ...N.N....., Kwast, Muizebelt en Frans Leushuis. Gehurkt: Henk Smienk, Jacq Weber, Gerard Seelen, Möller, Boom en Johan Oude Engberink.

behouden het recht om niet op zondag te hoeven voetballen. NEO wordt ingedeeld in de tweede klasse Oost, waarin ook BVV Borne al sinds 1930 onafgebroken uitkomt. Beide clubs zullen dus voor het eerst in de historie elkaar sportief bestrijden. Voorheen wordt NEO dit, spelend in de RKF, onmogelijk gemaakt door de bisschoppelijke bepalingen. Die verbieden onder meer om tegen clubs, die niet onder een katholieke bond vallen, uit te komen.

Het kan historisch worden genoemd, het duel dat plaatsvindt eind oktober 1940. De plaatselijke verenigingen NEO en BVV Borne treffen elkaar voor de allereerste keer. De derby wordt in Borne met spanning tegemoet gezien en een

record aantal toeschouwers is getuige van deze plaatselijke krachtmeting. Voor de aanvang van deze match spreekt voorzitter C. Brassier van Borne de spelers van beide elftallen (zie foto), die zich op 't middenveld verzameld hebben, toe. In het hierbij in kader opgenomen verslag uit de Bornsche Courant leest u over het verloop van deze derby.

BVV Borne grossiert tijdens de oorlog in kampioenschappen.

Naast het gerenommeerde BVV Borne doet ook NEO het goed in deze oostelijke tweede klasse en nestelt zich regelmatig in de kopgroep, hoewel zoals vermeld de eerste keer spelend tegen BVV Borne tegen een fikse nederlaag oploopt. Niet verwonderlijk aangezien BVV Borne in deze klasse regelmatig zijn grote klasse toont door achtereenvolgende kampioenschappen. NEO daarentegen weet in 1943 ver door te dringen in de

De BVV Borne-kampioenen voor de beslissingswedstrijd tegen Hengelo aan het eind van seizoen 1943-1944. Staande vanaf links: Oostink, Loo, Boom, Eijnsink, Lindeman, Meijerink en van Wezel. Gehurkt vanaf links: Groenhuijzen, Landkroon, Zomer en Kwast.

strijd om de KNVB-beker (*daarover verderop meer*). In het seizoen 1941-1942 lopen de spanningen in de samenleving verder op en worden Joden gedwongen hun lidmaatschappen bij voetbalclubs op te zeggen. Ook worden er door de (K)NVB geen Joodse scheidsrechters meer ingezet. Ondanks alle oorlogsprikelen behaalt Borne in Rijssen tegen R.V. het kampioenschap van de 2e klasse A. De vreugde is groot! Bij aankomst van de trein in Borne ziet het nabij het station (geel)zwart van de mensen. Onder feestelijke klanken van de Bornse Harmonie trekt het elftal in open landaauers met een Jan Plezier voorop door Borne richting het clublokaal café Meijerink om daar het kampioenschap te vieren. In de promotiewedstrijden lukt het de BVV'ers, ondanks de getalenteerde Albert

Muizebelt, niet om naar de hoogste klasse te promoveren. Inmiddels worden ook in de directe nabijheid van het voetbalveld van Borne de gevolgen van de oorlog zichtbaar. Eind juli 1942 zijn er bij bombardementen op ons dorp een aantal huizen, waaronder de in de Spanjaardswijk gelegen Wilhelminastraat, Julianastraat en Letterveldweg, ernstig beschadigd. In het navolgende seizoen, 1942-1943, met een zeer strenge winter, weten de geelzwarten de titel andermaal te veroveren, o.a. ten koste van hun naaste concurrenten Hengelo en NEO. Ook nu is promotie voor de BVV'ers een onhaalbaar station.

BVV Borne voorzitter Cornelis Brassier gefusilleerd door de bezetter.

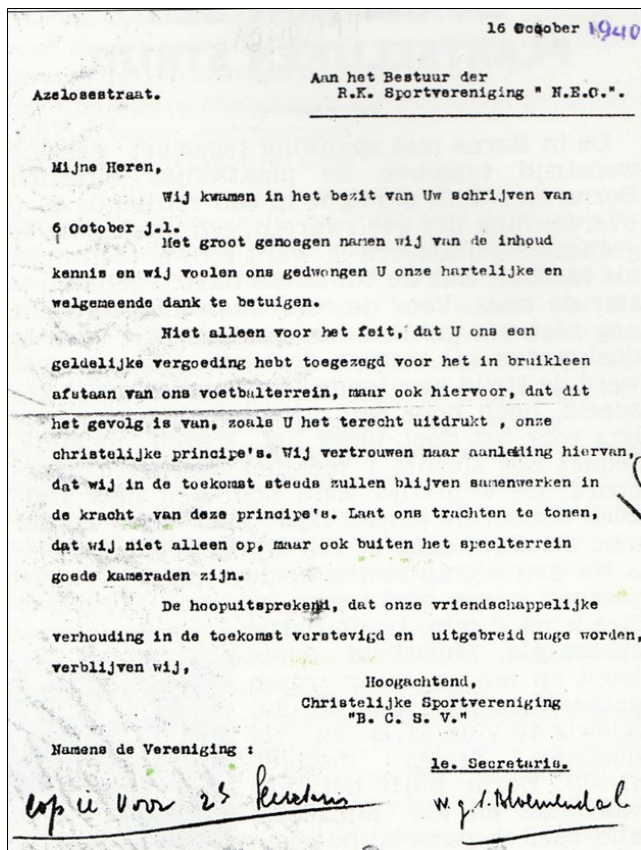
Op het eind van het seizoen 1942-1943 wordt Borne en vooral de voetbalclub BVV opgeschrikt door het bericht dat er drie Bornenaren, waaronder BVV-voorzitter Cornelis Brassier, zijn doodgeschoten door de Duitsers nabij de Welemansbrug. Dit naar aanleiding van een grote staking enkele dagen eerder bij Textielfabriek Spanjaard, waar Brassier als algemeen bedrijfs-leider fungeert. Bij BVV zit hij al 15 jaar in het bestuur, waarvan de laatste tien jaar als intens meelevende voorzitter. Onder zijn vleugels wordt het 1ste team driemaal kampioen van de 2^e klas en wordt mede door zijn inzet de prachtige Engelse tribune, met de daaronder de kleedkamers gerealiseerd. Onder het besef van dit grote verlies begint Borne aan het nieuwe seizoen 1943-1944. In dit seizoen is ook zondag 10 oktober 1943 een gedenk-

De voorzitter van BVV Borne Cornelis Brassier, gefusilleerd door de Duitse bezetter (1943)

waardige dag. Tijdens de thuiswedstrijd tegen Phenix wordt er een Duits jachtvliegtuig uit de lucht geschoten, waarvan de op het voetbalveld aan de Pr. Hendrikweg aanwezige toeschouwers getuige zijn. Het toestel stort iets verderop neer in een weiland aan de Burenweg. De Duitse piloot, die voortijdig zijn kist verlaat, landt met zijn parachute, levend

Een brief uit het archief van BCSV over het in bruikleen geven van hun terrein.

maar enigszins 'aangebrand', nabij de Hosbekkeweg. Ondanks alle oorlogscotomie behalen de BVV-voetballers weer het kampioenschap. Daar gaan twee beslissingswedstrijden aan vooraf tegen Hengelo. Dan volgen er promotiewedstrijden tegen het Arnhemse Vitesse en Be Quick Nijmegen. Aan de Pr. Hendrikweg worden rond het veld tweeduizend extra zitplaatsen geplaatst. Hierdoor zijn er bij de thuiswedstrijden achtduizend toeschouwers, die eerst getuige zijn van een knappe overwinning (4-1) op het Arnhemse 'Vitass'. Daar blijft het helaas bij en is het Be Quick Nijmegen dat uiteindelijk promoveert naar de 1ste klasse. In het laatste oorlogsseizoen 1944-1945 komt er van voetbal niet zoveel meer terecht. Het gevaar om door de Duitsers te worden ingelijfd, D-Day en spoorwegstakingen zijn daar debet aan. De voetbalbond wordt gedwongen over te gaan tot een noodcompetitie. Na de oorlog duurt het nog tot 1956

wanneer de geelzwarten naar de zo begeerde 1^e klasse weten te promoveren.

Verrassende winst van NEO in de KNVB-bekerronde tegen ex-landkampioen Heracles in 1943.

NEO boekt goede resultaten in de landelijke strijd om de KNVB beker in 1943. Na drie overwinningen tegen qua sterkte wisselende tegenstanders treft het in de 4^e ronde 1^eklasser Heracles, de landkampioen van seizoenen 1940-1941. Wat niemand voor mogelijk houdt: NEO speelt thuis 'Achter de dennen', op Hemelvaartsdag 3 juni 1943, een dijk van wedstrijd. Met een prettig aandoend enthousiasme biedt NEO verrassend sterk tegenstand. Al kan niet worden voorkomen dat Heracles na een half uur spelen de leiding neemt. Toch slaagt Johan Oude Engberink er pal na rust in hondsbrutaal de gelijkmaker te scoren. Een kwartier voor het einde krijgt NEO een strafschoep te nemen wegens ongeoorloofd spel en vanaf elf meter maakt Huls jr. geen fout: 2-1. Uit frustratie trapt de Almelse doelman hierna de bal richting de scheidsrechter en hij wordt resoluut van het veld gezonden. Even later mag NEO opnieuw een strafschoep nemen en ook dit keer benut Huls het buitenkansje: 3-1. Even later moeten de Almeloërs zelfs met negen man verder. De numerieke

Het winnende NEO-team tegen Heracles Almelo in de KNVB-bekerwedstrijd, 3 juni 1943.
 Staand vanaf links: J. Grobben (elftalleider), Jan Stoop, Gerard Huls, Frans Leushuis, Herman Huls, Jan Aarninkhof (bestuur), Jan Morshuis, Hennie Oude Engberink, Johan Oude Engberink, Jacq Weber, Herman Leushuis, Jan Lansink (secretaris) en Herman Heck (grensrechter).
 Knielend vanaf links: Hennie Aarninkhof, Jan Möller en Toon Vloedveld.

meerderheid levert de Bornsen kort voor het laatste fluitsignaal nog een treffer op als Weber voor de 4-1 eindstand zorgt. Het was misschien een wat gelukkige en geflatteerde overwinning, maar het levert de zwartwitten (zie foto) wel een mooie plek op bij de laatste zestien.

Overvloedige maaltijd breekt de NEO-zwartwitten op.

Memorabel is ook het verhaal rondom de bekerwedstrijd in de volgende ronde. NEO moet op bezoek bij HSC uit Hoogezand. Een lange en zware reis, zeker middenin oorlogstijd. Omdat de wedstrijd 's middags om één uur begint, wordt niets aan het toeval over gelaten en al een dag van tevoren naar het hoge noorden afgereisd. De mensen uit Hoogezand tonen zich uitstekende gastheren en bieden het Bornse gezelschap zelfs een warme maaltijd aan. En in die tijd van voedselschaarste en problematische voedseldistributie, kan NEO zo'n genereus aanbod natuurlijk niet afslaan. De spelers van NEO nuttigen de vorstelijke maaltijd evenwel een uur voor de wedstrijd, zo wil het verhaal. Eenmaal op het veld, breekt hen dit op. De 'volgevreten' spelers komen duidelijk conditie te kort en krijgen een flink pak slaag. Het wordt een pijnlijke 8-0 nederlaag. HSC blijkt na afloop van de wedstrijd opnieuw niet kinderachtig. De Bornse voetbalkoffertjes worden rijkelijk gevuld met spitskool en andere groenten. HSC wuift NEO zelfs uit op het perron, alwaar de trein de NEO-lui terug naar Borne brengt. Tegen achten in de avond is de NEO-afvaardiging weer thuis na een heus voetbalavontuur. Wanneer de NEO-spelers later horen dat de volgende tegenstander in de beker Ajax zou zijn geweest, krijgen ze toch wel een beetje spijt van hun gulzigheid. Want spelen tegen Ajax, dat zou best een leuke bladzijde in de historie hebben opgeleverd. In kader nog een anekdote van Gerhard Weber over de opmerkelijke wijze hoe het

scoreverloop indertijd in Hoogezand werd bijgehouden.

NEO beleeft een angstig avontuur (Bommen op Enschede)

Zoals in de inleiding vermeld namen de Duitsers de twee velden van NEO, gelegen aan de Deldensestraat in beslag voor oorlogsdoeleinden. Alleen de kleedkamers bleven overeind; de veldomheining en de overdekte tribune werden gesloopt. Noodgedwongen toucheerden de NEO-voetballers de bal zolang op de velden van BVV en BCSV. (een brief daarover, d.d. oktober 1940, getuigt daarvan.)

Het eerste elftal van NEO beleeft oktober 1943 op het veld van Eilermark te Glanerbrug een angstig avontuur. Gerhard Weber (1931-2019) zo'n 75 jaar lid van NEO is daar getuige van. Zijn relaas van deze angstige belevenis: "Ik was toen twaalf jaar oud en had al menigmaal aan mijn oudere broer Jacq, speler van het eerste elftal, gevraagd of ik een keer

Gaan met die banaan? ..... 8 goals! De strijd om de KNVB-beker in 1943.

Wel opmerkelijk hoe de score werd bijgehouden bij v.v. HSC uit Hoogezand. Ooit vertelde Jacq Weber, speler in het NEO-team aan zijn jongere broer Gerhard dit verhaal. Het gaat over de grappige wijze van het registreren van gescoorde doelpunten daar in het 'Hoge Noorden', hoewel de doelman van NEO het als niet grappig zal hebben ervaren. Zodra er is gescoord, komt er een man met een doos bananen onder zijn arm en bevestigt telkens met een wasknijper een banaan bovenaan de achterzijde van het doelnet. Bij het eindsignaal van de wedstrijd (8-0 voor HSC) hangen er dus acht bananen in het NEO-doel, en uiteraard geen in het doel van HSC. Deze acht bananen mag de NEO-doelman meenemen als hij dat wil. Dat de goalie daar niet echt blij mee is, spreekt voor zich zelf.

De 'banaaneman' moet toch wel een vooruitziende blik hebben gehad met betrekking tot een grote uitslag. In totaal heeft hij heeft 10 bananen ingekocht. Aan het eind van de wedstrijd heeft hij dus 2 bananen over, die hij heel tevreden van zijn schil ontdoet en zelf smakelijk verorbert.

10 oktober 1943. Op deze zondag werd Enschede door het zwaarste bombardement van de gehele oorlog getroffen. Het was mooi herfstweer en velen waren gaan wandelen of gingen naar de voetbal. Een Amerikaans eskader bommenwerpers geraak te rond kwart over drie in de namiddag in een luchtgevecht met Duitse jachtvliegtuigen. Een gedeelte van het gevecht vond plaats boven het zuidoosten en het Hogeland. Het gevolg was dat de Amerikaanse toestellen hun bommenlast lieten vallen.

De uitwerking was verschrikkelijk. Hele stadsdelen, zoals het Hogeland en omgeving werden zwaar getroffen. De stralende dag ging plotseling over in de zwartste nacht.

mee mocht in de bus van Brok naar een uitwedstrijd van NEO 1. Eindelijk, na lang aanhouden, was het zover. Op zondag 10 oktober 1943 moest NEO 1 uit naar Eilermark in Glanerbrug. Het voetbalveld, thans Sportpark Ekersdijk geheten en gelegen buiten de bebouwde kom aan de weg Enschede-Glanerbrug,

komen, maken dat ze weg komen om dekking te zoeken. De spelers richting kleedkamers en het publiek, waaronder ook de NEO-supporters, rennen in paniek richting Glanerbrug. Ik zelf, struikelend over fietsen en me daarbij pijnlijk bezerend, ren ook die kant op. In het portiek van een woonhuis waan ik

me veilig. Gewond aan mijn been, even daarvoor verbonden bij een hulppost, ga ik gelukkig nog met alle verschrikte spelers en supporters met de bus, via een omweg langs Enschede, terug naar Borne. Later blijkt dat bij dit bombardement 151 doden zijn gevallen en er vier tot vijfhonderd mensen gewond zijn geraakt." Gerhard Weber vertelt het 73 jaar later, samen met andere oudgedienden in NEO's clubhuis bijeen, nog steeds gepassioneerd. "Daar heb ik de dood in de ogen gekeken." Onder de foto het krantenbericht, dat Gerhard Weber heeft bewaard:

Mei 1945: BVV Borne voetbalt tegen de bevrijders van het Engelse Dorsetregiment

Mei 1945: BVV Borne voetbalt tegen de bevrijders van het Engelse Dorsetregiment (in verticaal gestreepte shirts)

is niet ver verwijderd van het Hogeland, een stadswijk van Enschede. Halverwege de match, bezocht door talrijke toeschouwers, horen we het geronk van vliegtuigen. Even later zien we boven het Hogeland Amerikaanse bommenwerpers, achtervolgd door schietende Duitse jagers. Om aan hen te ontkomen moeten de bommenwerpers hun zware ballast kwijt. Ze openen de kleppen van hun kisten en laten ter plekke hun bommen vallen. De scheidsrechter blies net voor het rustsignaal. De spelers en het publiek, die het gevaar dichterbij zien

Einde oorlog, Britse en Canadese bevrijders voetballen tegen Borne en NEO.

Op 3 april 1945 is het dan uiteindelijk zover. Ook Borne wordt bevrijd van de Duitse bezetters. Bij NEO is men al een tijdje bezig geweest met het herstellen van hun voetbalaccommodatie, door de Duitsers medio 1943 achtergelaten zon-der doelpalen, omheiningen en overkapte tribune. Mede door de via Stork Hengelo ingebrachte materialen kan er aan de Deldensestraat al weer worden

gevoetbald. Even lijkt het erop dat NEO haar terrein wederom beschikbaar moet stellen, nu om voor de bevrijders als opslagplaats voor brandstof te dienen. Dit zou de velden ruïneren, dus besluiten meester Dijkhuis en Jan Eppink namens NEO met de bevrijders om tafel te gaan teneinde dit te voorkomen. De uitkomst van deze onderhandelingen is dat de brandstofopslag niet doorgaat, maar NEO moet wel een team op de been brengen om op haar terrein een duel aan te gaan tegen de geallieerde strijdkrachten van het Britse Dorsetregiment. De hierbij opgenomen bijzondere foto is daar het prachtige bewijs van. De wedstrijd eindigt trouwens in een 2-2 gelijkspel. Bij deze wedstrijd wordt de wedstrijdbal boven het voetbalveld gedropt uit een Spitfirevliegtuig. Tegen de Canadezen wordt eveneens gevoetbald. Dan is de eindstand 3-1 in het voordeel van de Bornse zwartwitten.

Verder wordt er op het veld van BVV Borne ook een voetbaltreffen georganiseerd. Op 6 april neemt het eerste team van BVV het eveneens op tegen de militairen uit Dorset, die de geelzwarten met 3 - 8 duidelijk de baas zijn. Ook hier een foto, met op de achtergrond de fraaie (bijpassende) Engelse tribune in beeld.

Met deze 'bevrijdende' voetbalontmoetingen wordt deze nare oorlogsperiode gelukkig op een broederlijke en sportieve wijze afgesloten.

Bronnen:- BVV Borne 100 jaar. 'Waar de witte huizen staan' (periode 1939-1945)
 -NEO 100 jaar jong. Een eeuw kleurrijk zwart-wit ('NEO tijdens de tweede Wereldoorlog'/ Harry Filart en Leo Leurink)
 -Plaatselijke en regionale krantenartikelen uit de oorlogstijd.

Een impressie van het hoofdveld met kleedkamers van NEO in de jaren veertig aan de Deldensestraat/ Leemweg. Het terrein stond bekend onder de naam "Achter de dennen".

PROFILE
 DE FIETSSPECIALIST

Weijenborg

Deldensestraat 56

7621 EK Borne

Telefoon 074-2671910

En eindelijk ..... de vlag! Herinneringen van Harry Rientjes aan oorlog en bevrijding

Hans Nijhof

We zitten gemoedelijk aan de tafel in de kamer van de 'Oale Pastorie'. Harry Rientjes komt net terug van de Mariakapel waar hij nog even de voorraad kaarsen heeft gecontroleerd. Echtgenote Nell schenkt koffie in en nadat zij ook aangeschoven is, komt het gesprek al snel op de oorlog. Er ontrolt zich gaandeweg een beeld van wat zich zoal rond en in de buurt van de Meijershof heeft afgespeeld in de jaren van onderdrukking die vooraf gingen aan de ontlading op 3 april 1945. Geen verhaal dat alle vijf de oorlogsjaren beschrijft, maar een indruk van hoe hachelijke situaties en momenten van angst het verlangen naar de bevrijding meer en meer deden groeien.

Harry groeit op in de betrekkelijk veilige omgeving van de boerderij en wat hij beleeft en ziet, worden herinneringen waarvan er hier enkele zijn beschreven.

Het gezin Rientjes; vader Frans, moeder Suzan en acht kinderen, woont op de boerderij op de Meijershof en als de oorlog begint, is Harry acht jaar oud. 's Morgens om half zes hoort hij zijn vader roepen: "Opstaan allemaal, de moffen bint 'r." Inderdaad, op de Koppelsbrink zien de jongens van de Meijershof de Duitsers langstrekken, richting Hertme. Harry ziet een vliegtuig overvliegen en hij zal er de komende jaren nog veel meer zien en horen. Het is duidelijk: de bezetting is een feit en vanaf dat moment wordt het vredige boerenleven voor een groot deel bepaald door de wetten van de bezetter.

*De kinderen van Frans en Suzan Rientjes.
V.l.n.r.: Bernhard, Anton, Riet, Jan, Ine, Harry, Frans en Annie. Bernhard werd lid van de ondergrondse en sloot zich aan bij de Binnenlandse Strijdkrachten.*

Benauwde minuten

Harry herinnert zich dat er op enig moment Duitse soldaten worden gelegerd in het St. Jozefgebouw aan de Ennekerdijk en dat bij Rientjes de schuur moet worden vrijgemaakt omdat daar tijdelijk legervoertuigen worden gestald. De Duitsers zijn dichtbij en dat ervaart de jongen op een kwade dag wel heel erg letterlijk.

De inwoners van Borne konden altijd al bij Rientjes terecht voor melk, karnemelk en boter en zeker in de

tijd van voedselschaarste komt er dan ook veel volk over de vloer. Zoveel zelfs dat als de mensen met hun verkregen waar de boerderij verlaten er regelmatig wordt gezegd: "Bie Rientjes geet de keark oet." Harrie beheerst de kunst van het karnen als de beste en hij is dan ook regelmatig aan de beurt als er weer boter gemaakt moet worden. Dat moet in het geniep gebeuren en op een dag staat hij in de achterkeuken, achter de buitendeur die naar binnen toe opengaat, in een grote melkbus te karnen. Dan hoort hij aan het overduidelijk geklak van laarzen dat er een Duitse soldaat binnenkomt. Harry is gestopt met karnen en staat verstijfd achter de deur. Met ingehouden adem, maar dat is onmogelijk vol te houden en het kost hem grote moeite om onbeweeglijk en geluidloos te blijven staan, want elk kuchje kan hem verraden. De Duitser loopt rond, roept om 'volk' en staat stil op nog nog geen meter afstand van de deur waarachter de kleine karner het bijna niet meer houdt. Het lijkt een eeuwigheid te duren, maar als de soldaat na een kwartier geen gehoor krijgt, dan klinkt weer het geklak van zijn laarzen en verlaat hij onverrichter zake de achterkeuken. Harry kan opgelucht adem halen.

Duits voetbal

Kan het nóg dichterbij? Ja, maar dan in een situatie waarin je het niet zou verwachten. Omdat de aanwezigheid van Duitse militairen simpelweg een voldongen feit is, kun je ze maar moeilijk ontlopen. En wat is dan beter: in de Bornse straten een Duitse soldaat tegenkomen met een geweer in de hand, of hem in een weiland achter een bal aan zien rennen. "Het laatste", besluit Harrie en begeeft zich op een dag met een aantal jongens richting de watertoren.

Vlakbij de toren is een provisorisch voetbalveldje aangelegd en een aantal Moffen vermaken zich er met een potje voetbal. En daar ontdekt Harry al dat Duits voetbal soms zeer frustrerend kan zijn voor Nederlanders en voor deze Bornse jongen in het bijzonder. De sfeer is ontspannen en de jongens volgen aandachtig het spel. Harrie staat dichtbij het doel waar de doelman een schot van iemand van de tegenpartij probeert te keren.

Zonder succes, Tor! De doelman heeft de bal laten glippen. Harry weet zich niet te herinneren of hij een opmerking heeft gemaakt of domweg heeft staan lachen om het gemaakte doelpunt, maar het gevolg van zijn reactie komt onverwacht. De Duitse Torwart loopt naar hem toe en geeft hem een fikse draai om de oren.

Ja, al is het onschuldig vermaak, ook 'der Holländische Knabe' behoort respect te hebben voor de bezetter.

Verborgen wapens

Naarmate de tijd vordert voltrekken zich allerlei gebeurtenissen die door Harry met grote belangstelling en spanning worden gevolgd. Zoals het verbergen van wapens voor de ondergrondse op hun hooizolder. De eerder in Vasse gedropte wapens kunnen niet op de zolder blijven liggen, want een lid van de Bornse NSB heeft op een bijeenkomst vernomen dat men weet heeft van het verstopte materiaal en er mogelijk een huiszoeking op komst is. Hij mag dan wel sympathiseren met de vijand, maar hij waarschuwt Rientjes. De mensen van de ondergrondse weten er ook geen raad mee en Vader Frans moet het zelf oplossen,

Hij laat kisten maken door aannemer Morselt. Als Morselt vraagt waar die voor bedoeld zijn, antwoordt Rientjes: "Dat gaat oer niks an!" De karabijnen en stenguns gaan in de kisten en die worden vervolgens op een kar geladen en afgedekt met koeienmest. De kar wordt naar de Eekte gereden, een bosperceel van Rientjes aan de Piepersveldweg. En aan de rand daarvan wordt de uiterst geheime en gevaarlijke lading onder een dikke laag mest bewaard. Hoewel de bevrijding nog niet in zicht is, vragen leden van de B.S. en de ondergrondse of ze toch kunnen beschikken over de wapens. In de wetenschap dat het kortgeleden bij de familie Panhuysen door verraad vreselijk mis ging en leden van de landwacht de woning van de dokter met getrokken pistolen bestormden en de daar aanwezige verzetsmensen oppakten, besluit vader Frans voorzichtig te handelen. De wapens mogen pas weer door de ondergrondse worden opgehaald op het moment dat ze daadwerkelijk gebruikt kunnen worden en dat is als de bevrijders in aantocht zijn.

Onprettige Paasdagen

Als duidelijk is dat de geallieerden bezig zijn aan een niet te stuiten opmars, wordt het veel Duitse soldaten te heet onder de voeten en maken ze aanstalten om terug te keren richting Heimat, al of niet met in beslag genomen paarden, karren en fietsen.

Op de Eekte zijn de wapens onder de mest vandaan gehaald en

onder andere uitgereikt aan leden van de Binnenlandse Strijdkrachten, waaronder Harrie van Harten, Herman Schwering en broer Bernhard Rientjes. Zij nemen op bevel van het oppercommando telkens kleine groepen Duitsers gevangen die voorlopig worden opgesloten in het kippenhok¹⁾ van van Harten aan de Deurningerweg. Op de eerste Paasdag zijn zo een dertigtal Duitse soldaten krijgsgevangen gemaakt, maar de groep wordt te groot voor het kippenhok en bovendien kunnen de Duitsers makkelijk uitbreken. Ze worden daarom overgeplaatst naar de zolder van de schuur van Schwering, niet veel verderop aan de Hemmelhorst.

Op tweede Paasdag komt broer Gerard van Harten op de fiets terug van de kerk. Op de kruising met de nieuwe rondweg wordt hij aangehouden door twee Duitse soldaten. Kennelijk willen ze zijn fiets en vragen om een Ausweis. Gerard geeft aan dat zijn broer die bij zich heeft en ze begeven zich naar het huis van Harrie van Harten waar ook Bernhard Rientjes aanwezig is.

Als van Harten de Ausweis uit zijn binnenzak wil halen, denkt Bernhard dat hij zijn pistool trekt en besluit in een seconde hetzelfde te doen en duwt het wapen in de nek van een van de Duitsers. De andere weet te ontglippen en begint te schieten. In het vuurgevecht dat volgt raakt de Duitser gewond, maar hij en zijn maat weten te ontsnappen en ze slaan alarm in het dorp. Vanuit café Bijen aan de Grotestraat bege-

Harrie van Harten. Pasfoto op zijn legitimatiebewijs

GEMEENTEBESTUUR VAN BORNE

No. BORNE, DEN 17. Oktober 1944.

Men wordt verzocht bij de aanhaling van dezen brief, dagtekening en no. nauwkeurig te vermelden.

ONDERWERP:

Der Bürgermeister der Gemeinde
B O R N E erklärt hiermit dasz:-----

Name und Zuname: vanHARTEN, HENDRIKUS ANTONIUS
Geburtsdatum: 18 Februari 1908 zu Borne-----
Adresse: Deurningerweg 7 B O R N E -----
Ausweisno: B 77/002055-----
tätig ist für die Lebensmittelversorgung als
Speditour.

Deshalb wird gebeten ihm und sein
Pferde und Wagen nicht für andere Arbeit zu
fordern. Auch sein Fahrrad ist vreisgestellt.

Der Bürgermeister der Gemeinde
B O R N E (O),
vandensoren

AAN Leges f.0.40
No. 4

Aan van Harten werd meermalen een Ausweis verstrekt. De hiernaast afgebeelde was voor zijn werk als vervoerder voor de voedselvoorziening. Zijn paarden en wagen en zijn fiets mochten niet gevorderd worden. Ook was van Harten 'Wiederhersteller Luftschutzdienst' en kon niet voor andere arbeid worden ingezet. Ondertussen hield hij zich bezig met ondergrondse activiteiten en was lid van de B.S.

Staande op de restanten van zijn afgebrande woning viert van Harten met opgeheven arm de bevrijding, met naast hem zwager Wim Knoef en daaronder schoonzus Jo Knoef-Mulder en echtgenote Fienie van Harten-Knoef. Foto: Gemeentearchief Borne

ven de zich daar gelegde 'Fallschirmjäger' naar het huis van Harrie van Harten, gooien er handgranaten naar binnen en steken het huis in brand.

Nadat er ook handgranaten door de kelderraampjes van de burens zijn geworpen, gaan de Duitsers naar de schuur van Schwering om hun gevangen genomen landgenoten te bevrijden.

Er wordt flink in het rond geschoten en één van de Duitse gevangenen wordt daarbij gedood. De mannen van de B.S. weten zichzelf in veiligheid te brengen.

Vanaf de Meijershof kijkt Harry Rientjes niet veel later door het kamerraam naar buiten. Bij Schwering zwaait het luik van de schuurzolder open en het levenloze lichaam van de gedode Duitser wordt naar beneden gegooid.

De bevrijding

Voor moeder Rientjes is de maat vol en om te voorkomen dat haar gezin mogelijk ook betrokken wordt

bij represailles van de opgefokte Duitsers, besluit ze met de jongste kinderen de boerderij te verlaten. In alle vroegte gaan ze de volgende morgen op pad naar de steenfabriek van Rientjes in Hengelo, langs de puinhoop van het huis van Harrie en Fienie van Harten. Harry Rientjes beleeft de bevrijding op dinsdag 3 april in..... Hengelo.

De vlag

Vader en de oudste kinderen zijn achtergebleven op de boerderij in afwachting van wat komen gaat. De rondweg, die nog in aanleg is, kan scherp in de gaten gehouden worden. Dan klinkt het geratel van een tank. Het is een feit: vanuit de richting van Hengelo nadert een groep soldaten en aan hun helmen worden de Tommies herkend. Zus Riet en broer Jan bedenken zich geen moment en vliegen de trap op naar boven, waar in de logeerkamer de rood-wit-blauwe vlag al klaar ligt. Ze gooien het raam van de dakkapel open en dan zien ze tot hun grote schrik dat de Engelse bevrijders hun geweren op hen richten. Natuurlijk, de ervaren soldaten zijn tijdens hun bevrijdingstocht voortdurend alert op hinderlagen van waaruit ze door scherpschutters onder vuur kunnen worden genomen. Broer en zus bedenken zich geen moment en steken razendsnel de vlag naar buiten en beginnen er driftig mee te zwaaien. Op de rondweg gaan de geweren naar beneden en met de bekende Engelse helmen wordt vrolijk terug gezwaaaid. Nog niet heel Borne is bevrijd, maar op de Meijershof hangt de vlag al uit!

De dakkapel met het raam dat uitzicht biedt op de rondweg.

Het gezin Rientjes in betere tijden. De foto is gemaakt t.g.v. het 25-jarig huwelijksfeest van vader en moeder in 1945.

Staand v.l..n.r.: Frans, Ine, Jan, Riet, Antoon, Bernhard en Harry. Vooraan staat Annie tussen moeder Suzan en vader Frans.

Met dank aan:

*Harry Rientjes en Nell Rientjes - Knoef
Frank Rientjes (Meijershof)*

Noot: 1. Door de woningschaarste hebben Wim en Jo Knoef vlak na de bevrijding tijdelijk in het kippenhok van van Harten gewoond. Het verblijf werd toepasselijk 'Villa Tok Tok' genoemd.

Diny Olthuis - Nieuwkamp

Met de bevrijding in een oranje jurkje naar de kerk

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Diny is geboren in 1935. Ze woonde met haar ouders en broers en zussen aan de Ennekerdijk, pal tegenover het Bussemakerhuis. Ze was de zesde in een rij van in totaal negen kinderen. Haar ouders kwamen niet uit Twente maar uit Loenen in Gelderland. Het gezin kwam in 1932 naar Borne, toen haar vader opzichter werd bij de bouw van de watertoren en later bij de bouw van de Theresiakerk. Diny was het eerste kind dat in de Theresiakerk werd gedoopt. In 1942 werd haar vader zelfstandige en begon een steenhouwerij aan de Hengelosestraat (nu Grotestraat).

Toen de oorlog uitbrak was Diny vijf jaar oud. Als kind merkte ze aanvankelijk niet heel veel van de oorlog. Het leven ging gewoon door, ze speelde met de buurtkinderen. In de loop van de oorlog werd dat wat anders. De Duitsers hadden een keuken in de werkplaats van aannemer Olthuis (haar latere schoonvader). Deze stond aan de Ennekerdijk, op de plek waar nu de ingang naar de Zuid Esch is. Het naastgelegen St. Jozefgebouw was gevorderd voor huisvesting van Duitsers. De buurtkinderen kwamen er regelmatig en kregen van de - veelal erg jonge - soldaten wel eens wat te eten. In haar herinnering waren het over het algemeen aardige jongens.

Diny Olthuis - Nieuwkamp

Soms viel er een bom in de buurt van Borne. De buurman zei dan met gedragen stem tegen de spelende kinderen: 'Kindertjes, kindertjes, dekking zoeken. Dekking zoeken!' Maar het maakte Diny vooral nieuwsgierig. Samen met haar oudere broer en zijn vrienden ging ze naar de rampplek: 'mijn broer die durfde alles en ik wilde natuurlijk mee.'

Vader tewerkgesteld en ondergedoken

Na verloop van tijd werd haar vader opgepakt om tewerkgesteld te worden in Duitsland. Diny herinnert zich dat alle mannen in een grote wei naast de Theresiakerk werden verzameld voor het vervoer naar Duitsland. Haar moeder had nog gauw een pakketje gemaakt met daarin brood, sokken en warme onderbroeken en ging daarmee naar de verza-

melplaats. Of het pakketje haar vader ooit heeft bereikt weet Diny niet. Vader ondernam driemaal een vlucht poging. De eerste twee keer werd hij onderweg weer opgepakt door de Duitsers en teruggestuurd. De derde keer was echter scheepsrecht. Hij belandde in Winterswijk waar hij werd opgevangen door een boerengezin. Hij kwam van daaruit naar Borne terug. Diny speelde buiten en werd naar huis geroepen: 'Je vader is terug!'. Vol verwachting ging ze naar binnen en trof daar een man aan met een grote baard, die zijn armen naar haar uitstreekte. Ze herkende hem niet. Ze zag alleen de luizen in de baard, die haar rillingen bezorgden. Die baard ging er gelukkig snel af. Vader kon natuurlijk niet thuis blijven en dook onder in Saasveld, bij de familie Frongink (Reeschot). Haar oudere broer zat daar ook al ondergedoken en is later met een dochter van deze boer getrouwd. Vader Nieuwkamp bleef tot de bevrijding ondergedoken zitten. Het gezin ging regelmatig op bezoek bij vader en broer in Saasveld. Diny herinnert zich daarvan vooral dat ze er heerlijk kon spelen. Er was een beekje in de buurt en daar vermaakten de kinderen zich opperbest.

Zijn afwezigheid zorgde natuurlijk voor problemen in het gezin. Er waren geen inkomsten meer. Gelukkig bezat het gezin een grote moestuin, waarin moeder van alles verbouwde en ook kregen ze regelmatig wat toegestopt van buurvrouw Hulshoff van het Bus-

Geacht publiek van Borne en Omstreken

Wij hopen binnenkort U weer te kunnen bedienen met alle soorten

Natuur- en Kunststeen

Slijpsteenen, in alle maten uit voorraad leverbaar.

Vraagt prijs en modellen. Het allernieuwste bij

E. NIEUWKAMP & Zn.

Steenhouwerij Hengeloschestr. of Ennekerdijk 9, BORNE

Bornse Courant, 11-4-1945

semakerhuis. Hoewel ze in de oorlog geen honger heeft geleden, was het ook zeker geen vetpot. Het menu was soms eenzijdig: 's morgens aardappelen, 's middags aardappelen, 's avonds aardappelen'.

Toen vader tewerkgesteld was in Duitsland, is er eenmaal een huiszoeking geweest van de Duitsers die naar mannen zochten. Ze wilden ook in de slaapkamer kijken, die in een opkamer was. Daar had Diny's moeder een radiootje verstopt waarop ze naar verboden radio-uitzendingen luisterde.

Toen de Duitser het opkamertje wilde binnengaan, hield ze hem tegen: 'Mijn man is in Duitsland en nu ga jij toch niet mijn slaapkamer binnen?' De Duitser droop af en keek niet verder.

Joodse buren in de Ennekerdijk

In de Ennekerdijk woonden destijds veel Joden. Diny heeft er geen bijzondere herinneringen aan dat ze Joden waren. 'Je ging gewoon met elkaar om, zoals je ook met andere buren omging. We waren buren en kwamen bij elkaar op de koffie. Geloof was eigenlijk geen item'. In de loop van de oorlog kwam een van de Joodse buurvrouwen, Diny weet niet meer of het nu mevrouw Zilvermit of Roozendaal was, langs bij haar moeder. Ze had een mooie groene glazen stolp bij zich met een zilveren deksel. Die werd gebruikt voor koekjes. Ze gaf deze stolp aan Diny's moeder als cadeautje, omdat ze altijd goede buren waren geweest. Ze voorzag dat ze wel eens opgepakt konden worden en wilde dit cadeau graag vooraf aan moeder Nieuwkamp geven. Moeder Nieuwkamp koesterde het cadeau. 'We mochten er niet eens naar kijken', vertelt Diny. Bij haar huwelijk kreeg Diny de glazen stolp mee. Ook zij was er erg zuinig op en zorgde altijd voor een veilig plekje. Helaas is het in 1972 kapotgegaan. Het stond tegen de scheidingsmuur met de buren en toen daar in de muur geboord werd, is het door de trilling stukgevalen.

De Joodse families uit de Ennekerdijk zijn allemaal opgepakt en in concentratiekampen omgekomen.

De bevrijding in de Ennekerdijk. Foto W.F. Leushuis (HIP)

Diny bewaart geen herinnering aan het wegvoeren van haar Joodse buren. Er waren ook geen kinderen van haar leeftijd, dus had ze geen Joodse vriendinnetjes of vriendjes.

School

Diny bezocht de meisjesschool in de Stationsstraat. Deze werd op enig moment bezet door de Duitsers. De lessen werden toen enige tijd in de kantine van de melkfabriek aan de Ennekerdijk gegeven. Daarna is er nog een tijdje les gegeven in de synagoge, die als lokaal dienst deed. Er was geen meubilair. Moeder Nieuwkamp had nog wel een tafeltje over dat in het provisorische lokaaltje werd geplaatst, daar was Diny trots op. Overigens heeft ze gedurende de vierde klas nauwelijks les gehad. De mannelijke leerkrachten waren vrijwel allemaal in Duitsland tewerkgesteld.

NSB'er

In de buurt woonde ook een NSB-gezin. Ze waren in de loop van de oorlog komen wonen in een woning waarvan de Joodse bewoners gedeporteerd waren. Vooral de vrouw zou een fanatieke aanhangster van het gedachtengoed zijn. Diny heeft dit verhaal uit derde hand, niet uit eigen ervaring. Naar verluidt zou de lengte van de man te gering zijn geweest om in aanmerking te komen voor lidmaatschap van de SS. Zijn vrouw vond dat heel erg en riep hem regelmatig toe: 'Jij moet aan de rekstok hangen!' Direct na de oorlog is het gezin vertrokken. Diny heeft geen idee wat er verder met hen is gebeurd.

Bevrijding

Van de bevrijding herinnert Diny zich dat ze met andere kinderen in de straat aan het spelen was. Op eens werd er geroepen 'daar komen de Engelsen aan'. Iedereen stoomde naar de hoek van de Ennekerdijk/Grotestraat. Er kwam een Duitse motorrijder aangereiden, die werd neergeschoten. Meteen daarna reden er met veel lawaai tanks door de straat. Diny vond het allemaal erg griezelig, was erg geschrokken en is gauw naar huis teruggelopen.

Alle buren stonden op straat. Mevrouw Tiedeman, die naast de familie Hulshoff van het Bussemakerhuis woonde, kwam naar buiten met een grote baal oranje stof op haar arm. Iedereen kreeg stukken stof afgeknipt mee naar huis. 's Avonds werd er druk genaaid en de andere ochtend ging iedereen in het oranje gekleed als in een optocht naar de kerk. Diny liep er parmantig tussen in een oranje

jurkje met twee verschillende mouwen. Er was iets niet helemaal goed gegaan bij het naaien van het jurkje. De jongens hadden vrijwel allemaal een oranje sjaal om.

Ze herinnert zich uit de dagen erna ook dat er grote groep Engelsen in colonne door de straat trokken. Ze deelden witte brood en snoepgoed uit, Diny kreeg 'Chocolate for your sister'.

*Ook in de Ennekerdijk werd de bevrijding groots gevierd. Diny met een geblokt rokje.
Foto W.F. Leushuis (HIP)*

Izak

Stevine Groenen

oud kinderverdriet lag al jaren begraven
 onder bemoste stenen, te broos
 om weg te gaan is hij gebleven
 koster en koopman op stokjesbenen

zeulend met zilver, tin en thorarollen
 stoffer en zand, grijs geworden
 tussen sjoel en poort in
 veilige haven, zonder vaart

een schatbewaarder van overvolle
 laatste zaterdagen in 't eigen
 kleine paradijs

geen koffer nodig, noch paard
 en wagen, geen sleutel
 in zijn hand

nog nooit ging hij op reis

Breien tussen hoop en vrees

Annemarie Haak

“Daar stonden we dan in onze trouwkleiding in de Synagoge in Enschede. Helemaal alleen! Onze hele familie was omgekomen tijdens de oorlog. In totaal 47 personen. Ik heb alleen maar gehuild.”

Anna de Leeuw-Samuel kijkt even de andere kant op. Bijna vijf lange jaren had ze ondergedoken gezeten, had ze zich moeten verstoppen, altijd bang voor ontdekking, steeds onzeker hoe het af zou lopen. En dan uiteindelijk tot de slotsom komen, dat je de enige bent, die deze afschuwelijke tragedie heeft overleefd! Samen met haar man Bob besluit ze echter niet meer om te kijken, maar de rug te rechten en zich op de toekomst te richten. Met hart en ziel stortten ze zich op de vleesfabriek aan de Abraham ten Catestraat. Er worden vier kinderen geboren, drie dochters en een zoon. Ook hen wordt niets verteld. De families Bosch, Koehorst en Leushuis, de onderduikgezinnen, worden de nieuwe families. Samen met hen beginnen Bob en Anna aan een tweede leven.

Sinds dertig jaar woont ze in een appartement in Apeldoorn. Binnenkort hoopt ze haar 100ste verjaardag te vieren. “Met een feestje?” vragen haar kleinkinderen. Ze weet het niet. Steeds vaker wordt ze 's nachts wakker en komen de herinneringen terug aan die vreselijke oorlogstijd. Aan de dag dat ze een “Ausweis” op moest halen in Almelo. “De

ambtenaar deed een beetje omslachtig en schoof het document door op tafel”, weet ze nog. Annie was hoogblond en leek in de verste verte niet op een Jodin. “Heinrich komm mal her!” klonk het plotseling en vervolgens kwam er een tweede Duitser naar het tafeltje. Of ze geen zin had in een afspraakje diezelfde avond. Uiteraard knikte ze

instemmend en werd er een tijd afgesproken, maar toen ze haar persoonsbewijs in handen had, maakte ze zich ras uit de voeten. Thuis ontdekte ze dat er geen stempel met een J in haar document zat. Moeder vertrouwde het niet en stuurde haar dochter

de volgende dag weer terug om alsnog een stempel te halen!

Ik kon het niet door mijn keel krijgen

De eerste tijd ging het leven in haar woonplaats Enter gewoon zijn gangetje, hoewel ze wel merkte dat er zaken veranderden en de bewegingsvrijheid voor Joden steeds beperkter werden. Tot de dag dat er een oproep voor haar op de mat lag. De schrik sloeg haar om het hart. Ze moest zich melden. Anna was reeds verloofd met Bob de Leeuw uit Borne en hij wist haar te overtuigen dat ze moest onderduiken. De familie Leushuis aan de Morseltdijk zou haar opvangen. Heen en weer geslingerd door heftige emoties en redelijk verstand gaf ze uiteindelijk toe. Met een brok in de keel en tien jurken over elkaar heen aangetrokken, nam ze afscheid van haar ouders en haar zus, niet wetend dat dit de laatste keer zou zijn dat ze hen zag. “Mijn moeder kon heerlijk koken en vroeg of ik nog een kopje soep wilde voor ik vertrok. Ik kon het niet door mijn keel krijgen!”

Bob en zijn broer Eddy doken onder bij de familie Koehorst, eveneens aan de Morseltdijk. Donald, de andere broer, en zijn echtgenote Lies aan de Bornerbroeksestraat bij de familie Bosch. Ze moesten zich verstoppen. Achter een deur was een ruimte, onder de grond en een andere boven op zolder. Soms was het steenkoud en werd ze ingepakt in dekens om zich een beetje warm te houden. Om de tijd door te komen breide ze veel. In totaal veertig truien. Voor haar onderduikgezin en voor zichzelf. Als het veilig was hielp ze mee in de huishouding. Het was een gezin met vijf kleine kinderen, daar was altijd wel iets te doen. Zoon Johan heeft ze leren lopen. Grote paniek was er echter wanneer er weer eens een razzia gehouden werd. Zoals die dag dat ze niet meer op tijd weg kon komen. De soldaten stormden naar binnen waar Anna zat met mevr. Leushuis. “Männer zuhause?” klonk het bits. De vrouw des huizes barstte in huilen uit, maar Anna antwoordde in vloeiend Duits dat er kleine kinderen op bed lagen en er verder niemand was. De mannen werkten in Duitsland. Haar valse paspoort stond op naam van Jeltje Botermans, een nichtje uit Drenthe dat tijdelijk logeerde. De Duitsers accepteerden haar verklaring en verlieten het huis. Even later zagen ze dat de overburen uit hun huis werden gejaagd en weggevoerd. “Ik stond te trillen op mijn benen!”

Verraad

Anna sliep 's nachts in het bed samen met Gerrit, de oudste zoon. "Moesten we er 's nachts onverwachts uit, dan was het warme bed te verklaren." Via de pastoor die af en toe op bezoek kwam, kreeg ze informatie over haar ouders en zus, die eveneens ergens ondergedoken zaten. Helaas werden deze verraden. "Door een man die zelf ontzettend vaak door mijn moeder geholpen is!", zegt ze verontwaardigd. "Menig keer heeft ze hem eten gebracht voor zijn gezin en kleding gegeven omdat ze het zo arm hadden! Dan verwacht je van zo iemand toch een dergelijke misselijke actie niet!" Ze schudt het hoofd en zegt dan terwijl ze me strak aankijkt: "Hij heeft het zelf ook met de dood moeten bekopen. Het verzet heeft wraak genomen!"

In haar eentje verwerkt ze deze onheilstijding, hopen op een goede afloop. De laatste jaren van de Tweede Wereldoorlog breken aan en het onderduiken valt haar steeds zwaarder. Tot de opmars van de Geallieerden vanuit Normandië.

Heel af en toe mag ze 's avonds als het donker is even op bezoek bij de broers voor in de straat. Ze besluiten alvast voor de wet te trouwen en er komt een ambtenaar op bezoek. Als cadeau heeft Bob op een verduisteringsgordijn een mooie vogel geschilderd. Het schilderij heeft nog altijd een prominente plek in de hal. De broers willen meehelpen in de strijd tegen de Duitsers en slechts met moeite weet men ze daarvan te weerhouden. Het was immers nog helemaal niet veilig!

Als vrouwen verkleed op de fiets

Dan komt de dag van de bevrijding! Bob en Eddie verkleeden zich als vrouwen en springen op de fiets, de bevrijders tegemoet. Anna wil weten hoe het met haar familie gaat en loopt naar Enter. Ze ziet dat er twee fietsen aan straat staan, eentje van haar en een van haar zusje. Ze neemt haar eigen fiets mee en geeft de andere weg. Haar ouderlijk huis wordt echter bewoond door vreemde mensen. Ze vraagt of er nog spullen zijn, waarop ontkennend wordt geantwoord. "Ik zag echter mijn eigen gehaakte spreij aan de waslijn hangen en ook de zelf geknoopte smyrna traploper!" In een cafeetje aan de overkant krijgt ze een Bijbel overhandigd die van haar moeder is geweest met daarin een briefje met informatie over enkele bezit-

*Paradijsvogel (op verduisteringspapier)
Getekend door Bob de Leeuw in onderduik,
als cadeau voor Anna*

tingen die ze heeft ondergebracht. Met hulp van de pastoor worden een aantal zaken teruggegeven. Van haar familie keert echter niemand meer terug. Ondanks herhaalde oproepen in de media. Het besef dat ze de enige overlevende is, dringt langzaam tot Anna door. Ze zal ermee moeten leren leven. Als de oudste dochter aan verlatingsangst blijkt te lijden, besluiten ze niet meer over de oorlogstijd te praten.

Het houdt niet op.....

Uiteraard merken de kinderen wel dat er iets aan de hand is. "We hadden geen opa's en oma's en ook geen ooms en tantes. Daarentegen waren er mensen die we oom en tante moesten noemen terwijl ze helemaal geen familie waren," vertelt zoon Donald. "Stukje bij beetje kom je er vervolgens achter wat er allemaal gebeurd moet zijn." Die ontdekking kwam behoorlijk heftig binnen, evenals opmerkingen van sommige mensen. "Op een mooie zondagmiddag fietste een jongen voor ons huis langs en riep iets van "rotjoden". Op dat moment stootte mijn vader over de bank en de vensterbank door het raam naar buiten en greep de jongen bij zijn lurven. We waren allemaal perplex door deze explosieve reactie. Even later kwam hij terug en drukte ons op het hart dat wij ons nooit, maar dan ook nooit mochten laten uitschelden!"

Toen Donald later een relatie kreeg met een katholiek meisje uit Zenderen, werd hij zelfs geconfronteerd met een anti-Joodse bedreiging. Vier knapen gaven hem heel duidelijk te verstaan, dat hij niets te zoeken had in het kerkdorp. "Dit meisje is voorbestemd voor een katholieke jongen!" Haar ouders hadden bedreigd haar uit huis te zetten omdat ze met een joodse jongen omging!

Deze ervaringen droegen er wel toe bij, dat hij zich geroepen voelde om de joodse identiteit te bewaken. Zo hielp hij mee bij de instandhouding en restauratie van de voormalige Synagoge en zet hij zich momenteel in als voorzitter Herdenking Apeldoornsche Bosch, voor de herinnering aan de deportatie van 1278 joodse patiënten met hun verplegers en artsen in de nacht van 20 op 21 januari 1943. Hiervoor is onlangs een Herinneringscentrum geopend. "Het houdt niet op, er is nog altijd sprake van antisemitisme, discriminatie en racisme. We moeten ons blijven inzetten voor onze normen en waarden. En de tragedie die plaats gevonden heeft nooit vergeten!"

“We zijn er behoorlijk zwaar gehavend uitgekomen”

Een persoonlijk verhaal over het leven van Joke Neurdenburg

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Veel Nederlanders kwamen relatief ongeschonden door de oorlog, al was er natuurlijk oorlog geweest en had men gebrek gehad. Maar in andere gezinnen had de oorlog diepe wonden geslagen. Dat was het geval in het gezin waarin Joke Neurdenburg opgroeide. Op ons verzoek deelt zij haar levensverhaal met ons.

De vader van Joke, Marinus (M.G.) Neurdenburg is in 1904 geboren in Nederlands-Indië. Hij bracht zijn jeugd door in Indië en later in Rotterdam, waar hij samen met zijn zuster Fiet inwoonde bij vrijgezelle tante Toos, terwijl zijn ouders nog in Indië zaten.

Hij leerde zijn vrouw Johanna Berendsen kennen bij ‘De Hengelose Kapel’ een amateurorkest. Minus, zoals de roepnaam van Joke’s vader luidde, speelde cello, moeder Jo viool. Het echtpaar Neurdenburg ging in Borne wonen aan de Grotestraat, tegenover de Ennekerdijk, waar de textiel fabriek Spanjaard een aantal huizen had voor haar personeel. Vader Neurdenburg was bedrijfsleider bij Spanjaard. Joke is in dit huis geboren op 31 maart 1939, als jongste van drie meisjes.

Jokes herinneringen aan het leven tijdens de oorlog

Hoewel Joke heel jong was tijdens de oorlogsjaren, herinnert ze zich nog veel. Bijvoorbeeld hoe ze als kind speelde bij de grutterij Erven ten Cate van de familie Hulshof op de Potkamp. Joke was dik bevriend met Bram, ze beleefden veel en hebben nog steeds contact. Ze draalde tijdens lunchtijd om naar huis te gaan, net zo lang totdat Tante Marianne trakteerde op een dikke boterham van haar eigen gebakken brood, zo heerlijk! Naast het woonhuis van de familie Hulshof stond een klein boerderijtje. De kinderen zaten er eens op de hooizolder, toen SS’ers in de boerderij rondliepen op zoek naar onderduikers. ‘We hoopten dan vurig dat ze in de ‘grup’ zouden vallen’, aldus Joke. (grup is de goot waarin de stront van de koeien viel).

Soms vlogen de V1’s over richting het station, Joke zat dan gewoon buiten onder een tuintafeltje te

schuilen. De schuilkelder lag waarschijnlijk te ver weg om bijtijds te bereiken. Toen ze met andere kinderen speelden bij de watertoren, zagen ze daar soms hele luchtgevechten en een vliegtuig dat naar beneden stortte na afgeschoten te zijn. Buurman ten Napel, die onderwijzer was aan de lagere school, hield wel van een sigaretje. Ze hebben hem voor de gek gehouden, door verdorde blaadjes van de tomatenplanten die in de tuin werden verbouwd, fijn te stampen en er sigaretten van te rollen. Tot grote teleurstelling van de buurman natuurlijk. In die tijd werden alle peuken opgespaard om er weer sigaretten van te draaien. Joke herinnert zich ook nog heel helder dat ze een keer voor haar verjaardag een leuk schortje kreeg van de op dat moment bij hen ondergedoken mevrouw en meneer Scheffer. Het schortje was zelfgemaakt van rode en donkerblauwe stof met witte stippen. Haar vader kon goed tekenen en maakte lampenkapjes beschilderd met goudvissen en ook een stel met klimopraken. Ze kan zo nog wel enige tijd doorgaan met alles wat ze zich nog weet te herinneren, ook de inrichting van haar geboortehuis, met o.a. de badkamer waar een zwart potkacheltje stond waarop het scheerwater voor haar vader werd verwarmd in een rood fluitketeltje. Dat beeld was van voor 1943, van voor haar vierde jaar. ‘Suikerbieten werden gekookt en ingedampt tot wat wij toen als kleuters ‘negertjespoep’ noemden. Dat proces speelde zich af op de kachel in de woonkamer en dat stonk misselijkmakend. Ik vermoed dat we dat als pindakaas op het brood smeerden’.

*De heer Neurdenburg (links) aan het werk bij Spanjaard
Foto: Privé collectie Joke Neurdenburg*

Vader

Zo levendig als deze herinneringen aan die oorlogsjaren zijn, zo stil is haar geheugen rond het verdwijnen van haar vader: Ze herinnert zich niets

Joke en haar vader

Foto: Privé collectie Joke Neurdenburg

meer van het moment dat haar verteld is dat haar vader niet meer in haar leven zou zijn: een enorme schok, die ze eigenlijk nooit goed heeft verwerkt. 'Er werd eigenlijk nooit veel meer gepraat over alle 'verdrieten' die ons in het leven zijn overkomen, waaronder het gemis van een vader'. Joke's moeder vertelde ook weinig over hoe het overlijden van haar man in zijn werk was gegaan. Wel vertelde ze, dat ze de uitdrukkelijke opdracht van haar man had gekregen om, wat er ook zou gebeuren, de kinderen nooit in de steek te laten! Er was natuurlijk altijd de angst om opgepakt te worden, vanwege het ondergrondse werk. Joke herinnert zich nog momenten dat de Duitsers bij haar thuis naar onderduikers zochten tijdens razzia's en dat ze haar moeder door het huis dreven met een bajonet in haar rug en 'wij stijf van angst in ons bed lagen als

de soldaten met hun geweren onder onze bedden veegden, op zoek naar verborgen mensen'. De aanleiding voor de zoektocht van de Duitsers naar haar vader was de April-meistaking van 29 april 1943. Deze begon bij de machinefabriek Stork in Hengelo en sloeg naar Borne over. Op 3 mei gingen men bij Spanjaard weer aan het werk. Nog diezelfde dag werden Joke's vader en C. Brassier, de algemeen bedrijfsleider bij Spanjaard, opgepakt. Ook slager J.H. Jansen uit Almelo werd gearresteerd. Alle drie werden in de nacht van 3 op 4 mei gefusilleerd. De officiële lezing van de nazi's

Monument aan rondweg ter hoogte van de voormalige Theresiakerk

Foto: auteurs artikel

was dat de mannen probeerden te ontvluchten, maar de lijkschouwing 'vertelde' een ander verhaal. Haar vader was al een paar dagen ondergedoken. Bij de familie Jonge Poerink waar vergaderd werd, is hij opgepakt. Hij zei niets te verbergen te hebben, hij had mensen zelfs gewaarschuwd dat een staking gevaarlijk was. De Duitsers konden niet geloven dat de staking spontaan was, bij hen werd alles altijd georganiseerd. Waarschijnlijk kreeg de heer Neurdenburg de schuld van de staking omdat hij de bezetters dikwijls irriteerde. Hij liet tijdens de lunchpauzes in de kantine vaak Engelstalige liedjes draaien om speldenprikken uit te delen naar de Duitsers in het bedrijf. Tevens verbood hij een uitvoering van de plaatselijke muziek- en toneelvereniging. Hij was ook consul van de ANWB. Joke's vader was een actieve en sociale man, die graag in de kelder van zijn huis allerlei handige

meubels timmerde voor in huis, waaronder een schoenenkast met laden, die tot moeders dood in 1985 altijd werd gebruikt. 'Hij heeft prachtige vierkante blokken voor me gemaakt, die ik nog steeds heb'.

Ook vonden er in zijn huis illegale activiteiten plaats. Er werden pamfletten van het verzet gestencild, en in de kelder stond een illegale radio voor de berichten uit Engeland. De accu van de radio werd opgeladen door de dynamo van een fiets: 'En wij maar trappen', zegt Joke. Maar deze activiteiten zijn nooit ontdekt.

In een getuigenis van Joke's opa van na de oorlog omschrijft deze zijn zoon als volgt: 'Mijn zoon is gedurende den oorlog steeds opgekomen tegen den willekeur van den bezetter, was een goed Vaderlander en verknocht aan het Huis van Oranje. Zeer anti-nazi'. Hij schrijft ook dat zijn zoon, als voorzitter van de muziek- en toneelvereniging van het personeel van Spanjaard, geweigerd had tot de cultuurkamer (Duitse instelling) toe te treden. Hij wist op dat moment niet of zijn zoon bij het verzet zat. Wel vertelt hij dat de vrouw van zijn jongste zoon Jan, na de oorlog hoorde van het verzetswerk van haar man en zij reageerde met: 'Het zou mij van je tegengevallen zijn, als je je niet bij de ondergrondse had aangesloten'.¹⁾

Direct na de staking dook deze jongste zoon, de broer van Joke's vader, bij het gezin Neurdenburg in Borne onder met zijn vrouw 'tante Liesje' en hun drie kinderen. Jan werkte bij Stork in Hengelo en was wél een van de aanstichters van de staking daar. Hij werd niet gepakt en stak met de bevrijding de vlag bij Stork uit. Oom Jan ging vaak met Joke's moeder op strooptocht om eten te zoeken. Dat ging per fiets en ze beleefden angstige momenten, schuilend in sloten en bang dat hun fietsen zouden worden gevorderd en etenswaar afgepakt zou worden. Tante Lies paste op de kinderen, zes in getal.

Joke's moeder veranderde van een lieve, kwetsbare vrouw in een onverschrokken en strijd lustige vrouw. Ze moest wel, nu ze er alleen voor stond. Oom Jan overleed kort na de bevrijding aan een longontsteking. Zijn vrouw bleef toen met inmiddels

Moeder en dochters
Foto: Privé collectie Joke Neurdenburg

vier kinderen achter.

De twee weduwes Neurdenburg hebben geen makkelijk leven achter de rug, maar waren beiden dappere, flinke, hardwerkende vrouwen, aldus Joke.

Na de oorlog

Aan de bevrijding bewaart Joke weinig herinneringen. Wel bracht ze een keer met haar zussen een aantal Engelse soldaten naar hun huis, om moeder ook wat vertier te gunnen. Iedereen was aan het dansen in die tijd, maar moeder was er niet toe te verleiden. 'Begrijpelijk, maar wij als kinderen begrepen dat destijds allemaal niet'. De soldaten werden ontvangen in de tuin, kregen thee en verdwenen weer...

Na de oorlog vertrok het gezin naar Hengelo. Het huis waarin ze woonden, was immers van Spanjaard en daar konden ze niet blijven wonen. Ze trokken in bij oma, de moeder van mevrouw Neurdenburg, aan de Deldenerstraat te Hengelo. Dit was mede omdat de zusjes met een paar jaar naar de middelbare school moesten, waar in Borne toen geen mogelijkheid toe was. Ze herinnert zich dat de straatstenen (kinderkopjes toen nog) zo glad waren

Een zwager van de heer Neurdenburg, Oene Bottema, hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft, deed het verzoek om het lichaam van Jokes vader vrij te geven voor de begrafenis. Dit verzoek werd ingewilligd, echter met de aantekening dat het lichaam een half uur voor de begrafenis werd vrijgegeven in een goed gesloten en verzegelde kist en dat de familie het lichaam van de overledene niet meer mocht zien. Dat laatste was waarschijnlijk om te voorkomen dat men dan zou zien dat er inderdaad sprake was geweest van een standrechtelijke executie en niet van een vlucht poging.

geworden door de tanks, dat het paard van de melkboer er regelmatig op uitgleed en in een spagaat terecht kwam. 'Zo zielig!' Het paard moest dan worden afgetuigd, op de been geholpen en opnieuw voor de wagen worden gespannen.

Joke heeft haar vader altijd 'waanzinnig' gemist. Moeder, toen 33 jaar oud, bleef met drie meisjes, tussen vier en negen jaar oud, achter. Ook haar moeders moeder werd jong weduwe, dus Joke's moeder had al jong meegemaakt hoe je het als vrouw alleen kon en moest redden. Ze bracht haar drie dochters een grote mate van zelfstandigheid bij. Moeder is nooit hertrouwd. 'Ze wilde niet dat de kinderen door een andere man dan Minus zouden worden opgevoed'. Haar moeder overleed in 1985, op de leeftijd van 75 jaar. Ze heeft nooit uitgebreid gesproken met haar dochters over de oorlog en de moord op haar man. De dochters vroegen er niet naar, omdat ze dachten dat het te pijnlijk voor 'mammie' was. En moeder sprak er,

denkt Joke, niet over omdat zij hen er niet mee wilde belasten. Haar moeder heeft de kinderen nooit geleerd haat te koesteren tegen de Duitsers. Als grap hebben ze wel eens de neiging gehad spijkertjes op de weg te gooien, toen de Duitsers na de oorlog weer steeds vaker Nederland kwamen bezoeken 'en wij aan de route woonden van Berlijn naar Londen'. Eigenlijk pas de laatste jaren, met het ouder worden, is Joke zich meer gaan verdiepen in de situatie tijdens de oorlog, de omstandigheden waaronder haar vader omkwam en de impact hiervan op het leven van haar zussen en haarzelf.

Joke was tweemaal getrouwd, heeft haar drie kinderen opgevoed en daarnaast gewerkt. Ze had onder meer een eigen adviesbureau op het terrein van binnenhuisarchitectuur en kleurenadvisering. Ze heeft haar opleiding genoten aan de kunstacademie, de AKI in Enschede en haar huis is dan ook één en al kleur en hangt vol met onder andere zelfgemaakte schilderijen. Na vele omzwervingen, woont ze sinds enkele jaren naar volle tevredenheid weer in Borne. De cirkel is rond.

Nog lang ging Joke met haar moeder, zussen Willy († 2018) en Coos naar allerlei 4-mei herdenkingen en kerkhofbezoeken.

De moordenaars van haar vader zijn opgespoord, maar tot een veroordeling is het nooit gekomen.

*Joke Neurdenburg
Foto: auteurs artikel*

*Het zwarte gat
Schilderij, door Joke gemaakt
omstreeks 1998. Ze maakte het in
opdracht van een therapeut en het
verbeeldt haar gevoelens na alle
jaren van onverteerd verdriet.*

Foto: auteurs artikel

*Noot:
1) Verklaring van de heer Neurden-
burg senior, met beschrijving van
de levensloop van zijn zoon en de
omstandigheden rond zijn dood.
Duplicaat in bezit van mevrouw
Neurdenburg.*

Mijn vader als militair tijdens de mobilisatie en bij het begin van de oorlog 1940-1945

Leo Leurink

Een speurtocht naar de oorlogsbelevingen van dienstplichtig korporaal Jo Leurink, als een van de verdedigers van de IJssellinie gelegerd bij Kampen. Herinneringen en in later jaren ontdekte feiten, die ik overigens heel graag uit zijn mond had willen horen

Op zoek naar oorlogsherinneringen en onbekende feiten.

Kinderen geboren tijdens de oorlog van 1940-1945 hebben nu, 75 jaar na de bevrijding, geen of slechts vage herinneringen aan die tijd. Dat blijkt ook het geval bij ons, het gezin G.J. Leurink-Kuipers, waar wij, alle vier jongens, het levenslicht zagen tijdens de oorlogsjaren. Wij moesten het voornamelijk hebben van oorlogsverhalen van onze moeder, familie en bekenden, wiens vertellingen naarmate we ouder werden met groeiende interesse werden beluisterd. Met name feiten over de tijd die mijn vader doorbracht aan de IJssel nabij Kampen kregen we al

op jonge leeftijd mee; helaas niet verteld door mijn vader. Wij hadden de pech dat vader nog geen jaar na de bevrijding overleed aan een fatale ziekte. Maar toen nog peuters, in de leeftijd van 1 t/m 4 jaar, hadden wij daar nauwelijks besef van.

Over vaders oorlogstijd doorgebracht nabij Kampen kon moeder ons wel het een en ander vertellen. Dat kwam vooral omdat ze gedurende de mobilisatie een viertal weken in Kampen verbleef in de nabijheid van haar kersverse echtgenoot, annex militair, Jo Leurink. Al voor het uitroepen van de algehele mobilisatie op 28 augustus 1939 hadden mijn ouders in spe trouwplannen. Maar mijn vader toen 27 jaar oud werd de dag erop, zoals vele nog dienstplichtige mannen, gesommeerd zich te melden bij de eenheid waar hij in zijn diensttijd (1931-1933) was ingedeeld. Toch besloten ze te trouwen, eerst 'voor de wet' in december 1939 en daarna op 3 april 1940 'voor de kerk'. Hun feitelijke woonadres was een (slaap)kamer bij de ongetrouwde tante Jans in Hengelo. Of zij daar ooit hebben verbleven valt te betwijfelen, gezien het feit dat mijn vader als dienstplichtig korporaal toen was ingekwartierd op een boerderij nabij Kampen ter verdediging van de IJssellinie.

Maar nu eerst weer terug naar mijn prille herinneringen aan de oorlog die meer gestalte kreeg bij onze treinreis naar Kampen rond 1950. Vele jaren later werd de gedachte om meer te weten te komen over de oorlogstijd van mijn vader aangewakkerd door uit het oog geraakte foto's, opgediept uit de ruime voorraad van mijn in 1994 overleden moeder. Op een 3-tal foto's uit de oorlogstijd is mijn vader met medesoldaten daar in beeld. In de drang tot naspeuringen, die dus lang een sluimerend verloop kende, kwam wat meer fut toen ik in de loop van 2002 gebruik maakte van de VUT-regeling. Helaas kon ik mijn moeder toen niet meer vragen naar wie en waar over vaders tijd in Kampen. Informatie via militieregisters leverden niet het gewenste resultaat op, evenmin via het Historisch Centrum Overijssel. Maar dankzij de Historische Vereniging in Kampen na mijn mail, waarbij enkele oorlogsfoto's, wees men mij op het in 2017 uitgegeven boek 'Kampen, mei 1940', van Koen Alderliesten. Dit boek geeft brede informatie over de mobilisatieperiode alsook over de eerste

Oproep tot algemene mobilisatie van gewone dienstplichtigen door de burgemeester van Borne, P. A. Schaepman, op 28 augustus 1939

oorlogsdagen in Kampen. Benieuwd het boek doorlezend kwam ik op het spoor van voor mij onbekende feiten, in relatie tot mijn vader daar als oorlogsmilitair, gelegerd aan de IJssel bij Kampen.

Met de stoomtrein naar Kampen, om en nabij 1950.

Om de band te onderhouden, die mijn moeder tijdens de mobilisatietijd in Kampen had aangeknoopt met de boerenfamilie waar mijn vader was ingekwartierd, gingen we op een zondag rond 1950 op reis. Die mededeling werd door ons jongens

met gejuich ontvangen en met enige spanning tegemoet gezien, want die 'verre' reis naar Kampen ging met de stoomtrein en dat zou voor ons de eerste treinreis zijn. Ikzelf kan me van deze reis nog herinneren dat we in Kampen aankwamen en overstapten in een autobus. De bus bracht ons rijdend langs een water naar het buitengebied van Kampen bij de boerderij, waar we moesten zijn. Dat is dan ook zo'n beetje alles wat er over dat bezoek is blijven hangen in mijn geheugen. Ook het bezoekje toen aan een kapperszaak, waarboven m'n moeder in de mobilisatietijd een kamer betrok kan ik me slechts vaag iets herinneren. Daar op de

boerderij te Kamperveen waren mijn vader en zijn medesoldaten 'kind aan huis'. Dat bewijst het (vrolijke) tafereel op de foto, die u hierbij ziet. Deze foto en de foto met het straatbeeld van marcherende soldaten door Kampen, heb ik lang geleden, zonder resultaat, opgestuurd naar het H.C.O. in Zwolle. Maar wel met succes, zoals ik al vermeldde, na mijn contact met de Historische Vereniging te Kampen. Ook verkreeg ik van hen de bij de foto's behorende (voor mij ontbrekende) informatie.

1 - 43 Regiment Infanterie gemobiliseerd.

Bij de voorraad foto's, 'uit de oude doos', vond ik ook enige oorlogscorrespondentie (periode 14 mei - 19 juni 1940) aan mijn vader gericht, o.a. van zijn legercommandant en van gemeentebesturen uit de

tijd net voor en net na de capitulatie. Hierdoor wist ik dat hij ingedeeld is geweest bij het 1 - 43 Regiment Infanterie, hetgeen overeenkwam met wat door Koen Alderliesten is vermeld in zijn boek (... 43 R I bestond voor een groot deel uit lichten militairen die begin jaren '30 waren opgekomen ..... velen destijds in Harderwijk...). Verder kwam ik tot mijn grote verrassing 'onze' foto tegen, waarop m'n vader als een van de poserende militairen zich bevindt tussen bewoners van de boerderij waar hij tijdens de mobilisatie was ingekwartierd. Het blijkt de familie Roelof van der Scheer te zijn, die wij als kinderen samen met moeder ca. 5 jaar na de

Soldaten, ingekwartierd bij de boerderij van de familie Roelof van der Scheer aan de Koelucht bij De Zande in Kamperveen.

*Een vrolijke foto, waar er hoofddeksels zijn verwisseld van huisgenoten met die van enkele militairen. Zittend aan tafel: vooraan rechts **Jo Leurink**.*

De foto in ons bezit blijkt aan de rechterzijde een deel te missen.

De wel complete foto is te zien in het boek 'Kampen, mei 1940', waarvan ik het ontbrekende deel heb gescand en rechts van de witte verticale lijn aan onze foto heb toegevoegd.

bevrijding daar in Kamperveen, na een trein- en busreis, hebben bezocht.

Maar nu eerst wat meer over de taak van de aan de IJssel geplaatste militairen, in relatie tot het versterken van de IJssellinie. Deze bestond uit het bemannen van een serie pas gebouwde (kleinere) kazematten (*bunkers*) langs de IJssel van Arnhem tot Kampen. Niet zozeer als verdediging, maar meer om de opmars van de Duitsers te vertragen. Zodoende zou het Nederlandse leger tijd krijgen om zich te hergroeperen. De kazematten moesten van de IJssellinie een sterkere aaneengesloten verdediging maken, waardoor de Duitsers nergens ongehinderd de rivieren konden oversteken. De veelal gecamoufleerde betonnen en gietstalen kazematten werden dus bemand door militairen, die daar permanent en zo dicht mogelijk in de buurt

verbleven. Zo werd de groep van Kazemat G31 (zie foto), waar mijn vader onder viel, ingekwartierd bij de boerderij van Roelof van der Scheer en de groep van Kazemat G32 bij de naastliggende boerderij van Johan van der Scheer. Alle kazematten lagen aan de westzijde van de IJssel, de G31 en G32 lagen aan de Zande te Kamperveen, halverwege tussen

Onder de hooischelf, die dient als camouflage, bevindt zich kazemat G31 (G betekent dat deze van gietstaal is). Het is de kazemat aan de Zande, bemand door de groep waartoe ook Jo Leurink behoorde (zie de groepsfoto iets verderop).

Zwolle en Kampen.

Het verblijf tijdens de mobilisatiemaanden, zoals moeder ons vertelde, was op zich niet onplezierig. De soldaten kwamen geregeld in Kampen, een stad met mooie monumentale gebouwen en velerlei winkels. In de straten zorgde een draaiorgel voor vrolijke klanken. Allicht kwam mijn vader ook op bezoek bij mijn moeder die daar, zoals ik al eerder aangaf, op een kamer verbleef. Er werd zelfs in deze strenge winter van 1939/1940 door groepen militairen in naaste omgeving geschaatst. Ook de IJssel vroom dicht waardoor het scheepvaartverkeer stil lag. Maar naarmate de dreiging van een Duitse inval toenam nam ook de spanning onder de militairen toe.

De dreigende oorlog wordt werkelijkheid.

De opperbevelhebber trekt op 7 mei 1940 alle verloven in. Mijn moeder (in spe) is al wat eerder van Kampen teruggekeerd. Vanaf de 7^e mei geldt een verhoogde graad van strijdvaardigheid, mede door toenemende berichten over troepenbewegingen aan de oostgrens. In de avond van de 9^e mei wordt de strijdvaardigheid verhoogt tot 'volledig'. Dit betekent dat alle eenheden op hun post moeten staan. Voor wat Kampen betreft moeten er voorbereidingen worden getroffen om de IJsselbrug tijdig te laten springen om zo de eventuele opmars van de Duitsers te vertragen. Ook de bezetting van de kazematten wordt op volle sterkte gebracht en beladen met o.a. mitrailleurs en kanonnen. Vanaf toen heerst er spanning en nervositeit onder de

militairen, waarvan er velen een gezin hebben. Deze worden versterkt door het onheilspellend geluid van vele overvliegende vliegtuigen van oost naar west. De oorlog is nu echt begonnen, hetgeen rond 4.00 uur wordt bevestigd via telexberichten over grensoverschrijdingen van Duitse eenheden nabij Coevorden. Meteen wordt er werk gemaakt om de Kamper IJsselbrug (uit 1867) te laten springen, hetgeen om 5.30 uur gedeeltelijk een feit wordt met een ver dragende oorverdovende explosie. Om 9.30 uur wordt er nog een deel van de brug opgeblazen, waardoor ook het scheepvaartverkeer wordt geblokkeerd. Jo Leurink, geposteerd bij zijn kazemat, heeft de explosies goed kunnen horen. Op enkele korte vuurgevechten na met Duitse

Deze kazematgroep, de G31, bestond uit een sergeant (commandant), een korporaal (plv. commandant) en een 10-tal soldaten. Staande uiterst rechts mijn vader korporaal Jo Leurink met naast zich de sergeant. De rangonderscheidingstekens zijn zichtbaar onder aan de jasmouwen van de desbetreffende militairen.

patrouilles aan de overzijde van de IJssel bleef het verder rustig. Oversteken van het noordelijke deel van de IJsellinie (alle bruggen zijn inmiddels opgeblazen) is dus niet meer mogelijk. Wel kunnen terugtrekkende Nederlandse (grens)troepen nabij Zalk worden overgezet, zo nodig onder dekking van mitrailleurvuur vanuit enkele kazematten, w.o. de G31 waar Jo Leurink is geposteerd. In de avond van de 10^e mei vinden er vanuit de kazematten G31 en de G25 nog korte vuurgevechten plaats, waarbij door de G25 (ook aan de Zande) een laagvliegend Duits vliegtuig werd neergehaald.

Al met al blijkt dat er in dit deel van de IJsellinie geen harde strijd is gevoerd; ook vallen er geen doden of gewonden. De harde strijd werd wel zuidelijker gevoerd, zoals bij de Grebbeberg, waarbij meer dan 400 Nederlandse militairen, w.o. infanteristen, wel hun leven gaven.

Terugtrekking van de Nederlandse troepen en capitulatie.

Op 11 mei, om 5 uur 's morgens wordt het bevel uitgevaardigd om de IJsellinie los te laten. Inmiddels hebben diverse militaire eenheden

Kampen al verlaten. De laatste groep militairen en politietroepen vertrekken rond 8.00 uur uit Kampen. Op 14 mei in de namiddag arriveren de eerste Duitsers in Kampen. 's Avond wordt de capitulatie van het Nederlandse leger via de radio bekend gemaakt.

Gezien de ernstige gezichten zien we hier mogelijk (?) terugtrekkende militairen in de Oudestraat te Kampen, op de 11e mei 1940. Links vooraan Jo Leurink.

moffen hebben ze daar hun militaire kleding vervangen door burgerkleden van daar verblijvende patiënten. Aldus keert Jo Leurink na een pittige voettocht terug in Borne, waar hij de eerste dagen onderduikt bij zijn ouders in "n Zwattn Hook' in oud Borne. Op 17 mei 1940 ontvangt hij van de

burgemeester van Hengelo zijn identiteitsbewijs als ingezetene van Hengelo (O). Vervolgens krijgt hij een maand later van zijn commandant, M.C. 1- 43 R.I. te Hattem zijn verlofpas, waarop is vermeld dat d.pl. korporaal J.G. Leurink, ingaande 19 juni 1940 groot verlof is verleend.

Maar hoe verging het Jo Leurink? Uit eerder hier aangehaalde correspondentie blijkt dat zijn eenheid (1-43 R.I.) onder de kazerne in Hattem valt. Van daaruit worden militairen ingezet bij de strijd rond de Grebbeberg. Ook zijn er blijkbaar eenheden naar Amersfoort en omgeving vertrokken, aangezien Jo Leurink van de burgemeester van de Bilt op 14 mei een verklaring van Nederlandschap ontvangt. Of zijn terugkeer naar Borne nu vanuit De Bilt of vanuit Hattem is gegaan, dat weet ik niet. Volgens het overgeleverde verhaal van mijn moeder, heeft hij kort na de capitulatie de kazerne verlaten. Jo Leurink, deel uitmakend van een groepje militairen, waaronder enkele Twentenaren, heeft tijdens de terugtocht, te voet, overnacht in een inrichting voor zwakzinnigen. Om uit de handen te blijven van de

verlofpas

No. C-1-43 R.I.

De commandant van _____

verleent aan den *dpl. korp. J. G. Leurink*

geboren *3-9-1912*

Terugkeer op *groot verlof*

dagen klein (zaken) verlof (1), ingaande *19 Juni 1940*

periodiek verlof

Hattem, 19 Juni 1940

De commandant voornoemd, _____

De *Res. 1° Leurink*

(handtekening en naam in drukletters)

Betrokkene moet zich binnen een week melden bij de Burgemeester zijner woonplaats.

(1) Doorslaan, wat niet van toepassing is.
No. 135. 29545 - '39

J. H. MINKHORST.

Bronnen:

- Archief familie Leurink, Borne.
- Het boek 'Kampen, mei 1940', auteur Koen Alderliesten, uitgegeven door 'Jan van Arkel, Historische Vereniging voor de IJsseldelta', te Kampen.
- Video-opnamen over Kamperveen; uit de serie 'Mooi Overijssel' van RTV-Oost.
- Wikipedia: Nederland in de Tweede Wereldoorlog

Gerard van Duuren

Hulp bij het kappen van bomen door de escorte van Seyss - Inquart

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Gerard van Duuren werd geboren in februari 1929. Hij was de oudste in een gezin van vijf kinderen, drie meisjes en twee jongens. Vader was meubelmaker, aanvankelijk in loondienst in Hengelo. Later, na de oorlog is hij voor zichzelf begonnen. Het gezin woonde vanaf 1938 aan de Lantmanstraat.

Het begin van de oorlogstijd

Gerard herinnert zich de ochtend van de 10^e mei 1940 nog heel goed. Hij was elf jaar. Hij stond voor de winkel van Wegter (tegenover de Stephanuskerk) en zag de Duitsers binnenkomen. Ze kwamen met paarden en wagens, met vrachtauto's en met tanks. En overal op die voertuigen zaten zingende Duitsers: 'Duitsers zingt aait'.

Samen met zijn vader en een buurman ging Gerard naar die intocht van de Duitsers kijken. Zijn vader wond zich nogal gauw op en de buurman was bang dat hij daarbij een verkeerde opmerking of erger zou maken richting de Duitsers. Daarom nam de buurman vader mee naar huis. Gerard bleef kijken en was overdonderd door de vele Duitsers en al het materiaal.

Gerard moest regelmatig de bonnen halen voor zijn ouders. Dat gebeurde in de oude ambachtsschool, op de plek waar nu de Oude Bleekweide is. Alles was op de bon, voedsel maar ook toewijzingen voor fietsbanden. In 1941 werd de elektriciteit al gedistribueerd. Er was maar een paar uur per dag elektriciteit.

Vader van Duuren was erg gesteld op zijn sigaretten. Deze kwamen al gauw op de bon. Hij had voor die tijd al in grote aantallen sigaretten en shag gehamsterd – opa Van Duuren had een sigarenwinkeltje - maar deze voorraad was na een paar maanden verdwenen. Het was uitstekende handelswaar.

Gerard kon goed leren en ging na de lagere school naar het gymnasium in het internaat bij de paters assumptionisten in Boxtel. Tijdens de vakanties ging hij vanzelfsprekend naar huis terug.

Bommen en vliegtuigen

Hij herinnert zich twee bombardementen op Borne. Het eerste vond plaats toen hij nog niet naar Boxtel was vertrokken maar in de zevende klas zat (20-1-1943). Het was een bom van een Engelse Mosquito die achternagezeten werd door een Duits jachtvliegtuig. Om te kunnen ontkomen, moest het Engelse vliegtuig ballast ('pröttel') kwijt en wierp daarom bommen af.

*Gerard van Duuren
Foto: auteurs artikel*

*Missiehuis St. Theresia, internaat in Boxtel, met kasteel aan de overkant
Foto: Beeldbank Boxtel, paters Assumptionisten.*

Eén ervan kwam terecht op het terrein van de gemeentelijke werf. Drie personen werden dodelijk getroffen door rondvliegende bomscherven. In huize van Duuren waren alle ramen door de luchtdrukverplaatsing gesprongen en de moeder van Gerard was hierdoor tegen de grond geslagen. Bij oom Jan Eppink in de Emmastraat (toen Leterveldweg) sprong ook een grote ruit. Oom Jan zei tegen Jan: 'Noe hem'm 't gangs'. Toen Gerard de andere ochtend naar school liep en met zijn vriendjes langs de plek van het bombardement kwam, zagen ze nog een been in een boom hangen. Ze vertelden het op school waarna het doorgegeven werd aan de politie. 's Middags was het been weg.

Het andere bombardement vond een maand later plaats

(28-2-1943). Het gebeurde op een zondagmiddag in januari. De mensen – ook Gerard - kwamen net uit het lof uit de Theresiakerk. Vier Engelse Mosquito's werden aangevallen door Duitse Focke Wulfs, die op vliegveld Twente (Fliegerhorst) zaten. Ook hier moesten de Engelsen om snelheid te krijgen, gewicht kwijt en werden er bommen afgeworpen. Hierbij kwamen diverse personen om. Gerard herinnert zich het jonge echtpaar Wiggers-Hollink, dat ook net uit de kerk kwam, alsmede mevrouw Landkroon. Ook mevrouw Groothuis-Wouterse, die in een woning van Eigen Haard woonde, overleed een dag later als gevolg van verwondingen die ze bij dit bombardement opliep.

's Nachts vloog er altijd één Mosquito rond in de omgeving. Deze werd 'de nachtzuster' genoemd.

De jongens in de buurt kenden veel vliegtuigen bij naam. Soms gingen ze op de hoek van de straat staan, wanneer er veel overvlogen. Daar was het uitzicht beter en konden ze de vliegtuigen langer volgen. Er waren speciale 'beukskes' te koop, waarin de silhouetten van alle gangbare vliegtuigen waren beschreven. Gerard had niet zo'n boekje, zijn zakgeld was ontoereikend.

Gerard en zijn vader zagen eens vier jongens met brisantbommen lopen. Toen zijn vader er op afging renden ze weg en moest Gerard naar het politiebureau om dit te melden. Tijdens de oorlog maakten jongens ook granaten open, daar zat fosfor in en dat werd dan op een vuur gegoooid. Zelf kwam Gerard ook eens thuis met onder elke arm drie brandbommen. Hij verstopte ze in de schuur en ze werden vergeten: 'Je zag geen gevaar'. Pas bij een verhuizing in de 50-er jaren kwamen de bommen tevoorschijn: 'Mijn vader was lelijk op mij, ook toen nog'.

Panden aan de Oude Deldensestraat 28 t/m 32, bewoond door de families Hilbrink, Bruinenberg en Leushuis

Foto: Beeldbank Gemeentearchief Borne

Joden in de Lantmanstraat

In de Lantmanstraat woonden de Joodse gezinnen Jacobs en Sachs, ze waren familie van elkaar. Mevrouw Sachs en de heer Jacobs waren zus en broer. De familie Sachs was al vanuit Duitsland naar Nederland gevlucht. Dochter Friedl Sachs was al eerder uit Duitsland gekomen en ingetrokken bij haar oom en tante, de familie Jacobs. Toen haar ouders ook naar Borne kwamen, ging ze weer bij hen wonen. Mevrouw Jacobs maakte van oude herenhoeften nieuwe dameshoeden. Gerard kwam bij beide families over de vloer. Hij verrichtte er regelmatig kwarweitjes. Zo werd hij soms gevraagd om langs te komen om op sabbat de kaarsen aan te steken. Joden verrichtten op deze dag geen werk. Ook maakte hij soms een mal voor de hoedjes. De brief met daarin de aanzegging over het aanstaande transport van de familie kwam op zaterdag, (dus) sabbat, aan. Op deze dag mochten Joden geen brieven openen, dus werd Gerard door mevrouw Sachs gevraagd de brief te openen en voor te lezen. Dat deed hij. Er stond in dat ze binnen een week op transport moesten. De reactie van de familie was gelaten. Ze gaven hem een klok, een reguleur. Niet om in bewaring te geven maar als cadeau voor hem. Waarschijnlijk hebben ze voorvoeld dat ze mogelijk niet terug zouden keren. Na het bericht over het transport hoorde Gerard de hele nacht heen en weer geloop tussen de huizen van beide Joodse families. Wellicht hebben ze met elkaar overlegd. Beide families zijn vermoord, alleen dochter Friedl Sachs overleefde de kampen.

Eiken (in de werkplaats en op Twickel)

Naarmate de oorlog langer duurde kwam er een tekort aan steeds meer zaken. De familie van Duuren

had gelukkig een grote moestuin, dus aan aardappels had men geen gebrek. Na de oogst van rogge gingen de kinderen roggearen zoeken op het veld. Vaak lieten boeren expres veel op het land achter. Deze aren werden gedorst. Er was ook een controleur bij het dorsen aanwezig. Deze had gelukkig niet in de gaten dat er een gat in de zeef zat waardoor niet alleen het kaf overbleef maar ook een behoorlijke hoeveelheid korrels. De rogge werd naar bakker Budde gebracht die er roggenbrood van bakte. Vader van Duuren had kort voor de oorlog een grote partij eikenhout opgekocht, zoals kabinetten en tuugkisten. Het was zijn bedoeling die te verwerken tot kleinere meubels voor zijn klanten. Het tekort aan textiel werd echter ook steeds groter. Kleding, kousen, naai- en stopgaren, aan alles was gebrek. Bij de firma Stork en enkele andere fabrikanten had men deze zaken nog wel. Gerards vader heeft dan ook tientallen wandkastjes gemaakt van zijn voorraad meubels. Hij kreeg deze in natura (kledingstukken, kousen, en garen) uitbetaald. Er was ook een tekort aan brandhout. In het laatste oorlogsjaar, Gerard was inmiddels een jaar of vijftien en had zich een mooie eik uitgezocht op een wal op Twickel: 'Die kan ik alleen wel baas'. Hij had een 'mooi bielke' en een scherpe zaag meegenomen, alsmede een 'onwies grote' trekkar. Met dit hout zou de kachel van de familie van Duuren weer een poosje kunnen branden. Gerard had het zo bedacht dat de eik net naast een sloot op de walkant zou vallen, zodat hij de boom gemakkelijk op zijn trekkar zou kunnen laden en meenemen. Helaas ging zijn plan niet door. De eik kwam op straat terecht. En net op dat moment kwam er een Duitse Kübelwagen aangereden (de Duitse variant van de jeep). Deze Kübel werd voorafgegaan door twee militairen op een motor en ook achter de Kübel reden twee militaire motorrijders. Ze sprongen van hun motoren, pakten Gerards 'bielke' en zaag af, sprongen over de sloot om te zien of daar niemand zat. Toen kwam er een man uit de Kübel. Hij liep wat mank. Toen de soldaten zagen dat Gerard slechts een tiener was, op zoek naar brandhout, hielpen ze hem met het in stukken zagen van de boom, zodat hij deze op zijn trekkar kon leggen. Op weg naar huis, kwam zijn vader, ongerust geworden door het lange uitblijven van zijn zoon, hem al tegemoet lopen, bij de Oude Deldenerweg. Gerard vertelde zijn ervaringen aan zijn vader. Op dat moment werd het hem pas helder dat de man in de Kübel Arthur Seyss-Inquart was geweest, de rijkscommissaris van de Duitsers in Nederland. De militairen waren waarschijnlijk bang geweest voor een aanslag op hem, vandaar dat ze over de sloot sprongen om te zien of daar geen schutters verborgen zaten.

Bevrijding

Gerard zat weer in Boxtel. Niet in het internaat want dat was gevorderd door de Duitsers. De lessen werden gevolgd in de bovenzaal van een bioscoop. Slapen deed men in geïmproviseerde kamers op de bovenverdieping van de landbouwschool. En in het

Duitsers op de trap voor de hoofdingang van het internaat in Boxtel.

Foto: Beeldbank Boxtel, paters Assumptionisten.

kasteel werd gegeten: 'Dat was een getrek door Boxtel heen'. Boxtel werd bevrijd op 23 oktober 1944. Het noorden was nog niet bevrijd en vanaf die tijd was het ook niet meer mogelijk naar huis te gaan. Dat gebeurde pas in mei 1945. Hij maakte de reis achterop een motor. Tijdens de eerste Koninginnedag na de bevrijding, op 31 augustus 1945 namen de bewoners van de Lantmanstraat deel aan de optocht met een nagebouwde Sherman tank. De tekening hiervoor was door Gerard gemaakt. De Lantmanstraat kreeg de eerste prijs voor de straatversiering tijdens deze Koninginnedag. Twee jaar na de oorlog eindigde Gerard de studie. Zijn vader had alles al geregeld op het lyceum in Oldenzaal, maar Gerard had 'n boek vol van 't learn' en ging werken bij drukkerij ten Tusscher.

Tank Liberator, gemaakt door de bewoners van de Lantmanstraat voor de optocht op 31 augustus 1945.

De voerman is Johannes Kruit. Ze hadden geweren bij zich van Engelse soldaten.

Foto: HIP, Heemkundevereniging Borne.

Jodenjagers van de politie in Hengelo ook actief in Borne

Stevine Groenen

**“Wees niet onverschillig. Dat is het elfde gebod”
Marian Turski bij de herdenking in Auschwitz, 27 januari 2020**

Jodenjagers

In de oorlogsjaren waren twee jodenjagers actief bij de politie in Hengelo. Ze zijn vermoedelijk door hun superieuren gevraagd voor deze functie, die inhield dat ze joden moesten opsporen, oppakken en begeleiden naar Kamp Westerbork. In Hengelo waren dit Johannes Bronsema en Johannes Cornelis Frankevoort, beiden aangesloten bij de NSB. Na de oorlog zijn ze verantwoordelijk gehouden voor de dood van ten minste 24 joodse burgers.

Ook Bornse joden en joden die in Borne ondergedoken zaten, behoorden tot hun slachtoffers. Annette Evertzen en ik deden onderzoek naar de jodenjagers bij de Hengelose politie en schreven er een boek over, dat in april 2020 verschijnt. In dit artikel een korte *preview*.

Fré Cohen

De aanleiding voor het onderzoek ligt in Borne. Daar was in het buitengebied de bekende Amsterdamse kunstenares Fré Cohen ondergedoken bij de familie Zomer. Fré was joods en groeide op in een socialistisch gezin. Ze had voor

Fré Cohen

ze naar Borne kwam al vijftien verschillende onderduikadressen gehad. Om in haar levensonderhoud te voorzien, werkte ze tijdens de onderduik gewoon door. Op 9 juni 1943 deden Johannes Cornelis Frankevoort en een gewone politieagent een inval aan de Deldenerdwarsweg. Ze troffen Fré achter haar teken-tafel. Na een korte inspectie bleek haar persoonsbe-

Onderzoek

wijs ongeldig te zijn en werd ze opgepakt. Kort na haar arrestatie maakte Fré een einde aan haar leven met pillen die ze altijd bij zich droeg. Ze is begraven op de joodse begraafplaats aan de Dennenbosweg in Hengelo. Voor haar is voor het Dorset in Borne een Stolperstein gelegd.

niet worden los gezien van de rol en de houding van het hele Hengelose politiekorps. Geen enkele agent nam ontslag, wel pleegde een aantal agenten stil verzet. Deze politiemannen waarschuwden bijvoorbeeld bij razzia's. Een enkeling had joodse onderduikers in huis. In ons boek wordt dit allemaal uitgebreid beschreven.

Iwan Zilversmit

De tiener Iwan Zilversmit werd op 4 maart 1943 door Bronsema en Frankevoort opgepakt.

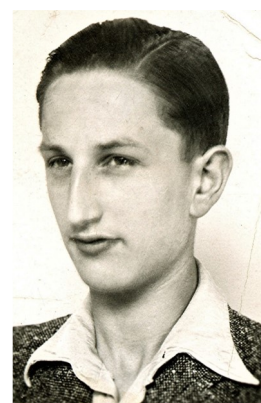
Hij woonde in het begin van de bezetting samen met zijn moeder Sofie Strauss in Borne, nadat zijn vader Nathan in 1930 was overleden. Iwan slaagde in 1940 voor zijn MULO-examen aan de Pietmankolkstraat. Een schoolvriend omschreef hem als een heel sympathieke jongen. Iwan werd in 1941 aangenomen in de weverij van Spanjaard. Maar hij was als joodse jongeman niet veilig in het dorp. Door een Duitse vriend werd hij gewaarschuwd: *‘As ik oe an mag roadn, zorg daj op tied weg bint.’*

Als één van de eersten werd Iwan door politiemannen opgepakt om tewerkgesteld te worden in Kamp Overbroek. Kort daarna werd hij naar Kamp Westerbork gedeporteerd. Daar wist hij te ontvluchten. Sofie deed er alles aan om de jonge Iwan te laten onderduiken; uiteindelijk lukte het om hem in Hengelo bij de familie Vroom aan de Bornsestraat onder te brengen. Daar werd hij, negentien jaar oud, met geweld gearresteerd door Bronsema en Frankevoort.

Na de oorlog

Johannes Bronsema werd na de oorlog aanvankelijk veroordeeld tot de doodstraf. Later werd de veroordeling omgezet in 20 jaar gevangenisstraf omdat zijn rol niet los kon worden gezien van die van het hele Hengelose politiekorps. Johannes Cornelis Frankevoort was na de oorlog vermist en kreeg bij verstek 20 jaar gevangenisstraf.

Iwan Zilversmit is vermoord in Sobibor. Voor hem ligt een Stolperstein aan de Ennekerdijk. In de lessen aan basisschoolkinderen, een project van de Borne synagoge, vertellen we elke keer zijn verhaal. In het vertrouwen dat de kinderen het verschil zullen maken en niet onverschillig zullen zijn.

Iwan Zilversmit

Met de bevrijding in zicht

Jan Deckwitz

Borne is op woensdag 3 april 1945 bevrijd van de Duitse bezetting. De week hiervoor was daar zeker nog geen zicht op. Wat gebeurde er hier in de week voor de bevrijding? Terwijl de geallieerde legers via de Achterhoek strijdend richting Enschede trokken, was er in Borne nog lang geen zicht op bevrijding. Met een lanceerinrichting voor het *V1-vergeltungswaffe* in Azelo, werd nog dagelijks Antwerpen bestookt. Niet alle lanceringen lukten, een aantal projectielen kwam in de directe omgeving terecht. Anderzijds zochten geallieerde vliegers naar vijandelijke doelen en werden hierbij door de Duitsers belaagd en aangevallen, of vanaf de grond beschoten. Luchtgevechten boven Borne kwamen dan ook met enige regelmaat voor, met gevolg dat hier in die laatste week twee geallieerde jagers neerkwamen.

De V1-lanceerinrichting in Azelo¹⁾

Nadat Antwerpen in september 1944 door de geallieerden was bevrijd, wilden de Duitsers voorkomen dat deze plaats met zijn zeehaven, een aanvoerplaats zou worden de geallieerden. Met grondtroepen en tanks was de stad voor de hen niet meer bereikbaar. Ze besloten dan ook versneld hun langeafstandswapen de V1 in te zetten. Hiervoor zochten ze in het najaar van 1944 naar geschikte plaatsen voor het opstellen van lanceerplaatsen. In de omgeving van Borne werden die gevonden in het

V1 op de lanceerinrichting

Nijreesbos ten zuiden van Almelo en de Bolkshoek, maar ook in Azelo nabij café Platenkamp aan de Bornerbroeksestraat. In januari en februari 1945 werd de lanceerinrichting gebouwd. In een straal van ca. 600 m rond de lanceerplaats werden veel bewoners uit hun huis of boerderij gezet; waar ze naartoe moesten mochten ze zelf bepalen. Zo kreeg de boer L. Sassen aan de Arkmansweg, eind januari twee dagen de gelegenheid om met familie en levende have te vertrekken. Bij de weduwe Arkink aan de Bornerbroeksestraat vonden ze een onderdak. De Bornerbroeksestraat wordt begin februari aan twee kanten van de lanceerinrichting afgesloten voor verkeer, zelfs buurtbewoners mogen hier niet passeren.

Op maandag 12 februari 1945 werd vanaf Azelo de eerste V1 gelanceerd, op Witte Donderdag 29 maart 1945 de laatste. In goed een maand zijn ruim 200 V1's richting Antwerpen gestuurd, zo'n 170 bereikten daar hun doel. Een aantal lanceringen mislukten waardoor de V1's in de directe omgeving van Azelo neerkwamen met schade aan huizen en boerderijen. De schuur bij de weduwe Arkink, waar de familie Santen was ondergebracht, wordt door zo'n afzwaaijer nagenoeg geheel vernield. Bewoners werden er gelukkig niet getroffen, wel vonden een aantal dieren de dood. Op Goede Vrijdag 30 maart is de lanceerinrichting door de Duitsers zelf opgeblazen, de geallieerde troepen naderen en de Duitsers moeten zich terugtrekken. Voor de ontmanteling van de lanceerinrichting bleef het sperrgebied nog een aantal dagen goed bewaakt.

Aanval en verdediging vanuit de lucht

Om zicht te krijgen op de situatie van de oorlogsgebieden, en ter ondersteuning van de grondtroepen werden geallieerde vliegtuigen ingezet. Op eerste paasdag 1 april 1945, 11.30u, stegen hiervoor vanaf de (nood)vliegbasis Schijndel (ca. 12 km ten noorden van Eindhoven), een tiental geallieerde vliegtuigen (Spitfires MK XVI) op. Zes Nederlandse, twee Franse, een Noor en een

Spitfire MK XV

Engelsman vormden de bemanning. De opdracht was verkenningen uit te voeren in het gebied van Zwolle, Deventer, Hengelo, Enschede en Lingen. Waar mogelijk moesten vijandelijke stellingen en voertuigen worden uitgeschakeld. Voorts diende ook de mogelijke beweging van het vijandelijk Duitse troepen te worden gevolgd.

Spitfire VI onderschept een V!

Het weer was die eerste paasdag niet al te best: laaghangende bewolking en motregen. Dit betekende dat de vliegers op lage hoogte moesten blijven met relatief weinig zicht. Een gevaarlijke onderneming, mede met het gevaar om vanaf de grond te worden beschoten door vijandelijke stellingen. Vliegers blijven in zo'n situatie ten minste met z'n tweeën bijeen om elkaar te kunnen beschermen bij een mogelijke aanval.

Twee vliegtuigen gecrasht op Twentse grond²⁾

Omstreeks 12.30u komen vanuit het oosten, richting Almelo/Bornerbroek, twee Spitfires laag aanvliegen, hun bewegingen lijken zeer ongecontroleerd. Ze zijn aangeschoten en proberen een weg te vinden naar een veilig gebied voor een noodlanding. Ze vliegen te laag om er met een parachute uit te kunnen springen, dat zou zeker hun dood betekenen. De kisten zijn niet in de lucht te houden, de eerste, met de Franse vlieger F/O³⁾ Albert Cavet, stort neer nabij de Grensweg in Bornerbroek/Almelo. De tweede kist met de vlieger F/O Clive Harvey komt neer ten noorden van de Oude Veenweg⁴⁾ in Ambt-Delden op de gemeentegrens met Borne, op ca. 600m van de V1-lanceerinrichting bij café Platenkamp. Beide vliegers komen hierbij om. Het stoffelijk overschot van F/O Albert Cavet wordt overgebracht naar de

Situatieoverzicht: -1- Grensweg waar F/O Antoine Cavet strandde; -2- Café Platenkamp; -3- V1 lanceerinrichting; -4- Gebied aan de Oude Veenweg waar F/O Ab Homburg strandde.
Let op: In 1945 waren de snelwegen A1 en A35 er nog niet

begraafplaats in Bornerbroek. In 1949 is zijn stoffelijk overschot in zijn geboorteplaats Sanary-sur-Mer (ca 40 km van Marseille) in Frankrijk begraven. F/O Clive Harvey wordt begraven nabij de boerderij van L. J. Santen aan de Arkmansweg 3 in Ambt Delden. Deze vlieger bleek achteraf de Nederlander Aart Albert (Ab) Homburg te zijn. Als Engelandvaarder stak hij tweemaal de Noordzee over. Hij werd als spion in Nederland gedropt, maar na verraad door de Duitsers gevangen genomen en ter dood veroordeeld. Hij wist uit de gevangenis te ontsnappen en stak nogmaals de Noordzee over, waarna hij tot vlieger werd opgeleid en ingezet. Als "Clive Harvey" doet hij hierna dienst als vlieger bij de RAF. In 1943 wordt hij aan het "322 Dutch Squadron RAF" toegevoegd.

Naast de twee hiervoor aangehaalde crashes komen er van de tien die morgen vertrokken vliegtuigen, nog twee vliegtuigen neer. Een nabij Zutphen, de ander bij Epe. De vliegers van deze toestellen overleven de crash wel, de overige zes vliegtuigen keren terug maar wel met de nodige schade aan hun kisten. Ruim 80 aanvallen op voertuigen en stellingen zijn uitgevoerd.

Een vreemde situatie

Vreemd genoeg is geen enkele informatie te vinden in verschillende archieven⁵⁾ over de toestand waarin het vliegtuig en vlieger Clive Harvey ten noorden van de Oude Veenweg in een weiland is aangetroffen, en wat hierna gebeurde. Op 28 juli 1945, dus enige tijd na de bevrijding van Nederland, verschijnt er een bericht in de "De Vechtstreek" (en misschien ook in andere bladen), waarin de familie Homburg informatie probeert in te winnen over de vermiste RAF-vlieger F/O de Aart Albert Homburg, die waarschijnlijk ergens in het oosten van Nederland is omgekomen. Ook wordt hierbij verwezen naar een mogelijke bijnaam van de vlieger. Blijkbaar heeft de familie nadere informatie ontvangen want de jongere broer van de vlieger, Pete Homburg, verzoekt op 10 augustus 1945⁶⁾ de gemeente Delden toestemming om het stoffelijk overschot van de vlieger te mogen overbrengen naar zijn geboorteplaats Velzen.. De gemeente Delden geeft de toestemming op 25 augustus 1945, waarbij wordt vermeld, dat de vlieger is begraven bij de boerderij van L. J. Santen, Arkmansweg 3, Ambt Delden. Het stoffelijk overschot van de vlieger wordt hierna overgebracht naar de begraafplaats Westerveld in Velzen. In 1961 wordt zijn stoffelijk overschot door de

Oorlogsgravenstichting nogmaals verplaatst van de begraafplaats Westerveld naar de begraafplaats Duinhof in Driehuis-Velzen.

Een veronderstelling

Een vreemde situatie dus, omdat "normaal" in een oorlogssituatie ongevallen redelijk goed worden geregistreerd en afgehandeld. Als men niets weet wordt er gesproken of geschreven over een vermissing. De vlieger was echter met zijn vliegtuig in het sperrgebied van de V1-lanceerinrichting Azelo neergekomen. Dit sperrgebied was nog niet vrij gegeven en werd bewaakt door ca. 50 Duitsers, ze lieten hier niemand toe, ondanks dat de lanceerinrichting al was opgeblazen. De Duitsers hebben waarschijnlijk na de crash van het vliegtuig de situatie beoordeeld, de bewapening ervan verwijderd en het stoffelijk overschot van de vlieger Clive Harvey (laten?) begraven bij boerderij Santen, enkele honderden meters van de crashplaats. Gezien de oorlogssituatie, waarbij de Duitsers op het punt stonden snel te vertrekken, is de formele afhandeling van aangifte bij de gemeente Delden en eigen registratie niet gebeurd. Het is niet duidelijk hoe de gemeente Delden is geïnformeerd.

Zoals eerder gesteld waren delen en onderdelen van het vliegtuig aan de Oude Veenweg over een vrij groot gebied verspreid. De Duitsers hebben deze resten laten liggen, gevaarlijke onderdelen hadden ze reeds weggehaald. Veel onderdelen van het vliegtuig zijn naderhand terug gevonden bij bewoners in de omgeving. De canopy (Cockpit) en het staartwiel van de kist zijn later in het museum op de vliegbasis Twente terecht gekomen. Nu zijn deze onderdelen terug te vinden in het oorlogsmuseum

F/O Ab Homburg
alias Clive Homburg

"Icarus et Mars"⁷⁾ in Assendelft (Noord-Holland) waar speciale aandacht wordt gegeven aan Ab Homburg, niet alleen als vlieger, maar ook als Engelandvaarder. Ab Homburg is als Engelandvaarder onderscheiden⁸⁾ met de "Bronzen leeuw" en een eervolle vermelding. Als vlieger ontving hij het "Bronzen Kruis".

Noten:

¹⁾ zie het artikel "De V1-afvuurstelling in Azelo" van Robert Platenkamp in B&B 2008-3

²⁾ Zie het boek "In verdrinking, verzet en bevrijding" hoofdstuk 10 blz. 95 e.v.

³⁾ F/O = Flight Officer

⁴⁾ Blijkbaar een onduidelijkheid omdat ook de Arkmansweg wordt aangewezen als ongevalsplaats. Het NIOD geeft tweemaal "ten noorden van de Oude Veenweg" als ongevalsplaats aan.

⁵⁾ NIMH in Den Haag, Archief Gemeente Hof van Twente (hier is ook het voormalig archief van Delden ondergebracht)

⁶⁾ Brief 25-10-1945 : gemeentearchief van het Hof van Twente

⁷⁾ Bij dit museum verschijnt op 1 april 2020 een biografie over het leven van Ab Homburg

⁸⁾ Bronzen Leeuw K.B. 12, 1943 plus Eervolle melding, de Bronzen Leeuw K.B. 98 werd postuum toegekend in 1952.

Oorlogsherinneringen - Uit het leven van Gerard Wensink (1906 - 1987). Deel 10

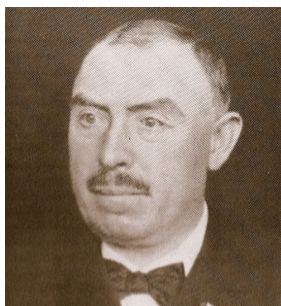
Gerard Wensink (schrijver kroniek) / Leo Leurink (inleiding, noten en fotobijschriften)

Eerdere artikelen 'Uit het leven van Gerard Wensink' geven aan dat de wereldoorlogen, vooral de laatste, op hem een grote indruk hebben nagelaten. Reden dus om in dit slotdeel daarover nog niet eerder geplaatste memoires op te nemen. Tevens past het mooi in dit speciale bevrijdingsnummer van 'Boorn & Boerschop', bij de viering van 75 jaar vrijheid. Eerst staat hij stil bij zijn herinneringen aan de 1ste wereldoorlog in relatie tot de de oorlog van 1940-'45, waarbij hij de schaarste aan levensmiddelen aanroert. Ook verhaalt hij over het vergaren van brandhout om de laatste (streng) oorlogswinter door te komen. Afsluitend schetst Wensink beeldend de afgang en het einde van het Herenvolk.

Donderdag 10 mei 1984

Het is precies 44 jaar na de inval van de Duitse troepen in ons land. Heb zojuist via een TV uitzending beelden gezien van een werkonderbreking en protestdemonstraties tegen plaatsing van kernraketten in Nederland. Deelname 900.000 mensen. Verschillende sprekers voerden het woord. Toen ik alles zo zag en hoorde, moest ik opeens weer terug denken aan het begin van de 1^e Wereldoorlog in augustus 1914. Ik was toen 8 jaar oud en sinds januari van het zelfde jaar opgenomen in het gezin van mijn pleegouders (Jan Schoemaker). Ook toen protesteerde men al tegen oorlogsgeweld. Men leurde met pamfletten en kranten en luidkeels klonk dan telkens de roep: "Koopt en leest de 'De wapens neder', prijs 3 cent !! Er is dus niet veel veranderd in de wereld, zou men zeggen. Maar dat is slechts schijn; gebruikte men vroeger vrijwel alleen conventionele wapens, thans is de oorlogsindustrie hoofdzakelijk ingesteld op massavernietiging met wapens die duizendmaal meer vernietigingskracht in zich bergen dan de atoombommen die vielen op de steden Hiroshima en Nagasaki op het einde van de 2^e wereldoorlog en die Japan op de knieën bracht. Maar om op de 1^e wereldoorlog terug te komen; ook toen was er schaarste aan levensmiddelen. Het meeste was alleen op distributiebonnen verkrijgbaar en dan nog maar mondjesmaat. De distributie begon met het registreren van voorraden in fabrieken, bij grossiers en winkelbedrijven. Mijn pleegouders, die naast een exportslachterij ook een kruideniers- en textielzaak

Jonkheer E.J.J.S. Von Bönninghausen, burgemeester van Borne (1885- 1925)

dreven, ontkwamen daar ook niet aan. Ik herinner me nog goed dat zij op zekere dag bezoek kregen van burgemeester Von Bönninghausen. Hij wilde graag weten hoe het stond met de voorraad kruidenierswaren. Mijn pleegvader nam hem mee naar de zolder, waar zakken met suiker, rijst, meel

en andere voedingsmiddelen stonden opgeslagen. Sommige zakken waren helemaal, anderen maar half vol. "Veel te veel", constateerde de burgervader. "Het meeste ervan moet ik in beslag nemen". Dat wilde hij echter niet doen zonder een ambtenaar als getuige en daarom moest hij eerst weer terug naar het gemeentehuis. Maar hij was niet zo jong meer en moest alles lopend afdoen. Het zou dus nog wel even duren voor hij terug was. Ik kwam juist uit school toen mijn pleegvader zei: "Jong, goat gauw met noa 'n zoolder, iej mut miej effen helpen en dan 'n paar bosschoppen doon". Wij naar boven en zei me het volgende: "Wat in de volle zäkke zit dat verdeelt wiej in 'n stuk of wat kleane buulkes, van ieder soort wat en dee breng ie noa de leu in de buurt. Bertha of Truus (zijn dochters) zult oe wa zeggen noa wee". Wij aan het werk. Het resultaat was dat elke rond te brengen zak papieren zakjes bevatte met als inhoud de genoemde levensmiddelen. De grote lege zakken werden opgevuld met andere lege zakken, zodat ze even vol bleken te zijn als voorheen. Toen werden de 12 builtjes met de katrol naar beneden gelaten. Ik heb ze allemaal rondgebracht; de meeste naar grote

Duitse vrouwelijke militairen, ook wel Blitzmädel genoemd

gezinnen. Ik mocht de herkomst niet noemen, alleen maar: "Mondje dicht!" Het vervolg kreeg ik later van mijn pleegvader te horen. Zijn Edelachtbare was teruggekomen met agent Dijkslag, die alleen maar de voor verkoop toegestane hoeveelheden kon opnemen en voor de volle zakken, die slechts lege zakken bevatten, geen proces-verbaal kon opmaken.

Beide heren voelden wel dat ze waren beetgenomen, maar er waren geen bewijzen. Voor twaalf kinderrijke arbeidersgezinnen was het echter wel een buitenkansje!

Bomen zagen voor brandhout

In het laatst van de oorlog hadden we ook gebrek aan brandstof. Kolen en turf kon je bijna niet meer krijgen en aan brandhout was ook moeilijk aan te komen. Tot ik op een goeie dag onze kolenboer Bernard Ellenbroek sr. Tegenkwam met een wagen vol eiken stammen en takken. Ik vroeg hem hoe hij daaraan kwam. "Oet Rientjesbos", zei hij, "dat wördt heelmoal leug haalt". Hij noemde een naam van iemand en zei "den viendt 't wa good, ik heb 't em zölf vraagt en hee zea ze haalt 't mij toch allemoal vot; zoarg da'j d'r wat van met kriegt". "Dus", zei Ellenbroek, "goat er mer gerös hen en zeuk oew ne mooien dikken eeken oet, dan he'j wat te braand'n. Mijn vrouw en ik dus op pad met een kleine spaanzaag en een paar zakken om onder de knieën te leggen, want er lag sneeuw. 'Rientjesbos' lag midden in 'n 'Kleidiek', tegenover de plek waar nu het repetitielokaal van het Stedelijk Orkest staat. We wilden echter niet in het bos zelf zijn, maar aan de zijkant ervan. Die kon je bereiken door direct achter de toenmalige spoorwegovergang, rechts een weide in te gaan (ook van Rientjes, Hengelo) tot aan de bosrand. Daar stonden langs de slootkant een paar hele dikke eiken. Aan de voet gemeten hadden ze een doorsnee van minstens 65 cm. We zochten de mooiste uit en begonnen te zagen. Mijn vrouw, met een zak onder haar knieën, op de wal en ik aan de weidekant in de sloot. Na ca. een uur zagen was het zover. De boom kwam met een geweldig gekraak, dwars over de sloot, in de weide terecht. Wat een knaap was het, een grote kruin, met heel veel dikke takken, we schrokken ervan. Wat nu? Mijn vrouw zei: "Laten we Hendrik Dirks, onze buurman, vragen", die ons wel wil helpen; dan delen we samen en gaan morgenvroeg weer verder". Buurman had er echter niet veel zin in. Hij had die dag bij boer Spalink (Twickelerweg) ook bomen gerooid en zijn bijlen en zagen daar achter gelaten. Hij durfde die niet te halen, het was spertijd en je mocht niet buiten komen. Hij wilde niet gepakt worden. Uiteindelijk stemde hij toch toe en hebben we de spullen opgehaald. Overal binnendoor gelopen en gelukkig niemand gezien. We spraken af dat we de volgende morgen bij het licht worden de boom in vervoerbare stukken zouden zagen en ze daarna naar huis te slepen.

Maar toen we 's morgens ter plaatse kwamen was er al iemand bezig onze boom van z'n takken te ontdoen. Toen we duidelijk maakten, dat hij er van af moest blijven werd hij kwaad. Na veel gedreig gaf hij toe en vertrok met zijn paard en wagen. Het zou toch wat moois zijn; hij had al een paar vrachten thuis en wij nog niks. We zaagden de stam daarna in stukken van ca. 2 meter en dikke takken eveneens. Maar nu kwam het zwaarste werk. Gelukkig was de licht besneeuwde weide hard bevroren, zodat we de stamdelen konden rollen tot aan de overweg. Daar tegenop ging moeilijker, maar toen we eenmaal over de rails heen waren rolden ze bijna vanzelf op huis aan. De dikke takken en het andere hout moesten we echter slepen. We hadden wel geluk, want van verre zagen we politie en landwachters (NSB'ers) die alle mensen uit het bos joegen, dat bijna leeg was gekapt.

Het was al ver in de namiddag toen we het karwei geklaard hadden. Op de stam na hebben we alles in brandhout gehakt. Ik kon er echter niet toekomen die mooie gave onderstam in stukken te zagen en heb hem toen maar overlans in 4 stukken gespleten en die op onze hooizolder gelegd. Jaren later, toen het hout goed droog was, heb ik er o.a. een ligstoel van gemaakt. Die staat nu nog in onze woonkamer met twee losse kussens erin.

Spotprent.

Een Nederlandse boerin schopt een Duitse militair over de grens. Verderop wordt een Duitse stad gebombardeerd.

Het einde van een Herrenvolk.

Zo triomfantelijk ze in mei 1940, met groot machtsvertoon, ons land binnenvielen, zo zielig en totaal verslagen vertrokken ze weer vijf jaar later. In kleine groepjes kon je ze voorbij zien trekken. Lopend of op alle mogelijke vehikels, zoals gestolen fietsen en kinderwagens, waarvan de kap was afgebroken, om de beurt voortduwend. Op een avond, 't was al laat, kwam er bij ons een stel aan de deur. Ze vroegen om onderdak voor de nacht. Het waren een Duitse officier en een jonge vrouw, een zogenaamd 'Blitzmädel' ¹⁾. Ze hadden met hun beiden op een fiets gezeten en waren

doodmoe. We zeiden dat we geen slaapgelegenheid hadden en op de zolder alleen maar hooi. Oh, dat maakte hen niks uit, daar wilden ze ook wel slapen. We durfden hen niet te weigeren, want we waren nog niet bevrijd en de officier was bewapend en leek ons helemaal niet zo'n beste. Ze kropen dus in het hooi. 's Morgens kwamen ze weer tevoorschijn. Eten hadden ze niet maar wel honger. We hebben ze dus maar een sneetje brood mee laten eten; veel konden we niet missen, dat begrepen ze wel, zoals het meisje zei. Ze bedankten ons en vroegen of we al iets gehoord hadden van het oorlogsgebeuren. We zeiden dat we bij geruchte vernomen hadden dat de

Russen Wiener Neustadt bezet hadden. "Oh, mein Gott", riep de vrouw, "Wiener Neustadt gefallen, da wohnen meine Eltern!", en ze huilde. Daarna stapten ze op. Maar dat ging niet zo vlot, want de fiets was niet helemaal rijklaar. De kettingkast hing er los bij en de jasbeschermer schuurde langs de spaken. Ik zei hen toen, dat ze die dingen er beter af konden halen, wilden ze niet meer last krijgen. Dat vonden ze goed en heb het er netjes afgehaald. "Het past ook beter op mijn fiets", bedacht ik. En toen vertrokken ze richting 'Heimatland'.

Noten:

¹⁾Wehrmachthelferin was de benaming voor vrouwen die tijdens de Tweede Wereldoorlog dienden bij de Duitse Wehrmacht. In de volksmond werden zij vaak aangeduid als Blitzmädel. Ze werden o.a. ingezet als telefonist, telegrafisten, radio-operators, stenotypisten, kantoorassistenten en boodschappers. (bron: Wikipedia)

P.S.:

Rest mij nog, aan het eind van deze 10-delige serie, de kinderen Wensink hartelijk te bedanken voor het voor publicatie beschikbaar stellen van de veelal boeiende memoires van hun vader. (Leo L.)

Oproep: getuigen gezocht. Wie kent Geert Goethart?

Ondergetekenden, Bea Goethart, dochter van Geert Goethart en historicus Jos Grimbergen, zijn op zoek naar onderduikgegevens van Geert Goethart.

Hij was student medicijnen aan de universiteit van Groningen in het begin van de Tweede Wereldoorlog. Hij is in 1943 in het verzet gegaan. Op 12 juni 1944 is hij door de SD in Groningen gearresteerd vanwege het uitgeven van illegale kranten. In het beruchte Scholtenhuis in Groningen is hij "ondervraagd" en al snel afgevoerd naar concentratiekamp Amersfoort. Van daar is hij in september 1944 per trein naar Neuengamme in Duitsland vervoerd.

Hij is er evenwel in geslaagd om in de buurt van Borne uit de trein te springen, en is in zijn kampkleding weggerend. Gelukkig is hij goede mensen tegen gekomen. Maar wij weten verder over zijn verblijf tot in april 1945 daar helemaal niets. Hij is al in 1953 overleden en heeft er niets over verteld.

Onze vragen zijn nu: zijn er personen in Borne en wijde omgeving die iets herkennen van dit verhaal, of ooit ook maar iets gehoord of opgevangen hebben over hem? Het minste wat u (her)kent of weet is voor ons al belangrijk: een naam van mogelijke gastgezinnen of adressen waar hij gezeten kan hebben. Hierbij ziet U een foto van hem van vlak na de bevrijding.

Voor hem is april 1945 ook een bevrijding geweest. Hij kon weer de medicijnen studie oppakken, trouwen en een kind krijgen.

Heeft u gegevens, meldt u deze dan, desnoods anoniem, aan de redactie van Boorn en Boerschop.

Wij zijn daar uiterst dankbaar voor.

Bea Goethart en Jos Grimbergen

Bevrijding zoals door Annie Hassels Mönning beleefd

Bertie Velthuis

Donderdag 19 december 2019 ben ik met Jan Hassels Mönning en Frans Nijkamp, beiden oud voorzitter van onze vereniging, op bezoek bij Annie Hassels Mönning op het terrein van de St. Nicolaasstichting, in de volksmond ook wel het klooster van Noord-Deurningen genoemd. We hebben een afspraak met Annie Hassels Mönning. Zij is zuster in de congregatie van de Franciscanessen. Ze is op 14 september 1931 geboren op de boerderij Mösselboer in oud Borne. Ze is het 2de kind in een gezin van 8 kinderen. Haar ouders waren Johan Hassels Mönning en Cato Hassels Mönning - Wegter. Haar vader is de boer op "Mösselboer". Ze is in 1954 op 23-jarige leeftijd bij de Franciscanessen ingetreden. Voor ze toetrad was ze onderwijzeres op de school voor jonge boerinnen van de St. Nikolaasstichting te Denekamp. De bisschop van een diocees te Tanzania bezocht de Stichting en verzocht de Franciscanessen zusters "te leveren". Als zuster Gemma vertrok ze in 1960 met twee medezusters naar de missie en wel naar Tanzania. Daar gingen ze naar de reeds bestaande missiepost van pater Wolter Schoemaker, een zoon van slager Schoemaker aan de Brinkstraat te Borne. Deze post was gelegen in het Tanzaniaanse binnenland, nabij Malawi. Ze is totaal 44 jaar in de missie, steeds in Tanzania, werkzaam geweest. In al die jaren zijn hier door de congregatie twee ziekenhuizen en 1 meisjesschool gesticht. De ziekenhuizen worden nu door inheemse zusters beheerd. De meisjesschool door zusters uit India. In 2004 is ze definitief terug gekeerd. Thans geniet ze, samen met 64 medezusters, van de welverdiende rust in het klooster te Noord-Deurningen. Annie was tijdens de bevrijding 13 jaar. We halen samen met Jan herinneringen op aan de bevrijding en de tijd daarop aansluitend.

Mösselboer is, gezien vanaf Hengelo, de eerste boerderij die aan de toen in aanleg zijnde Rondweg ligt. De aarden baan voor de rondweg was reeds gereed. De stilstaande "betonmachine" staat ter hoogte van de watertoren. Er lagen op de baan rails

om hierover met kiepbakken zand aan te voeren. Deze bakken worden door de kinderen Hassels Mönning, gebruikt om hierin naar de juist gereed-gekomen Theresiakerk te gaan.

Over deze baan trokken de teleurgestelde, uitgeputte en ongedisciplineerde Duitse troepen zich terug. Onderwijl probeerden ze allerlei vervoermiddelen, fietsen, paard en wagens op te eisen om de terugtocht te vergemakkelijken en zochten ze onderdak voor de nacht. Zo bonkten ze enkele dagen voor de bevrijding 's nachts op de niendeur van erve Mösselboer. Ze wilden met paarden en wagens naar binnen. Er heerste bij de kinderen grote angst. Vader beduidde ieder muistil te zijn, te doen of ieder sliep. Naar verloop van tijd gingen ze weg. Bij de Hofmeijer (Rientjes) kwamen ze wel binnen. Toen ze 's morgens vertrokken lieten ze een onbeschrijfelijke "bende" op de deel achter.

Om te voorkomen dat het erf de paarden Faroek en Bobby kwijt raakten bracht vader Hassels Mönning deze naar een afgelegen weiland aan de Veergoorsdijk (richting Deurningen).

De zandbaan was voor de tanks goed begaanbaar. Over deze baan reden de Engelsen juist voor de boerderij langs om ongeveer ter hoogte van de Bonte Koe halt te houden. Het Zuid-Westelijke deel van Borne was toen bevrijd. Het gezin Hassels Mönning ging naar buiten om de colonne te bewonderen en toe te zwaaien. Dan draait plotseling een tank zijn loop richting hen. Hiervan schrokken ze erg. Moeder roept "plat". En allen vallen voorover in het gras.

De voertuigen, vrachtwagens en jeeps, alsmede een tank werden "geparkeerd" in het weilandje naast de boerderij. Niet in de voortuin, want daar lag de moestuin van moeder. Annie herinnert zich nog goed de chocolade, veel chocolade, die door de militairen werd uitgedeeld. En het witbrood, dat veel beter smaakte dan het roggebrood dat ze wekelijks bij bakker Beverdam, later Groothengel, haalden. Dit roggebrood werd gebakken van "illegale" rogge dat 's nachts op de deel was gedorst.

De Engelse soldaten, tot wel 10 in getal, werden ingekwartierd in de boerderij. Ze sliepen "mannelijk aan mannetje" rondom in de woonkamer. Opa en oma moesten over hen heenstappen om naar hun slaapkamer te gaan. Door de Engelsen werd op de deel gekookt. Hiervoor hadden ze een ongeveer 3,5 m lange stalen bak. Onder deze bak brandde het enorme vuur gevoed door gas uit gasflessen. Na het vertrek van de Engelsen werden er Canadezen ingekwartierd. Hun aantal was zo mogelijk nog groter.

Hierna kwamen de Nederlanders die in Duitsland bij de Arbeitseinsatz hadden gewerkt of in Duitse kampen hadden gezeten over de zandbaan. Deze

mensen hadden een uiterst slechte conditie. Ze hadden vaak een erg lange voettocht achter de rug. Velen bleven meerdere dagen tot zelfs een week om aan te sterken. Op de deel, waar hooi was neergelegd, konden ze slapen. Annie moest moeder Hassels Mönning helpen om de extra grote "pot" eten te koken.

Toen het weer wat rustiger werd bouwde de buurt, met o.a. Rientjes, van de Hofmeijer, en Snuverink van de Bongerd, op de deel van "Mösselboer" een wagen die meereed in de historisch-allegorische optocht op vrijdag 31 augustus 1945, de verjaardag van koningin Wilhelmina. De stoet bestond uit groepen, fietsen en karretjes en meer dan 50 grote wagens en was meer dan 2 km. lang. Haar buurt won de fel begeerde eerste prijs. De hele dag waren er Bevrijdings- en Oranjefeesten. De Ennekerdijk was over de hele lengte met roosjes versierd. Ze ging later met de hele buurt met deze wagen mee naar een vergelijkbare optocht in Goor, waar ze ook de eerste prijs wonnen.

Trots, dat het juk van de bezetter was afgeworpen nam daarna het gewone leven weer zijn gang.

Praalwagen met "Los Hoes" voor de boerderij Mösselboer. De niendeur is versierd met roosjes. Het "Los Hoes" bestond uit echt eiken houten gebinten met pen en gat verbindingen. Het metselwerk was echt metselwerk. Voor de deur staat een sliepsteen.

Van links naar rechts: Herman Kiewik met ben. (Een ben werd gebruikt voor het vervoer van kippen, ganzen en konijnen), Herman Oude Engberink (van 'n Hemmelheer), Truus Bruggink (Ennekerdijk), Evert Groothengel, Marietje Zonder, Hendrika de Lange-Ekkelkamp (Watertorenstraat 7), Herman Zonder (een van de bouwers van de wagen), Leida Oude Engberink, Jan Kleizen (knecht van Mösselboer). Annie Snuverink (van de Bongerd), Derk de Lange.

Nooit meer bang voor onweer Oorlogsherinneringen van Ria Wienk – Janssen

Annette Evertzen en Annie Weusthuis

Op 20 november 2019 hadden we een interview met Ria Wienk-Janssen om naar haar oorlogsherinneringen te luisteren. Sinds 1974 woont Ria in Borne, haar man is in januari 2018 overleden. Haar verhaal gaat over Nijmegen, maar kreeg een onverwachts en bijzonder Borne einde.

Ria werd in mei 1933 geboren in Nijmegen, als jongste in een gezin met zes kinderen; de oudste drie jongens, de jongste drie meisjes. Ze scheelt op de dag af 10 jaar met haar oudste broer: 'Toen hij uit school kwam, lag ik als zijn cadeautje in de wieg'. Ze woonden aan de Sint Annastraat, waar haar vader een verzekeringskantoor aan huis had.

Ze was bijna zeven toen de oorlog uitbrak. Het eerste wat Ria zich herinnert is dat het spoorviaduct, vijf huizen bij hen vandaan, opgeblazen werd. Dit gebeurde door de Nederlanders, uit voorzorg. Ze was met haar moeder in haar slaapkamer en een schildertje - met daarop de veertien beschermengeltjes voor kinderen -, viel op de grond. Het glas brak. Haar moeder zei: 'Het is oorlog'.

Ria Wienk - Janssen

De oorlogsjaren waren angstig, spannend en onvrij. Soms fietste Ria mee met een broer of zus naar een boer voor rogge, boter, melk of eieren. Daar kregen ze altijd heerlijke pudding met stoofpeertjes. Ze ging gewoon naar school.

In de laatste oorlogsjaren zat de oudste zoon ondergedoken bij familie in Leiden, de andere jongens zaten op een kostschool in Rolduc.

Mannen en jongens werd op het eind van de oorlog geadviseerd niet naar de kerk te gaan. Diverse keren stonden daar bij de uitgang namelijk Duitsers om hen op te pakken voor tewerkstelling in Duitsland.

Ria vertelt dat veel van wat er in de oorlog gebeurde, langs haar heen ging. Ze was nog een kind en haar

Het huis van de familie Janssen.

ouders vertelden -gelukkig- niet alles aan hun kinderen.

Als er overdag, maar vooral 's nachts geallieerde bommenwerpers overkwamen die Duitse steden gingen bombarderen, moesten ze in de kelder schuilen wanneer het luchtalarm ging. Dat was altijd erg angstig maar iedereen dacht het dat noodzakelijk was om Hitler op de knieën te krijgen. Pas na de oorlog kwam het besef hoe vreselijk deze bombardementen moeten zijn geweest voor de vele burgerslachtoffers in Duitsland.

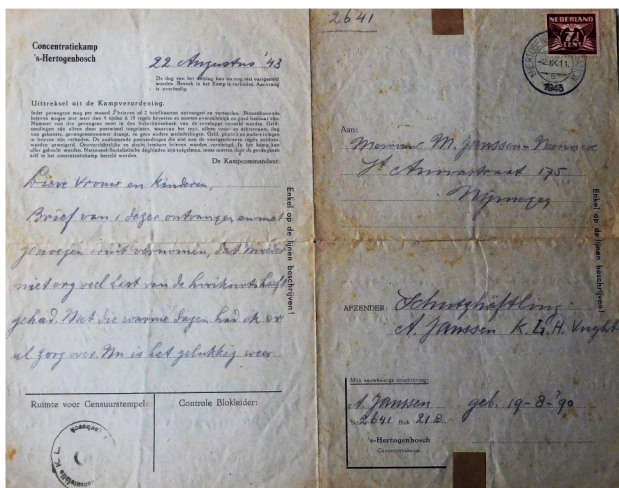
Vader naar Vught

Vaders zaken gingen goed, misschien omdat hij veel molestverzekeringen tegen oorlogsschade verkocht. Er werd meer personeel aangenomen en de hele benedenverdieping werd kantoor. De familie verhuisde naar boven.

Een van de personeelsleden was de aanleiding voor de arrestatie van Ria's vader. Er werd namelijk door de Duitsers bij een opgepakt lid van een verzetsgroep een briefje gevonden met de namen van verzetsmensen die naar aanleiding van de aprilstaking 1943 op de Edese heide waren gefusilleerd.

Dit briefje bleek door een typiste getypt te zijn op het

De brief van Ria's vader

kantoor van Janssen. Vader werd opgepakt en drie maanden in Vught gevangen gezet. In vergelijking met andere gevangenen had hij het er niet slecht. Hij vertelde nadien thuis dat je duidelijk kon zien dat de Joden veel slechter werden behandeld. Moeder en oudste zus Tiny brachten vader geregeld een pakket, met vooral eetbare spullen die bijeengebracht waren door familie en vrienden. Op zijn verjaardag zaten er zelfs sigaretten in. Ria en haar zus Thea hadden die gerold. 'Ze waren wat los, maar toch heel lekker' schreef hij in een brief naar huis. Hij maakte zich daarin ook zorgen om de hooikoorts van zijn vrouw.

De oom

Oom Dolf Poelen, een neef van Ria's moeder, zat bij het verzet. In de groep zaten verschillende politie-mensen, maar ook een verrader. Deze man wist veel, hij had bijvoorbeeld de adressen waar Joden ondergedoken zaten. Hij moest daarom uit de weg worden geruimd. Omdat Dolf de enige was met een jong gezin, dook hij kort voor de aanslag met zijn gezin onder. De aanslag mislukte, de verrader werd wel neergeschoten maar niet gedood. De andere verzetslieden werden opgespoord en gefusilleerd. Oom Dolf overleefde. Dolf Poelen had een drogistij. Toen hij moest onderduiken bracht hij zijn linnengoed onder op de zolder bij Ria thuis. Het goed was met zijn naam gemerkt voor de wasserij. De spullen waren goed verborgen in afgetimmerde

kasten. Tijdens een huiszoeking in 1943 werden ze gelukkig niet opgemerkt. Het was spannend, zeker voor Ria's ouders. De kinderen waren er niet van op de hoogte.

Het bombardement

Ria schrijft:

Het was heel koud, die 22ste februari 1944 toen het 'vergissingsbombardement' van de Amerikanen op Nijmegen plaatsvond.

Ik was tien jaar en zat in de vijfde klas. Om dat onze school aan de Groesbeekweg door de Duitsers was gevorderd, kregen we les in het gebouw van de Sint Vincentiusvereniging aan de Oude Stadsgracht. Daar tegenover stond een grote school met klooster van de zusters van JMJ (Jezus, Maria en Jozef). Klooster en kleuterschool kregen een voltreffer. Acht zusters en 24 kinderen werden gedood.

Om twaalf uur liep ik met een vriendinnetje, al knikkerend in de goot, naar de tramhalte op de Burchtstraat, want wij gingen tussen de middag met de tram naar huis om te eten. Wij misten de eerste tram en toen ging het luchtalarm. Wij renden naar de halte en schuilden een uur lang in een winkel tot het sein 'veilig' klonk. Wij konden toen met de volgende tram mee. Maar na een paar haltes, bij het Kronenburgerpark, ging opnieuw het alarm. Iedereen vluchtte de tram uit en zocht een veilig heenkomen. Wij schuilden tegen een winkel op de hoek van een straat. Het sein 'veilig' kwam echter niet meer. Wij hebben daarna geschuild bij vrienden van de ouders van mijn vriendinnetje. Daar werden we in de gang op de trap gezet om niet te kunnen zien wat zich buiten afspeelde. Dat was heftig: handkarren en wagens met paarden ervoor trokken voorbij met gewonden, op weg naar de ziekenhuizen. Die route moest ik ook lopen naar de Sint Annastraat. Dat durfde ik

Het huis van de familie Janssen na een bombardement.

Bron: Bart Janssen - Het verdriet van Nijmegen

niet, maar uiteindelijk kon ik met iemand meelopen en ik kwam om half vier thuis. Wat zullen mijn ouders ongerust zijn geweest, want die zagen dus die hele karavaan langs ons huis trekken.

Wij hebben ontzettend geluk gehad, want de gemiste tram kreeg een voltreffer bij het station en in de tram na ons vielen ook veel doden. Uiteindelijk zijn ongeveer 800 mensen die dag of de dagen erna omgekomen. En de stad heeft drie dagen gebrand vanwege alle brandende kachels in de verwoeste huizen.

De schuilkelder

In de eerste jaren van de oorlog diende het souterrain als schuilkelder. Bij een luchtalarm trommelde vader de kinderen uit bed en bibberend van angst en de kou zaten de zusjes dan op een bed dat in het souterrain stond.

Later werd er een veiliger schuilkelder achter in de tuin gebouwd. De kelder was ondergronds, je ging

Het vluchtgat van de schuilkelder

De schuilkelder achter in de tuin.

met een trap naar beneden. Van buitenaf leek het een dijkje. Hij was zes meter lang en zo'n twee meter breed. Aan weerszijden stonden banken. De kelder had een nood-wc, met daarboven een vluchtgat. Er stond ook een kast met wat voorraad en om spullen in op te bergen. Daarin lag ook Ria's fotoalbum, dat haar dierbaar was.

Omdat ze een diepe tuin hadden, vond Ria het altijd heel spannend om 's avonds naar de schuilkelder te gaan. Ze stak haar hoofd naar buiten en luisterde of ze een granaat hoorde afschieten: als je het hoorde fluiten dan was het veilig, dan vloog de granaat over. Ze rende dan als een speer naar de schuilkelder, een afstand van zeker 60 meter en voelde zich pas echt veilig als ze er binnen was.

Vanaf 17 september 1944 werd er in Nijmegen drie dagen lang hevig gevochten. Gedurende deze dagen zat de hele familie Janssen, met oma, dienstmeisje, burens en kennissen overdag in de schuilkelder. In totaal verbleven er toen 21 mensen in de kel-

der. Moeder ging dan wel met het dienstmeisje het huis binnen om voor eten te zorgen. Ze herinnert zich nog de witte geëmailleerde emmer met de huts-pot waarvan iedereen een 'klets' op zijn bord kreeg. De buurman die dominee was, werd gevaagd om voor te gaan in het gebed.

Nadat de stad op 21 september bevrijd was en frontstad werd, heeft het gezin meerdere maanden in de schuilkelder geslapen, tot het voorjaar van 1945. Overdag verbleef men in huis. In de schuilkelder werden planken dwars over de banken gelegd en daar bovenop matrassen. Daar sliep de familie Janssen, compleet met oma en een dienstmeisje.

De bevrijding en frontstadperiode

Nijmegen werd op 21 september 1944 bevrijd. De Amerikaanse parachutisten waren op 17 september geland bij Groesbeek en liepen naar de bruggen om die veilig te stellen.

Ze kwamen ook door de St. Annastraat. Gewapende soldaten liepen er van boom tot boom. De 'moffen', vooral jonge mannen, leden van de Hitlerjugend, belden op de vlucht aan bij verschillende huizen in diverse straten in de buurt van de brug en staken die huizen in brand als de bewoners naar buiten gekomen waren of niet open deden. De Duitsers staken de Waalbrug over en probeerden die op te blazen, wat mislukte. Later lukte het duikers die onder water springstof aanbrachten wel om de spoorbrug op te blazen, maar de verkeersbrug bleef overeind.

Na de bevrijding werd het alleen maar erger, benadrukt Ria. Ze was in die tijd ontzettend bang. Nijmegen was dan wel bevrijd maar de Duitsers bleven de stad bestoken met bommen en granaten. Heel Nijmegen zat vol met geallieerde soldaten en oorlogsmateriaal. Er waren meer militairen in de stad dan Nijmegen inwoners had. Hun voertuigen stonden vaak in dubbele rijen langs de straten. Als burger waagde je je zo weinig mogelijk buiten. Soms moest je wel de straat op, maar je wist nooit of je dat zou

overleven. Het risico van granaatslagen was altijd aanwezig. De frontlijn was slechts vijftien kilometer verwijderd van de stad. De scholen waren gesloten. In november en december vlogen de V1's en V2's over en dat was een heel nieuw geluid. Ria herinnert zich de periode van 21 september 1944 tot maart 1945 als de ergste periode van de oorlog. In het najaar waren enkele winkels soms gedurende een paar uur per dag open. De voorraad was echter zeer beperkt. Het eten was op de bon. Soms kregen ze ingeblikt eten van de militairen. In februari werd het gewone leven weer voorzichtig opgepakt. De scholen gingen enkele uren open en het openbare leven kwam weer op gang.

Na de bevrijding vielen er nog eens zo'n 800 doden. In Ria's familie had iedereen het gered, maar in de vriendenkring waren verschillende doden te betreuren, vooral door de bom op de kleuterschool.

Met de bevrijding van heel Nederland werd overal in de stad gedanst en gefeest, maar dat herinnert Ria zich niet, wel weet ze nog dat ze zei dat ze nooit meer bang zou zijn voor onweer: dat stelde niets voor vergeleken met de bombardementen en de grachtenregen.

Jack verloor zijn hart aan Nederland

Tijdens de hongerwinter in januari, zaten Canadese soldaten in een garage waar Ria's vader altijd zijn auto parkeerde. Het was er koud en vochtig. Haar vader nodigde de soldaten daarom uit om in zijn huis te slapen. Hij sliep zelf met zijn gezin in de schuilkel-

Jack in Borne, tijdens het bevrijdingsfeest in 1995

der. Een maandlang hadden ze daarom zeven militairen in huis, die waren geselecteerd door hun meerderen op hun nette gedrag.

Een van hen, Jack, kon mooi pianospelen. Jack raakte verliefd op Thea, het oudere zusje van Ria. Maar dat was niet wederzijds. Bovendien was Jack getrouwd. De kinderen noemden hem 'het hondje' omdat hij Thea overal achterna liep. Als hij haar uitnodigde voor feestjes en zij niet kon weigeren, vroeg ze haar broer om ook mee te gaan.

Na de oorlog kwam Jack nog geregeld terug. Hij logeerde dan bij Thea, die inmiddels getrouwd was met Jan. Jack liet Jan geregeld weten hoeveel geluk

Clarence, Peter en Jack met door Ria geweven shawls.

die had met Thea als echtgenote: 'You are lucky, Jan'. Op een gegeven moment namen Ria en haar man Herman Jack over en lieten hem, en later ook zijn familie, veel van Nederland zien. Zij hadden er minder moeite mee dan Thea. Jack was graag in Borne en verzuchtte dan dat hij in de prachtige tuin van Ria en Herman begraven wilde worden.

In 1995 – vijftig jaar na de bevrijding – kwam hij weer over voor het bevrijdingsfeest.

Hij kwam met Clarence, een andere veteraan, wiens dochter met de zoon van Jack was getrouwd.

Dit stel was met de vaders meegekomen naar Nederland. Ria en Herman bezochten met de Canadese gasten bevrijdingsfeesten in Nijmegen, Arnhem, Leeuwarden en natuurlijk Apeldoorn waar de grote parade van de veteranen plaatsvond.

Het jaar erop nodigden beide veteranen Ria en Herman uit om naar Canada te komen. Nu werden zij in de watten gelegd. In 2000 kwam Jack voor de laatste keer in levende lijve naar Nederland met zijn kinderen en kleinkinderen, hij zat toen al in een rolstoel. Het jaar erop belde zijn zoon Peter naar Borne. Jack lag op sterven en Peter wilde graag de laatste wens van zijn vader in vervulling laten gaan. 'Kon hun vaders as naar Nederland?' Dat zagen Ria en Herman niet zitten, zij wilden Jack niet in hun tuin. Er werd een compromis gevonden: een beetje van zijn as werd naar Nederland gestuurd. De as zat in een kleine bronzen 'coffin' (waarvoor belasting betaald moest worden) en ging vergezeld van officiële papieren. Ria heeft de 'coffin' ter bescherming in een plastic doosje gedaan, voordat die in de tuin werd begraven. Herman plantte een buxushaagje om het graf en zette er een 'maple leaf', een Canadese esdoorn, bij. Maar na een jaar of tien begonnen Ria en Herman te twifelen: 'Wat moeten we met Jack?' Wat als zij niet meer in het huis zouden wonen? Er werd contact gezocht met de Canadese begraafplaats in Holten, een stukje Canada in Nederland. Na wat heen en weer gepraat - want Jack was niet tijdens de oorlog gesneuveld - ligt hij nu op die begraafplaats, in een naamloos graf, onder een Canadees dennenboompje. Zijn kinderen kregen een foto met beschrijving van de plek.

Over de brug Bevrijder Fred Nachbaur komt na 75 jaar terug in Borne

Hans Nijhof

De oud Hengeloër Marc van de Pas is geëmigreerd naar Canada en woont en werkt in Ottawa. Tijdens een bijeenkomst van de schietvereniging ontmoet hij een meneer op leeftijd en raakt met hem in gesprek. Vanwege zijn accent krijgt Marc de vraag of hij mogelijk uit Nederland komt. Het antwoord is bevestigend. De man zegt daarop dat hij een tamelijk rare vraag heeft en dat hij denkt dat deze niet met “ja” beantwoord gaat worden: “Ken jij de plaats Borne?” Het antwoord “natuurlijk ken ik Borne”, doet zijn gezicht stralen. Eindelijk heeft hij iemand ontmoet die het dorp kent waar hij door zijn commandant in zijn eentje als verkenners vooruit werd gestuurd op 3 april 1945.

Engelsman in Canada

Marc heeft het gevoel dat hij een bijzonder verhaal te horen gaat krijgen van deze sympathieke Engelsman die kort na de oorlog eveneens naar Canada is geëmigreerd. Zijn naam is Fred Nachbaur, 94 jaar en in het laatste oorlogsjaar infanterist van het vierde bataljon van de D-compagnie van het Dorsetshire regiment. Inderdaad, het legeronderdeel dat evenals de Sherwood Rangers en de Royal Dragoons verantwoordelijk was voor de bevrijding van Borne.

Fred Nachbaur, thuis in Ottawa, tijdens een van de gesprekken met Marc van de Pas. (screenshot van de video)

Naar Borne

Marc gaat bij Nachbaur op bezoek en legt zijn hele relaas tijdens een aantal gesprekken op video vast. Alle opnames worden naar de redactie van Borne Boeit gestuurd en van daaruit ontstaat er contact met de organisatie van de bevrijdingsfeesten en het Bornse gemeentebestuur. Besloten wordt om Fred Nachbaur naar Borne te halen om de viering van 75 jaar bevrijding als oud-bevrijder mee te maken.

Achtergronden

Er wordt contact gezocht met de heemkundevereniging om mee te denken over de historische achtergronden van het verhaal van Nachbaur. Het verzoek komt bij de schrijver van dit artikel terecht en besloten wordt om op zoek te gaan naar geschreven feiten en informatie van personen die herinneringen hebben aan de intocht van de eerste bevrijders in Borne. En dat wordt een hele klus. Tegenwoordig

wordt van alles en nog wat vastgelegd door middel van tekst, foto en video. Een kwestie van even je mobieltje pakken en we hebben weer een plaatje. In de oorlogsjaren werd slechts door een enkeling gefotografeerd en filmen was al helemaal zeldzaam en ook nog eens uiterst gevaarlijk. Nee, er waren geen

Fred als jonge soldaat van het Dorsetshire Regiment.

mensen met camera's aanwezig en niemand heeft het op papier vastgelegd. Maar wat heeft er zich afgespeeld in de vroege avond van 3 april 1945 in de omgeving van de Welemansbrug in Borne? Het verhaal komt van Fred zelf. Een nauwgezette beschrijving van wat hem op die dag is overkomen.

Het verhaal van Fred

Fred bevindt zich als soldaat in de tweede Ram-tank, ook wel Kangaroo genoemd, in een anderhalve kilometer lange colonne van legervoertuigen van het Dorset regiment. Er bestaat onzekerheid over de situatie rond de brug over de beek op de weg van Hengelo naar Borne. Er wordt gestopt ter hoogte van de plek waar nu plein Westermaat ligt. Het bericht komt door dat de brug is opgeblazen en dus moet er een verkenners vooruit worden gestuurd om de situatie ter plekke te bekijken. Na een kort overleg wijst de commandant Fred aan om de klus te klaren. Waarom hij? Waarschijnlijk omdat hij de enige is waarvan de commandant de naam kent en het bevel luidt: “You, Nachbaur, off you go!” Gewapend met een geweer en twee handgranaten begint Fred aan de korte maar helse tocht, want hij is bang, verschrikkelijk bang. De Duitsers zijn nog niet allemaal weg en hij is als de dood voor sluipschutters of ander Duits gespuis. Bij de brug gekomen, blijkt dat deze beschadigd is, maar sterk genoeg om de legervoertuigen te laten passeren. Fred loopt verder en komt, zoals hij het zelf beschrijft, bij een rij woningen van rode baksteen. Daar ontmoet hij een slanke man in een keurig grijs pak (‘a business suit’) die Engels spreekt en hem in een sfeer van wederzijds wantrouwen vragen stelt als: “Are you English”, en “where is the rest of your army?”

De Engelsen

Fred blijft op zijn hoede, maar als de man iets heeft geroepen in de richting van de deuropening van één van de woningen, komt er een hele groep mensen naar buiten. "De Engelsen, het zijn de Engelsen", wordt er geroepen. Voordat Fred van de verbazing bekomen is, wordt hij omhelsd door een vlot meisje in een lichtgroen jurkje en door een paar mannen op de schouders gehesen. Zo wordt hij een restaurant binnengedragen en samen met het meisje op het biljart getild. Zij kust hem en hij haar, terwijl ze worden aangeemoedigd door de omstanders. Fred krijgt een flinke borrel aangeboden en heeft de avond van zijn leven. Ondertussen rollen de tanks Borne binnen.

Boven: de weg van Hengelo naar Borne met voor de Theresiakerk de brug over de Bornse beek. (Foto: in het bezit van Fred Nachbaur)
Onder: op de achterzijde van de foto de vermelding van de bevrijding door de D company van het Dorsetshire Regiment.

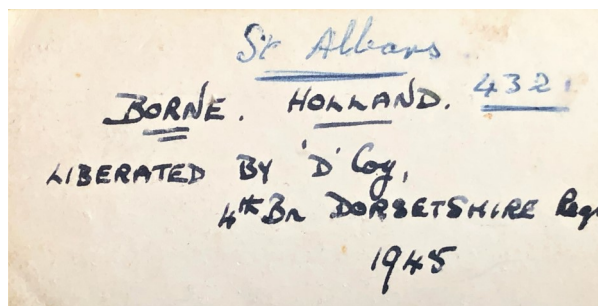
Getuigen

Bovenstaand relaas is slechts een korte samenvatting van een aantal interview-sessies van een kleine vier uren in totaal. Veel informatie met aanknopingspunten, die kunnen leiden tot het opsporen van mensen die bij de gebeurtenis aanwezig zijn geweest. Maar dat wordt een probleem. Het hele verhaal heeft zich vijftien jaar geleden afgespeeld. De soldaat was toen zelf negentien jaar oud. De betrokkenen die het zich nog zouden kunnen herinneren en navertellen, moeten een eind in de tachtig of ouder zijn en, hoe we ook speuren, er zijn geen boeken, kranten of tijdschriften te vinden waarin melding van het voorval wordt gemaakt.

De feiten

Nachbaur is in het bezit van een foto, met daarop de brug en aan de achterkant een vermelding van de bevrijding van Borne.

Ook kreeg hij foto's van een kennis; een veteraan die tijdens een bevrijdingsfeest elders in Nederland verbleef en de moeite had genomen om naar Borne af te reizen en foto's van de brug te maken. Het zijn

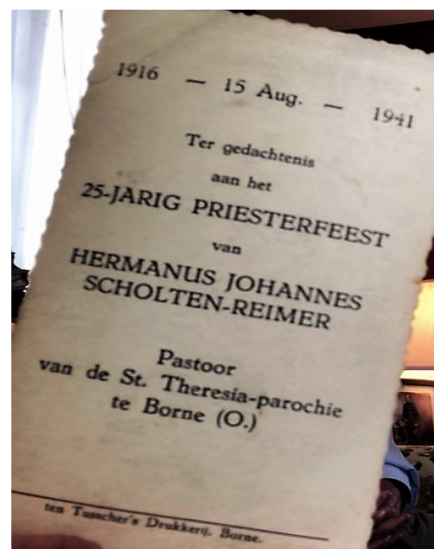
inderdaad plaatjes van de Welemansbrug die dan al geheel vernieuwd is. Hiermee is duidelijk dat er geen twijfel is over de plek van het gebeuren.

Fred vertelt over het moment dat hij twee priesters ontmoet bij de kerk vlakbij het restaurant waar hij naar binnen werd gedragen. Tijdens het gesprek laat hij een afbeelding zien van één van de twee. Het is een foto van Pastoor Scholten Reimer, van 1935 tot 1965 pastoor van de Theresiakerk in Borne.

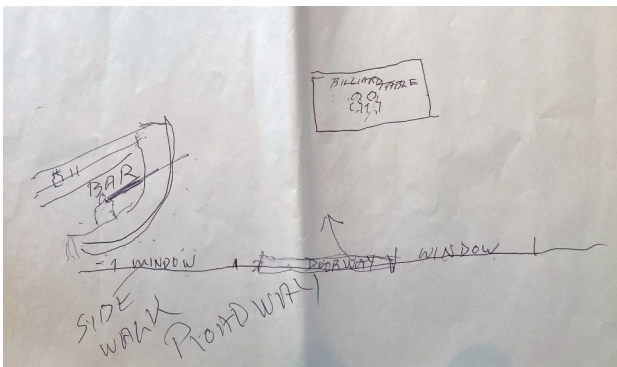
Links: Marc van de Pas toont de foto van pastoor Scholten Reimer. Tijdens een interview haalt Fred deze foto tevoorschijn.

Rechts: op de achterzijde een tekst t.g.v. het 25 jarig priesterjubileum van de pastoor. Een duidelijk souvenir uit Borne.

Terloops vertelt hij dat de andere en jongere geestelijke, waarschijnlijk kapelaan Bruggeman, opvallend veel belangstelling heeft voor de twee handgranaten die Fred aan zijn koppel draagt. De eerwaarde mag ze wel even bekijken en nadat Fred gecontroleerd heeft of ze goed geborgd zijn, krijgt de kapelaan ze in handen. Maar, hij wil ze graag houden en de jonge soldaat weet niet goed wat hij hiermee aan moet. Hoe dan ook, Fred kan daar maar één ding over zeggen: "I never got them back!" Wat heeft de Bornse kapelaan met die handgranaten gedaan?

Er waren twee restaurants in de nabijheid van de Theresiakerk: café-restaurant Beijen en hotel-restaurant 't Schip. Er bestaan interviews met leden van de familie Beijen die over de bezetting en bevrijding vertellen, maar in hun verhaal komt Fred niet voor. Tijdens een gesprek maakt Fred een schets

Tekening van Fred, gezien vanaf de entree van 't Schip. Opvallend: de bar met afgeronde hoek.

Interieur van 't Schip met rechts de bar en het biljart in het midden, gezien vanaf de binnenzijde. Foto: familie Veldhof.

van het interieur van het restaurant waar hij naar binnen is gedragen. Herman Veldhof, zoon van de toenmalige eigenaar, komt met een fotoalbum met daarin een foto van het interieur zoals het er toen uitzag. De overeenkomst is opvallend. Als Fred dan ook nog eens vertelt dat er die avond een grote groep Duitse gevangenen naar binnen wordt gebracht, dan is er bijna geen twijfel meer. In meerdere beschrijvingen over de bevrijding van Borne wordt melding gemaakt van de vangenneming van zestig Duitsers die naar 't Schip worden gebracht. Fred merkt nog op dat ze te eten kregen van de Engelse koks die het voedsel bereidden in de achterzaal.

Hotel 't Schip, met rechts nog de dubbele woning van Bronswijk en Bruggink. Foto: familie Veldhof.

In tegenstelling tot café Beijen had 't Schip een dergelijke zaal en Veldhof bevestigt dat daar door de Engelsen gekookt werd.

De personen

Waar kwam die man in het grijze pak naar buiten? Hij kan het zelf niet meer vertellen, want Fred schat de leeftijd van de man toen op boven de vijftig. Hij is al lang overleden en mogelijk geldt dat voor meerdere, zo niet alle getuigen die erbij aanwezig zijn geweest.

Herman Veldhof brengt ons in contact met mevrouw Annie Buschers, 94 jaar oud. Mevrouw Buschers heeft een uitstekend geheugen en noemt verschillende namen van mensen die in de buurt van 't Schip gewoond hebben. Zelf was ze een vriendin van één van de meisjes van Stoop. De familie Stoop woonde toen nog naast 't Schip. Ook mevrouw Nel Rijsemus-Weghorst uit Zutphen, 96 jaar oud, bevestigt de gegevens en draagt meerdere namen aan. Zij vertelt over de bewoners van de huizen naast 't Schip en van het huis dat er al lang niet meer staat en waar nu de parkeerplaats van het Japans-Chinees restaurant is. Mevrouw Rijsemus woonde ten tijde van de bevrijding aan de Grotestraat. Daar had vader Weghorst een brandstoffenhandel.

Nog een keer over de brug

Met Anja Tanke hebben we in het gemeentearchief een landkaart uit die periode bekeken en gezocht naar informatie over en foto's van de plek waar zich de gebeurtenis afspeelde. Na alles op een rij gezet te hebben, komen we tot de conclusie dat Fred Nachbaur als bevrijder feestelijk is binnengehaald in hotel 't Schip. Er zijn diverse namen van mensen genoemd die erbij aanwezig kunnen zijn geweest maar dat er tot op heden nog niemand gevonden kan worden. De factor tijd speelt hierin een belangrijke rol. Hopelijk weten we toch nog meer als we in april 2020 nog een keer met Fred over zijn brug rijden.

Met dank aan:

Herman Veldhof, mevr. Annie Buschers, mevr. Rijsemus en dochter Paulien en alle meedenkers die informatie hebben aangedragen voor het opsporen van personen die aanwezig kunnen zijn geweest bij het onthaal van de bevrijder.

Oorlog en vrede rond Borne

Gé Nijkamp

De korte wandeling die m'n vader en ik als 4-jarige wel vaker maakten, ging steeds vanaf ons huis op de hoek van de Ennekerdijk in de richting van de watertoren, maar zou op de zonnige zondagmiddag in februari 1943 halverwege vreemd eindigen.

De rondweg

Steevast kuierden we tot aan de zwarte ijzeren poort die het terrein afsloot en waarin grote letters waren aangebracht: **GEMEENTEBEDRIJVEN BORNE** of zoiets, maar ik kon in die tijd natuurlijk nog niet lezen. De rondweg was in aanleg; het gedeelte Platenkamp – Bonte Koe was al gereed en men was voor het resterend deel begonnen bij 't Schip, hierbij gevorderd tot nabij de watertoren toen de oorlog de grote machine die de betonbaan aanbracht tot stilstand dwong. Als we over de oprit van het waterleidingbedrijf die parallel liep met de ter plaatse nog aarden baan waar op doordeweekse dagen de Duitse soldaten die in het St. Josephgebouw gelegerd waren exerceerden, was het kolosale werktuig duidelijk te zien. En onder de indruk ervan vroeg ik dan: 'Wat doot ze doar met, papa?' En altijd kwam het antwoord boven me: 'Koekjes bakn!' Als jongetje nam ik bijna alles van m'n vader aan, maar dit geloofde ik niet.

Bommen

Het eerste deel van de toenmalige Deurningerweg bestond uit klinkers dat na een vijftigtal meters in de eerste bocht overging in half-verhard, waarin talloze kuilen, die over de nog aan te leggen rijksweg leidde. Rechts gaf een ijzeren hek toegang tot de gronden van de Meijershof en daarvóór begon het landpad dat op de Ennekerdijk tegenover de synagoge eindigde.

Het hokje op het torentje van het gemeentehuis.
Foto: G. Oude Wansink

Thans een parkachtige aanleg met begrenzing van een aantal oude knotwilgen aan de sloot, waaronder in de lente een ware zee van witte sneeuwkllokjes het voorjaar aankondigt. Zover was het die februari-zondag nog niet; wel was de temperatuur zó dat het prettig toeven was buiten en niets leek erop dat deze toestand zo wreed zou worden verstoord. Er was wel

Deurningerweg, nu Watertorenstraat.

Er is hier veel veranderd: deze huizen en het bovengronds net zijn verdwenen. Vanaf deze plek is de watertoren thans bijna niet meer te zien.
Foto: Gé Nijkamp

het geluid van vliegtuigen, maar dat gebeurde dagelijks, toen plotseling op afstand de hel losbrak...Ik dacht aan onweer, maar m'n vader plukte de vierjarige in een reflex op en voor ik het wist lagen we samen in de droge sloot langs de weg. Alles ging zo snel dat ik geen tijd had om te schrikken, vond alles eigenlijk wel grappig, maar het lachen verging toen ik door een stevige pets in de harde wekelijkheid terugkeerde. 'Bomn!', zei hij en toen het stil bleef op afstand, keerden we versneld naar huis terug. Ondertussen hoorden we het huilen van het luchtalarm; m'n vader had me wel eens het hokje gewezen op het torentje van het toenmalige gemeentehuis: 'Van doar oet hooldt ze de mofn in de gaatn', maar ik begreep niet dat daar de luchtbeschermingswacht zetelde die de angstaanjagende sirenes in werking zette. Overal in de buurt waren groepjes mensen de huizen uitgekomen, bespraken heftig deze toestand en moeder was zichtbaar blij dat we heelhuids onze woning binnenstormden.

Ook in Saasveld was in het kleine boerenhuis van onze grootouders het bericht van het bombardement al snel doorgedrongen en vooral grootmoeder bewoog hemel en aarde om ons naar het veilige huis aan de rand van het Molenvan te laten komen, maar onze ouders dachten voorlopig in Borne te blijven. Tot de bommen enkele malen de binnenstad van Hengelo troffen en daar vele slachtoffers te betreuren waren. In ons dorp was dit op die zondagmid-

dag gelukkig tot een beperkt aantal gebleven, maar ook dát was natuurlijk verschrikkelijk.

Naar Saasveld

Toen de onzekere toestand aanhield werd na enige tijd toch besloten naar Saasveld te vertrekken, werd alles wat mee moest bij elkaar gezet en werd A. Bruggink ('Striek-Bets' van de Hengelosestraat), die over paard en wagen beschikte, gevraagd ons naar het logeeraadres bij onze familie te vervoeren. Ik zat

*Het huis van de grootouders in Saasveld.
Foto: G. Oude Wansink*

naast de voerman vóór op het voertuig en achter ons lagen de bedden, dekens, kleding en alles wat een jong gezin vluchtend voor geweld nodig kan hebben. Achter het gespan onze ouders op de fiets, moeder met oudste zusje achterop terwijl vader een kinderwagen meezeulde waarin de jongste, onwetend van alles, rustig doorsliep.

En altijd als ik beelden van mensen zie, vluchtend voor oorlogsgeweld, moet ik aan deze vreemde dag denken. In het kleine boerenhuis was amper ruimte om een aantal slaapplekken op te stellen. Dit gebeurde met enige moeite op de krappe deel met uitzicht op de stal met een aantal gehoornde koppen dicht aan het voeteneind. Die eerste nacht zal ik nooit vergeten: het geluid van tevreden herkauwende, hoestende, zuchtende, ketting-rinkelende buurvrouwen en vooral het kletterende geluid áchter de dames deed me klaarwakker de lange uren zonder slaap beleven. En omdat de koude winter van 1944 zich al vroeg meldde, moesten op de zaterdagmiddag voor de Dag des Heren kruiwagens vol koeienvoedsel worden opgeslagen naast onze slaapplekken en waanden wij ons in een groen-groenknollenland... Een tijd om nooit te vergeten.

Onze bevrijders

Doch de winter verliep met grote en kleinere toestanden, meestal gelukkig vóór van ons tijdelijk verblijf in het zo gastvrije Saasveld, waar ook nog 1200 anderen waren opgenomen in gastvrije huizen. En met het weer lengen van de dagen groeide ook het intense verlangen naar de vrijheid die al zo lang op zich liet wachten. Maar de brengers van dat grote geluk

werden telkens weer opgehouden, zoals bij de oversteek van het Twentekanaal bij Bornerbroek waar een strijd dagenlang woedde, die vele levens aan beide zijden heeft gekost en daarnaast bewoners huis en have deed verliezen. In angstige spanning gingen de paasdagen voorbij en op afstand hoorde men toch oorlogsgeluid naderen. Zou het ooit zover komen waar iedereen zo intens naar verlangde? De gedenkwaardige derde april die daar op volgde, had aanvankelijk hetzelfde verloop als de beide voorgaande dagen. In de verte soms oorlogsgeluid dat maar niet naderbij leek te komen en zo verliepen traag de uren. Vader liep die dag enkele malen het weiland in van waaruit in die tijd richting ons dorp kon worden gekeken. 'De beaide kearkn-toorns staat nog!', hoorden we hem roepen. Tot onverwacht plotseling een lange rij groene legervoertuigen op enige afstand over de straatweg verscheen en voorbij reed: onze bevrijders hadden ook deze omgeving bereikt! Het zicht hierop deed bij de ouderen een golf van opwinding ontstaan en men hoste als uitgelaten kinderen met elkaar in het rond. Overal in de buurt werden vrolijke stemmen gehoord, gelach en zingen. Buurlui en vrienden kwamen even aanlopen om deze bijzondere dag te vieren en opa haalde uit een verborgen plek onder de bedstee – waar ook spek en andere zaken verstopt waren geweest – een goed bewaarde fles waaruit kleine glaasjes werden geschonken. Water, dachten we, maar het had toch

*'Het hoest steet d'r nog wa.'
Hoek Ennekerdijk - Watertorenstraat. Foto: G. Oude Wansink*

een andere uitwerking dan wat uit de pomp of de put vóór het huis werd gehaald. Wij kinderen kregen 'peern-nat' (sap van ingeweekte peren) en ook dát was een feest! Maar 's avonds moesten we op de normale tijd naar bed en dit viel weer tegen.

Witte stoet

De dag daarna leek weer een normale dag te worden, maar dit viel toch mee. Eerst moest in de schuur armen vol hooi worden weggehaald waaronder fietsen waren verstopt voor de Duitse rovers; of nog veel erger... hun handlagers uit onze eigen omgeving. En bij m'n vader achterop reden we naar Borne: 'Kiekn of oons hoest d'r nog wa steet!' Nou, dat viel reuze mee want alles was nog bij het oude

gebleven. Wel zag alles er anders uit nadat ik een half jaar was weggeweest en vooral kwam dit doordat de straten vol stonden met tank, jeeps en andere legervoertuigen. En vooral: druk rondlopende soldaten die zo van het front leken te komen zoals hun uiterlijk aangaf.

In de appelhof van 'Mösselboer', thans woonplek van Jan Hassels Mönning en de fam. Harmsen, was een grote vierkante waterput die nog stamde uit de tijd toen in de nabijheid de melkfabriek was gevestigd. Zittend op het dek hiervan was een aantal van de bevrijders bezig met spiegeltje, mes en scheerzeep zich weer wat toonbaar te maken. Hieraan was men door de dagenlange oorlogsbezigheid bij de betwiste oversteek van het Twentekanaal niet toegekomen.

Even later meldden zich twee Engelse militairen en een tolk aan onze deur met het verzoek de winkel - die toch grotendeels leeg stond - voor inkwartiering beschikbaar te stellen en dit gebeurde ook bij alle boerderijen, schuren en ruimten rond de Meijershof. Overal waar plek was hoorde je het rammelend ineen zetten van de bedden.

Grenzend aan onze tuin stond in de richting van de watertoren het kleine boerenhuis waar de fam. Hein Groothengel ('de Kluut') huisde. Op de kleine deel werd een gaarkeuken ingericht en binnen de kortste keren hing overal het aroma van 'ham and eggs' en 'bacon' en andere voeding die je het water in de kindermond bracht. Alles uit blik en de koks wisten van aanpakken, want weldra ontstond onder de grote kastanjeboom vóór het huis een hoop metalen verpakking die ze uit de grote deuren naar buiten mieterden. Achter de omheining in onze tuin staand, kon ik het drukke gedoe veilig bekijken tot een van de

*De gaarkeuken tijdens de bevrijding bij 'Kluutn Hein'.
Illustratie: Hans Leuwerink*

koks plots kwam aanlopen en me door het gaas enkele sneetjes aanreikte: witte stoet!! Had ik nog nooit eerder gezien, want deze etenswaar kende ik alleen in een grauwe kleur. Nooit vergeet ik de bijzondere geur van deze onbekende lekkernij, die met alle recht 'wittebrood' genoemd mocht worden.

Voor m'n vader ontstond een probleem: met de vreemde gasten in huis, hoe welkom ook geweest, moest hij wel hier blijven en kon hij me niet voor de laatste nacht terug naar Saasveld brengen. Gelukkig kwam wat later in de middag oom Antoon die al naar zijn baas in Hengelo was geweest om te kijken wanneer hij weer beginnen kon aan zijn dagtaak. Vader bleef in Borne, maar zijn bed was nog niet terug en hij heeft de nacht doorgebracht aan de tafel in de keuken, hoofd op de armen proberend wat te slapen.

Oranje

Die middag gebeurde er meer. Blijkbaar was onze terugkomst overal bekend geworden, want toen ik nog wat onwennig door het huis rondscharrelde, kwamen enkele wat oudere buurmeisjes me ophalen. 'Wiej goat noar Tiedemann hen, oranje haaln!' Deze familie woonde ook in de Ennekerdijk, naast het Bussemakerhuis, hijzelf had een hogere baan bij Spanjaard (gehad) en van een grote rol stof werden brede stroken oranje gescheurd die door de

De jeugd van het dorp, getooid in oranje, in het gezelschap van enkele bevrijders.

moeders thuis werden omgezoomd zodat kinderen zich konden tooien met een sjerp. Binnen korte tijd verschenen de eersten getooid met dit sieraad op straat en werden foto's gemaakt met deze gelukkigen en één of meerderen van onze bevrijders.

Met enkele ouderen liepen we nog naar de Oude Pastorie aan de Weerselosestraat. Aan de overzijde van de rondweg, waarvan het gereedgekomen stuk wegdek hier ophield, was men in het weiland tussen 'Wioldiek' en de 'Hooge brug' met man en macht bezig met de aanleg van een uit honderden jerrycans bestaand depot met brandstof voor de oprukkende troepenmacht en torenhoog werd hier het blik met inhoud opgestapeld. Een héél bijzonder gezicht. Zoals gezegd vertrok ik tegen de avond achter op de fiets voor de laatste maal naar ons logeeradres in Saasveld.

Die nacht heb ik bijna niet geslapen want ik wist dat de komende tijd mijn bed weer op de oude plek zou staan. Nog lang heb ik onze buurlui aan het voeten-einde ervan gemist: het was zo vreemd stil geworden.... Maar dát bracht de vrede mee.

Bevrijdingsfeest in de Bussemakerstraat in 1948

Redactie

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog blijft de herdenking van de bevrijding een jaarlijkse happening. De vreugde blijft enorm. Zoals blijkt uit onderstaande foto's uit 1948 van het feest in de Bussemakerstraat. Op de oproep om beeldmateriaal kozen we deze 2 foto's. Met dank aan mevr. S. Nijhuis-Beernink, die er uiteraard zelf ook op staat bij het kruisje. Als u meer personen herkent vinden we het fijn om dat van u te vernemen

Het dagboek van Treesje Hofstee

Antoinette en Hilde Nitert (transcriptie dagboek en levensschets) / Bertie Velthuis (inleiding en noten)

Het moet maart 2014 zijn geweest. Wij waren druk bezig met de voorbereidingen van de grote expositie over 70 jaar bevrijding van Borne op erve Mösselboer. Wij hadden een oproep naar leden en niet-leden gedaan om zo veel mogelijk materiaal ter beschikking te stellen opdat de expositie zo volledig mogelijk werd. Ik werd gebeld door ons lid Hilde Nitert. Ze had een dagboekje dat door haar moeder in de 2de wereldoorlog was bijgehouden. Het deel dat betrekking had op de dagen rond de bevrijding had ze leesbaar gemaakt. Ze had die hoofdstukken uitgetypt. Deze bladzijden hebben op de expositie "ter lezing" gelegen. Echter een expositie is vooral om te kijken, veel minder om te lezen, laat staan om een hele tekst te lezen. Nu wij hebben besloten om de Boorn & Boerschop van april 2020 geheel aan de bevrijding te wijden, is dit een goed moment om dit (deel van het) dagboek onder Uw aandacht te brengen. Bepaalde passages hebben mij erg ontroerd. Wanneer ik, tijdens een cursus genealogie de zus van Hilde, Antoinette, ontmoet, vraag ik haar of ze aan publicatie mee willen werken. Hier hebben beiden graag mee ingestemd.

Het dagboekje is van een erg klein formaat. Hoewel met een erg mooi handschrift geschreven is het niet geschikt om af te drukken. De delen die betrekking hebben op de dagen rond de bevrijding zijn hieronder integraal opgenomen. Over bepaalde stukken uit deze tekst is een korte toelichting gegeven. Tot slot wordt meer verteld over het leven van Treesje Hofstee.

Het dagboek

Zaterdagavond 31 Mrt '45

Sluiting van de St. Josefmd.

Een veel bewogen week ligt achter ons. Ben's (1) broer Henk had naar ze zeggen bevel gekregen om onder te duiken (P.P.P.) (2) 's nachts hebben ze toen de twee oude mensen van +/- 71 en 74 jaar van bed gelicht. We leefden allen van de eene dag vol spanning in den andere. De hemel werd geweld aangedaan. Ben trok het zich erg aan. Alle telts is een war-boel. Ze kunnen nu niets meer bellen. Ze

Treesje Hofstee

willen dan ook kost wat kost een van de res personen terug hebben. Hele gezinnen zijn opgepikt, zelfs een moeder in verwachting, niets ontzien ze.

Op dit moment, +/- 8 uur, trekken hele drommen soldaten langs, meest loopend in wanordelijke troepen. Paarden die gepakt en gezakt de karren voortrekken, daarachter de sjokkende soldaten. Ook veel mensen in burger. Sommigen vragen om een burger costum, anderen bieden hun fietsen en pistool aan voor een pak. Ze vragen drinken. Een hele poos gaat dit trekken door, eindeloos lange reien.

Als ik zoo die arme strijdens moede menschen zie, dan komt een diep, diep medelijden in me op. In het diepe veilige duister stond ik op het balkon, neergehurkt en zwijgend keek ik toe. Ik smeekte God op m'n knieën met gevouwen handen om vrede. O, God schenk ons den vrede, geef ons den vrede zonder slachtoffers en zoo het mogelijk is behouden in ons eigen huis. Schenk ook Vrede lieve Jezus aan dit arme zoo moede volk. Schenk ook hen rust en orde.

Nog steeds sjokken de paarden en mannen voort, moe, o zoo moe. God, is dit het zelfde leger dat op den zonnige ochtend van 10 mei '40 binnenreed. Beladen met grote seringentakken, lachend en vrolijk onder muziek. Is dit het leger dat toen zoo wreed ons de geweren voorhield. Het leger dat nu aanbeld en zegt Müde, und Trinken.

Drie kwamen hier vragen. We lieten ze binnen en daar juist de koffie was ingeschonken kregen ze een kop koffie. Ze durfden geen plaats te nemen. Een was een Let die verstond niets, een ander de middelste was een Duitscher een jongen knaap nog,

beeldschoon, zeldzaam mooi gezicht had deze knaap. Hij stond daar met meest neergeslagen oogen. Dit beeld heb ik diep in mij geborgen. Lang had ik ook naar hem gekeken, juist omdat ie zoo mooi was. Dit mooie gelaat, blank als sneeuw, met het zachte gezicht waar niets aan zat dat de schoonheid ervan stoorde wil ik vasthouden. Dit beeld moet bij me blijven, zoodat ik mag vergeten, de lelijke gezichten die op die 10^e mei me tegenkeken.

1 April Paesen. '45.

Wind en regen was het eerste wat ik hoorde van morgen. De Tommy's (3) zijn deze nacht nog niet gekomen. Jezus geef dat ze spoedig hier zijn. Alles, alles vlucht en trekt weg zelfs N.S.B ers en landwachters ook vrouwen en meisjes. Lieve Jezus ik dank U zoo onnoemelijk dat alles zoo weg trekt.

De lucht dreunt nu van jagers. Dit is al drie dagen zoo. Telkens hoor je geweldige ontploffingen, alle bruggen laten ze opvliegen. Beckum is gevallen, dit bericht kwam door +/- 11 uur. Ik was door het dolle heen. Alle menschen loopen op straat. Niemand heeft rust noch duur.

2.30 uur Enschede is gevallen. De Tommy's rukken op naar Hengelo. Ze zijn ½ weg. 6.30 uur. God ik weet niet. Nog zijn de Tommy's niet hier. Als alles maar goed gaat. In de verte hooren we telkens knallen. God geef ons den vrede. Laat ons behouden hier mogen blijven.

's Avonds 8.45 Zojuist hebben we Paas eieren gegeten. De dag is me erg tegengevallen. Tommy's, Tommy's. He Tommy's waar blijven jullie. Heel de dag hebben we gewacht, heel de dag was één rusteloos wachten. Kleine jongens, oude mannen alles trekt richting Duitsland. Men zegt dat het vliegveld Twenthe is genomen. De Tommy's slaan nu een brug voor Delden. De dag van morgen zal ze ons hopelijk brengen, zonder schot zonder dat de aarde met bloed gekleurd worde.

O, God de zoo lang verwachte bevrijding. Jezus ik dank U nu reeds voor de goede opmars, geef dat dit zoo blijve morgen. Neem mijn Ouders broers en zusjes, ons gezin al m'n kennissen, vrienden maar ook mijn vijanden onder Uw bescherming. Schenk ons den Vrede.

Vorige week zondag zijn we wezen lopen. Het weer was enorm mooi. Ik plukte bloemen. Bosanemonen. Ik was zoo blij, de zon scheen, de bloemen gingen open. We liepen door Misdorp's bos (4). Heerlijk, de natuur in al haar schoonheid. De warme zonnestralen, de hoge bomen, de bloemen, hoe kan je op zoo'n dag niet blij zijn. Gelukkig? Och dit is weer iets anders. "God is mijn Liefde".

3 April '45

Paasch-Maandag 2 April heb ik niet geschreven. Deze dag was voor zoover ik me althans nog kan herinneren de naaste dag van heel de oorlog. Toen ik 's morgens opstond was Oldenzaal genomen. Borne is nog in Duitse handen. Geen enkel teken dat er op wijst dat ze spoedig hier zullen zijn, doch laat ik de maandag even beschrijven.

Ik droeg de dag aan God op in de H. Mis en Communie. Ik bad God om ons te sparen, ons gezin ons huis. Ook vroeg ik hem mij met het schilderen van het heidegezicht te willen helpen, daar dit zoo moeilijk was.

De eerste uren van de morgen waren kalm verlopen. Doch plots, een angstige gejaagdheid, de jongens probeerden Borne uit te komen, want zie. Ons dorp werd plots vreselijk bedreigd.(5) Een stomme, laffe groep Vrij Nederlanders (volgens mijn mening hebben ze geen recht op die naam) had de aardigheid gehad om die arme uitgeputte, afgetobte soldaten in een val te lokken, ze van geweer ontdoen en daarna op te sluiten. Of ik waarheid schrijf weet ik niet, daar ik het ook heb van "hooren zeggen". Nu wilde het geval dat een soldaat ontkwam en natuurlijk ging deze hulp inroepen om z'n wapenbroeders te redden. Heel ons dorp was in rep en roer. Soldaten en Landwachters met geweren in aanslag en pantser-vuisten op de schouders schoten de straten leeg. Overal zag je groot en klein, mannen, vrouwen en kinderen angstig en bang weghollen of veilige schuilplaatsen zoeken, hetzij in huis of schuur. Deuren en ramen werden gesloten, gordijnen dichtgetrokken.

Woning familie Hofstee, Weerselosestraat, thans Koppelsbrink 1, met het balkon waarop Treesje neergehurkt en zwiggend toekeek naar de zich terugtrekkende Duitsers.

Ikzelf beefde van angst. De soldaten keken woest rond, wat ik geen wonder vind. Heel Borne is in diepe verontwaardiging over deze laffe handelswijze.

Elkeen geeft hieraan lucht door afkeuring en schelden. Dit is geen fair handelen, waarom lieten ze deze moede soldaten niet lopen. Neen, 't was geen kunst ze te lokken en daarna te overvallen.

Uren gingen voorbij. Telkens zag je weer soldaten. Geweer vooruit alle hoeken en gaten inkijken, op het minste geruis hadden ze zich al omgewend, klaar om te schieten. Nooit ben ik zoo bang geweest. Het schieten was niet van de lucht. De straten waren als uitgestorven, geen levend wezen meer te bekennen. Ja toch, de soldaten droegen op een ladder iemand weg hij was door z'n been geschoten iemand anders door z'n arm.

O, hoe smeekte ik de lieve Jezus ons te willen bijstaan en ons uit dit gevaar te redden. Ik stak een gew. kaars aan. We baden samen een noeven van Jezus' zorgzame moeder Maria. Het huis waar die laffe nederlanders waren is in brand geschoten. Hoog sloegen de vlammen op, doch niet het minste medelijden kwam bij me op. Waarom moesten in zoo 'n paar avonturiers heel het dorp in gevaar brengen? Waarom moesten zij gezinnen ongelukkig maken?

Er heeft ook een hevig gevecht plaats gehad tusschen soldaten en vrij-nedl. Al hadden al de jongens of mannen hun daad met hun leven moeten boeten, ik geloof niet dat er een traan om gevallen zou zijn.

Tegen de middag herademen we een weinig. Voorzichtig staken weer hoofden buiten de deuren. Zou alles veilig zijn? Ja, de schrik trok een weinig weg. Na het eten kwam het bevel dat allen om 3 uur binnen moesten zijn, deuren en vensters moesten gesloten worden en blijven, die in het bezit van een wapen werden aangetroffen kregen de kogel. Ben, Betsy en Wim waren naar Hengelo, we waren bang dat ze na 3 uur zouden terug komen.

Om 3 uur was wederom de straat stil en uitgestorven. Alles was potdicht. Eerst las ik een poosje daarna ging ik maar naar boven om te schilderen. Zacht scheen de zon in m'n kamer. Ik gooide me met al m'n wilskracht op m'n werk en na enkele uren mocht ik een reuze voldoening smaken. Onder het kanongebulder door van het front werd het blad papier onder m'n hand, een vredig rustig landschap. Sireen was de rust der heide licht het pad waar nooit geen menschenvoet gestaan had. Zacht de lucht die de naderende avond aankondigde. Ik was zoo blij met het resultaat.

+/- 6 uur kwamen Ben, Betsy en Wim doodleuk lachend van Hengelo, loopend. We keken onze oogen uit. Ze waren brutaal-weg maar doorgelopen, net of er niets te doen was.

(3 April 2.30 holl tijd, 3.30 Duitse tijd)

Het afweer en kanon gebulder is steeds beter te hooren. Net heb ik me even weer laten opzweepen. "De Tommy's komen, allen moeten van straat af". Even liet ik me gaan en was dolblij. Marie trok reeds een paar andere schoenen aan. Doch m'n verstand zegt neen, ze komen niet nu. Ik doe net als het weer. Zeeven scheen de zon warm, licht en vrolijk m'n kamer binnen, ze verlichtte mijn werk, doch ook mijn ziel. Ik was in staat zonnige lichte dingen te schrijven. Nu tikken de regendruppels tegen de ramen donkere wolken hangen laag in de lucht. De ruiten beslaan. De Tommy's hebben slecht weer. O, Als God eens gaf dat ze nog vandaag kwamen. Ik zou willen dat het schieten dichterbij kwam. Dat Borne bevrijd zou worden. Ik zou willen dat ontelbare vliegmaachines kwamen om de troepen te helpen.

Een schot weerklinkt, ik schrik ervan. 't Is veel dichterbij dan wat ik het laatste hoorde. Gisteravond stond een enorm groot licht aan den hemel, het bleef de hele nacht, we hoopten dat ze in dat licht bruggen bouwden en komen zouden. Helaas nog geen Tommy te zien. Nu hagelt het, wat raar weer. Verschillende menschen zijn gisteren naar de Tommy's geweest ze kregen chocolade en sigaretten. We mogen tot 5 uur buiten.

Vanmorgen hoorde ik dat de fam. Zwering (6) gisteren zoo bang is geweest omdat hun schuur door Vr. Ned. is gevorderd daar zijn al die Duitschers heen gebracht. Vanmorgen was er geen kerk er mocht eerst niemand op straat. God stuur ons de Tommy's schenk ons den vrede.

Nu ik deze bladz. begin te schrijven is het avond en juist een week geleden. Een week geleden. Toen heel het volk uitzinnig van vreugde luid joelde en zong. Nog denk ik terug aan Charlie, de eerste Tommy die ons huis binnenkwam. Zoo mogelijk zal

Tommy's bij Rientjes

ik alles weergeven.

Op 3 April '45 toen de nieuwe tijd was ingetreden (de moffen tijd) kwam er het bevel dat de mensen van 9 tot 1 uur op straat mochten. Zeer juist merkte er een op "Denken die moffen soms dat die Tommy's nooit zullen komen? Om 5 uur waren wederom alle deuren en ramen gesloten. Geen mens was er buiten. Het gebulder der kanonnen was steeds duidelijker hoorbaar. Plots steeg er een geweldige rookwolk op. Het refinet (H.K.T.) (7) stond in brand. Een goed voorteken. Toch wilde ik nog steeds niets geloven. Ik zat boven op mijn kamer, stil luisterend naar het hevig gebulder. Wederom sensatie. De Tommy's zijn op weg naar Borne. Ik liet de mensen praten.

Daar op een maal zonder te letten op sper-tijd of iets komt vrouw Mol (8) aan het raam tikken, doodsbleeke, "de Tommy's staan voor Borne. Toen kreeg ook mij het vuur te pakken. Moeder maakte vlug brood voor allen. Wij trokken onze zondagse jurken en kleeren, schoenen aan. Jachterig liep een ieder door het huis. Elk haalde wat ondergoed bij elkander. We lagen erg gevaarlijk voor de straat. Indien de moffen terug zouden trekken, moesten we misschien wel weg naar de buurman. Toen allen in de kamer waren werd er plechtig een litanie gebeden. Allen baden uit de grond van hun hart.

Donderend was het steeds naderkoment geluid der mitraleurs. Het schieten was niet van de lucht. Doch hoor plotseling door het geraas en geschiet klonk de blijde kreet "De Tommy's". Nu verloren alle mensen hun voorzichtigheid uit het oog. Alles snelde naar buiten, groot en klein, jong en oud, baby's op moeders arm, ouden van dagen langzaam voort strompelend. Ja, ook ik ging naar buiten. Ik zag niets wat op de Tommy's wees. Ja, toch, heel vaag door het struikgewas van Grads Weghorst(8) tuin zag ik voorzichtig sluipend groene jongens (10) naderen.

Toen, ... toen brak ook in mij de wilde vreugde los. Ik holde, rende zoals nooit in mijn leven naar de rondweg. Geen angst, geen voorzichtigheid nam ik in acht. O God de Tommy's. Diepe, overweldigende ontroering en blijdschap maakten zich van mij meester. Dáár, dáár voor mij op nog geen 10 mtr afstand liepen de Tommy's. Het volk dat achter me kwam juigde en zwaaide met bijde armen omhoog, getooid met Hollands driekleur en orange. Het was uitbundig van vreugde.

De Tommy's lachten doch bleven even waakzaam. Niets dat aan hun aandacht ontsnapte. Een opper vroeg inlichtingen omtrent de moffen die gaarne en uitvoerig werden verstrekt. Een klein meisje kreeg een reep chocolade. Toen de Tommy's zagen dat er geen mof te zien was, gingen velen zitten in sloten

en op bermen. Toen kwamen de eerste sigaretten. Handenvol werden gegeven, met gulle lach en vrolijk gezicht. Geluk straalde van ieders gezicht. Engeland en Holland was één. Hand in hand, oog in oog, smolten hier samen twee landen zoo innig als nooit daarvoren. O God wat een geluk viel ons ten deel. Een avond, zoo mooi. Een geluk zoo groot en toch zoo teer. Zacht avondrood kleurde reeds de hemel. Alles sprak van vreugde en geluk. Ik wist niet waar ik kijken moest. Mijn oogen dronken dit, alles overweldigende in een roes van zielsgenot,

Gezelschap met Tommy's op het Marktpllein (latere Dorsetplein), met staand, tweede van links Treesje Hofstee.

Zie daar kwam onverwachts de eerste tank binnenrollen. Geen man er op te zien. De tank stopte op het kruispunt. Wat toen m'n oogen zagen deed mijn gering talent enorm goed. Eeven nadat de tank stopte kwamen er de Tommy's hoog boven uit. Ze wierpen sigaretten. Een Tommy stond hoog en wierp me tot driemaal een sigaret toe, die telkens voor m'n neus werd weggevangen. De laatste was echter voor mij. Deze en de allereerste die ik ontving van een Tommy zijn nog in mijn bezit. Ik wil ze bewaren.

De tank was in 'n oogwenk omringd door groot en klein. Gelijk met Diny Schwering (11) stak ik mijn rood, wit, blauw vlagje er op die even daar voor met handen vol tegelijk waren verkocht. Toen ging ik enkele passen achteruit en zag. Een tank te midden van mannen en vrouwen omgeven door groen en boomen. Hoog boven op de tank waren kinderen geklommen. Wat had ik niet willen geven als het mij gegund was dit onzegbaar mooi tafereeltje vast te leggen. Helaas de tank reed later door Rientjes heg en boomgaard, daar bleef ie staan.

In het begin toen Ben en Betsy steeds met de Tommy's spraken kon ik geen woord verstaan. Dat speet me geweldig. Toen kwam ik in aanraking met onze 1ste Tommy. Charlie vroeg om heet water wat

natuurlijk onmiddellijk kon komen. Na even praten namen Ben en ik Charlie in ons midden en ging het huiswaarts. Trots op onze eerste Tommy. Niemand was thuis. We gingen binnen. Charlie zat ik de keuken, terwijl ik druk bezig was heet water te maken, wat ik bijna niet klaar kon krijgen. In mijn boekje vroeg ik mij zijn naam te willen schrijven, wat ie ook deed.

Ouders van Treesje met 4 Engelse militairen voor haar ouderlijke woning.

Later in de kamer ontving ie bier. Hij maakte kennis met allen. Daarna gingen we zijn makkers thee brengen. Nog moet ik lachen om mijn verschrokken gezicht toen ik de grote koppen zag. Al spoedig was m'n thee-pot empty. Daarna gingen Charly en Jim weer mee naar ons huis.

Jim zag ik het eerst toen ie lekker zat te smullen van 'n gekookt eitje. Nog zie ik duidelijk dat negergezicht weer voor me. Donker als roet. 'n Halve tand er voor uit, een brede lach op z'n gezicht. Toen Charly en Jim bij ons waren werd het reeds donker. Moeder kookte hun de eieren die Charly in z'n helm had.

Ze bleven niet lang, doch kwamen weer terug. Het werd een fijne avond. Betsie bracht drie andere Tommy's mee en zodoende waren er 5 bij ons thuis de hele buurt was in de kamer vertegenwoordigd. Onder plechtige stilte werd het Wilhelmus gezongen en daarna God save our King". Allen zongen diep ontroerd het zoo lang verzwegen volkslied mee. Dankbaarheid welde op uit aller harten voor onze Vrienden en bevrijders de Tommy's". Iedere handdruk, ieder woord iedere blik sprak van een zoo grote dankbaarheid als nog nooit één menschenziel

voor mens gevoeld had.

De Tommy's kregen een borrel en ook wij dronken ter eere van de bevrijding. Orange-wijn. Tegen middernacht stapten allen op met de belofte spoedig terug te komen. Ook vele andere Engelsshe liedjes waren 's avonds gezongen. Arm in arm gingen we 's avonds door het stille donker de Tommy's huiswaarts brengen. Hartelijk namen allen afscheid. Nog denk ik aan Charlie's hartelijke handdruk. Het werd warm, innig warm in mijn ziel en ik besloot voor deze jongens te doen wat ik kon. Good night dear Charly and Jim.

De dagen volgden op elkander als een reeks van vreugde en feest.

Het leven van Treesje Hofstee

Treesje Hofstee was 18 jaar toen de oorlog uitbrak. Ze zag de Duitse soldaten Borne binnentrekken vanuit haar huis aan de Koppelsbrink wat grote indruk op haar maakte. Ze vertelde er later vaak over. Vanaf hetzelfde huis heeft ze vijf jaar later de Duitsers Borne ook weer zien verlaten. Ook daarover vertelde ze later aan haar kinderen, maar er was meer. In de dagen rond de bevrijding hield ze een dagboek bij. Daarin geeft ze vanuit haar huis aan de Koppelsbrink een ooggetuigenverslag van de aftocht van de Duitsers. We kunnen lezen dat

het haar aan haar hart gaat de doodvermoede, verslagen Duitse mannen en jongens voorbij te zien trekken. En we kunnen met haar de onrustige dagen meebelevén in afwachting van de komst van de bevrijders. Als ze die vervolgens na lang wachten weer langs haar huis Borne in ziet trekken is de vreugde groot.

Treesje was het een na jongste kind van schilder Hofstee die woonde in het hoekpand aan de Koppelsbrink 1, toen Weerselosestraat 4. Dit is de woning gelegen op de "kop" (aan de zijde van de Marktstraat) van het eilandje dat gevormd wordt door de Koppelsbrink waar deze zich splitst in een weg rechts langs Hooman Koloniale waren en een weg links waar de de ingang van de schilderswerkplaats was tegenover de ingang naar de Mariakapel. Op de eerst verdieping heeft het huis een groot stenen balkon van waaruit mijn moeder (althans dat werd ze later) de gebeurtenissen rond de bevrijding van Borne goed kon zien. Behalve mijn moeder waren er nog acht kinderen, in totaal vijf jongens en vier meisjes. Het gezin was de oorlog, ondanks zorgen en schaarste, goed doorgekomen. Iedereen was gezond en wel gebleven en de jongens niet afgevoerd voor de Arbeitseinzats. Grote zorgen

waren er wel over de honger in het westen van Nederland. Mijn moeder heeft met gevaar voor eigen leven in de hongerwinter drie kleine jongens opgehaald uit Amsterdam. Een huzarenstukje want ze kwam in Utrecht terecht in een bombardement en moest met een vriendelijke glimlach en een stalen gemoed en een koffer vol varkensvlees langs een Duitse controlepost.

Treesje was een gelovige vrouw. Daarvan getuigt haar dagboekje op verschillende plaatsen. Ze bidt vaak tot God en vraagt om vrede en het behoud van alles wat haar lief is. Maar ze bidt even goed voor een behouden aftocht voor de Duitsers. Haar God is geen oorlogsgod die aan een kant ten strijde trekt, maar een goede vader die over al zijn kinderen waakt.

En God moet haar helpen met haar schilderwerk, zo hij wil. Treesje houdt van de natuur, de bloemen, de landschappen, de avondschemering en probeert dat in verf vast te leggen. Ze worstelt met het ontwikkelen van haar vaardigheden maar het gaat haar steeds beter af. Ze zal nog veel schilderen in latere jaren en prachtig werk maken. Ook aardig om te vermelden; Treesje beschilderde voor de bevrijders tientallen, zo niet meer, kleine klompjes die de bevrijders bij haar bestelden om als souvenir

mee naar huis te nemen.

Na de oorlog heeft ze nog een tijdlang gecorrespondeerd met ene Ken. Ik denk dat ze verliefd was geworden. Want vele jaren later, ze was inmiddels al getrouwd, lagen de brieven uit Engeland nog steeds op een stapeltje in de la van de linnenkast. Ze was ook wel trots op haar mondje Engels. In 1952 is ze getrouwd met Anton Nitert die in '47 in een oud pand, Grotestraat 156, naast De Harmonie/ groentewinkel Kamman een kapsalon was begonnen. Het pand is in '56 afgebroken ten behoeve van het Dorsetplein. Van daaruit is de kapsalon verhuisd naar Nieuwe Kerkstraat 22. Treesje heeft altijd in de zaak meegewerkt en tegelijk de huishouding gedaan en drie kinderen grootgebracht. Een hardwerkend bestaan met toenemende welvaart. Maar de herinneringen aan oorlog en bevrijding blijven heel levendig. Na lang aarzelen heeft ze vele jaren later nog eens naar het adres van Ken geschreven. Helaas weet ik niet meer of er een antwoord gekomen is.

Bij de uitvoering van het Komplan moesten mijn ouders opnieuw verhuizen. Ze bouwden zich een huis in Zenderen en hebben daar goede jaren beleefd. Helaas waren de laatste jaren van haar leven zwaar voor mijn moeder vanwege haar ziekte.

Staan van links naar rechts: Marie Hofstee (zus), Tommy, Betsie Hofstee (zus), Tommy, Anna Hofstee (zus), Tommy, onbekend.

Zittend van links naar rechts: Tommy, Treesje Hofstee, Ben Geerdink (verloofde van Betsie), Wim Hofstee (broer)

Ze is op 91-jarige leeftijd overleden in 't Dijkhuis. Haar dagboekje en de brieven van Ken zijn de stille getuigen van het leven van een jonge vrouw die oorlog en bevrijding meemaakte in Borne.

Verantwoording transcriptie

Het dagboekje is vanaf het begin overgezet. Daarbij is er niets veranderd aan de interpunctie en de oude spelling. Ook spelfouten zijn niet verbeterd omdat ze nergens het begrip in de weg staan.

Wel zijn er bij de overzetting regels wit ingevoegd. In het dagboekje is de tekst volledig aan elkaar geschreven. Dit handhaven zou de lezing niet ten goede komen.

De transcriptie eindigt op de late avond van de bevrijdingsdag. Het dagboekje gaat nog een paar maand door t/m oktober '45. De belevenissen met de bevrijders, de tochten door Twente, de bevrijdingsfeesten en de opstap naar een nieuwe toekomst in vreedstijd zijn erg de moeite waard om te lezen. Misschien kan dit op een later moment nog eens gepubliceerd worden.

Toelichting bij het dagboek

(1) Ben, verloofde van Betsie. Betsie, jongste zus. Wim, jongste broer. Marie, oudste zus (zie verderop in de tekst).

(2) PPP betekenis niet gevonden

(3) Tommy's. De algemeen tijdens de tweede, maar ook eerste, oorlog gebruikte naam voor de Engelse soldaten. Deze naam is afkomstig van de Engelse soldaat Tommy Atkins, die sneuvelde bij de slag om Boxtel (Noord Brabant) in 1794, tijdens de Eerste Coalitieoorlog tegen revolutionair Frankrijk. De Hertog van Wellington was aanwezig bij zijn sterven en hoorde hem zeggen "It's all right sir, it's all in the days work". De Hertog was hiervan zo onder de indruk dat hij zich hem 50 jaar later nog herinnerde.

(4) Misdorp's bos Dit is het ongeveer 1 ha. grote bos, bestaande uit dennen en eiken, dat oostelijk (richting Hertme) van de boerderij van Misdorp, Kruisselbrink 2 lag. Het bos is begin jaren '50 gekapt.

(5) Treesje weet niet precies wat er op 2 april gebeurde. Er was sprake van een erg spannende situatie. Ze schrijft: "Ik beefde van angst." En "De soldaten keken woest rond". In het kort speelde zich die dag het volgende af. Twee Duitsers vorderden fietsen bij een woning aan de Deurningerweg. Dat ging niet zonder slag of stoot. Een van de Duitsers werd na een worsteling vastgehouden en ondergebracht in een schuur aan de Hemmelhorst. De andere Duitser ontsnapte en haalde hulp van zijn kameraden. Deze pleegden schietend een overval op de schuur. 7 leden van de Binnenlandse Strijdkrachten die daar aanwezig waren sloegen op de vlucht. De woning aan de Deurningerweg, waar het incident begon, werd door de Duitsers opgeblazen. 's

Tommy's in dezelfde boom als op de vorige pagina

Middags werd burgemeester v.d. Toren op straat opgepakt. Hem werd te verstaan gegeven dat hij, bij verder verzet, als eerste zou worden gefusilleerd. Er werd een 3 uur durend straatverbod ingesteld, vensters en deuren moesten worden gesloten. De Duitsers hadden door de gebeurtenissen het dorp bezet. 's Avonds vond er bij de hoge brug in de Weerselosestraat nog een incident plaats waarbij werd geschoten. En aansluitend daarop werd er nog eens bij de Klopjeswoningen geschoten. Al deze schietpartijen vonden dichtbij de woning van Treesje plaats. De Hemmelhorst liep toen nog door tot de Weerselosestraat, thans Koppelsbrink.

(6) fam. Zwering Bedoeld wordt de waarschijnlijk de familie G. Schwering, ze woonde in de woning thans Koppelsbrink 24. Aan de Hemmelhorst 2 had de familie een schuur, waarin ze hun landbouwbedrijf uitoefenden. In deze schuur werd de gevangen genomen Duitser opgesloten.

(7) Het refinet (H.K.P) Bedoeld worden waarschijnlijk de gebouwen van de America Refined Motor Company, gelegen aan de Deldensestraat, juist "achter" het spoor. De gebouwen stonden in 1940 leeg. In de loop van de oorlog werden ze door de Duitsers gevorderd. Hierin werden in beslag genomen auto's e.d. opgeslagen. Juist voor dat de Duitsers zich uit Borne terugtrokken, staken ze het gebouw in brand. Na de oorlog heeft het gebouw nog dienst gedaan voor het controleren van de technische staat (o.a. remmen) van autobussen en taxi's. Thans staat hier de woonwijk Refined.

(8) Mevrouw Mol, Marie Mol-Kuipers, baatte, samen met haar man, het populaire café Mol, gelegen op "het eilandje" van de Koppelsbrink, juist daar waar de Hemmelhorst op de Weerlosestraat aansloot, uit. Haar man werkte overdag bij de Hengelosche Bierbrouwerij, zodat mevrouw Mol overdag bezoekers een glaasje moest schenken. Na het overlijden van haar man in 1961 heeft ze samen met haar dochter Riek het café nog gedurende enige jaren geëxploiteerd. Haar dochter Jo, was in Borne

een zeer bekende wijkverpleegkundige. Het café is afgebroken. Thans staat hier de woning Koppelsbrink 3.

(9) Grads Weghorst (Graetske) woonde in de hoekwoning van toen Weerselosestraat 20 (thans Koppelsbrink 16) met de privé weg naar de Hofmeijer. Grads Weghorst had ter plaatse een galanteriewinkel (kopjes, borden, potten en pannen). Daar ventte hij ook mee. Begin jaren 50 opende hij de eerste Bornse autorijschool. Ook verhuurde hij auto's.

(10) De voorzichtig sluipende groene jongens die Treesje zag waren militairen behorende tot het Engelse 4de Dorset regiment infanterie, D-compagnie.

(11) Diny Schwering Zij is een ongeveer 17 jarige dochter van de onder (5) genoemde familie G.

Schwering, Haar ouders zijn Gerard Schwering en Anna Homan uit Hertme.

MARS

Architectuur

Mars Architectuur
Korte Wensinksweg 1
7622 LB Borne

Tel. 074 266 17 92

Fax 074 266 53 07

E-mail : info@marsarchitectuur.nl

Web-site: www.marsarchitectuur.nl

A r c h i t e c t u u r t o t i n d e t a i l

**STERK
in
ambachtelijk
werk**

Echte Bakker Koehorst

EST. 1858
MORSELT
— MODE —

PAUL & SHARK | CAST IRON
STATE OF ART | CAVALLARO
SCOTCH & SODA | DENHAM
KOLLEKT | PME LEGEND
VANGUARD | M.E.N.S.
REPLAY | G-STAR | TIGHA
MAISON SCOTCH | JOSH V
CATWALK JUNKIE | AAIKO

GROTESTRAAT 199-205 BORNE | BISSCHOPSTRAAT 5-7 OLDENZAAL

**IN TWENTE,
ALTIJD DICHTBIJ**

BENNIE **WILMINK**
autobedrijven

Almelo
Twentelaan 21
0546 - 850001

Hengelo
Höltersweg 49
074 - 2663363

Enschede
Westerval 16
053- 4304630

Samenwerken aan resultaat.

Wil je iets bereiken dan is samenwerking essentieel. Wij bij Oude Wolbers begrijpen dat. Samen met onze opdrachtgevers en partners gaan we voor kwaliteit en resultaat. Ambitie, vakmanschap en creativiteit zijn onderdeel van onze genen. Bovendien staan wij altijd open voor nieuwe inzichten. Benieuwd naar onze manier van (samen)werken? **Bezoek oude-wolbers.nl of bel direct 074 - 266 13 64.**

☑️ PROJEKTONTWIKKELING ☑️ NIEUWBOUW ☑️ ONDERHOUD ☑️ RENOVATIE ☑️ WONINGBOUW ☑️ DUURZAAM ☑️ LANDELIJK ☑️ 24-7

BOUWONDERNEMING
OUDE WOLBERS
VASTGOEDPROJECTEN

de **wonen**
boer

since 1961
in het hart
van twente

meubelen
vloeren
raambekleding

www.deboerwonen.nl

 PLUS
Huls van den Nieuwboer

Jachtlust

HOTEL & RESTAURANT

Weerselosestraat 306 | 7626 LJ Hertme | T 074 2661665

- Hotelkamers vanaf € 65,00 per nacht
- Catering thuis of op uw bedrijf
- Vergaderingen en bijeenkomsten
- Feesten, partijen en diners op maat
- Keuzemenu 2 gangen € 21,50 of 3 gangen € 23,50

Kijk voor meer informatie op www.jachtlust.nl
of mail naar info@jachtlust.nl

Sport & cultuur inspireert en verbindt

Als coöperatieve bank geloven wij in de kracht van het collectief. Samen bereik je immers meer dan alleen. We delen kennis en stellen een deel van onze gelden beschikbaar via Rabo ClubSupport, sponsoring en het Rabofonds. Zo komen we samen verder.

[Rabobank.nl/centraaltwente](https://www.rabobank.nl/centraaltwente)

De Barrique

De Dorismolen 1-6, 7623 HS Borne
T: 074 - 267 19 61 • www.debarrique.nl